

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ СЛІДЧИХ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ:
актуальні проблеми
та шляхи їх вирішення**

**Матеріали науково-практичної конференції
(м. Харків, 25 жовтня 2019 р.)**

Харків
«Право»
2019

УДК 343.12(477)

Д70

Редакційна колегія:

В. В. Федосєєв, О. В. Косьмін

Д70 **Досудове** розслідування: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 жовт. 2019 р.) / редкол.: В. В. Федосєєв, О. В. Косьмін. – Харків : Право, 2019. – 142 с.

ISBN 978-966-937-803-3

До збірника ввійшли тези доповідей та виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячені проблемам розслідування злочинів, удосконаленню кримінального процесуального, кримінального та інших галузей законодавства України.

Матеріали друкуються у авторській редакції. Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів і студентів юридичних закладів вищої освіти.

УДК 343.12(477)

Національна асоціація слідчих України: м. Харків, вул. Пушкінська, 68,
тел. 0506670049

E-mail: unai.kharkov@gmail.com

© Національна асоціація слідчих України,
2019

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2019

© Оформлення. Видавництво «Право»,
2019

ISBN 978-966-937-803-3

ЗМІСТ

<i>Гетьман Анатолій Павлович</i> ВСТУПНЕ СЛОВО	7
<i>Балан Михайло Віталійович, Літвін Юрій Іванович</i> ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ	8
<i>Білоус Василь Васильович</i> НАОЧНО-ОБРАЗНА ФОРМА ФІКСУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	13
<i>Ворушило Сергій Вікторович</i> МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	17
<i>Гедікова Дарина Яківна</i> ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	21
<i>Глинська Наталія Валеріївна, Клепка Дар'я Ігорівна</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	23
<i>Гультай Павло Михайлович</i> СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ	27
<i>Гуртовенко Софія Іванівна</i> ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ	32
<i>Демура Марина Ігорівна</i> ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ	36
<i>Дунаєва Тетяна Євгенівна</i> ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ злочинів в Україні	41
<i>Ключник Александр Николаевич, Космина Наталья Николаевна</i> ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ВЕЩЕСТВЕННЫМИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВАМИ	44
<i>Крицька Ірина Олександрівна, Роганін Михайло Михайлович</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПОРЯДКУ Ч. 6 СТ. 193 КПК УКРАЇНИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ УХИЛЯЮТЬСЯ ВІД ПРАВОСУДДЯ.....	48

Курганова Софія Валеріївна	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	52
Курило Олександр Миколайович, Асавалюк Олеся Олександрівна	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СУДУ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ	57
Лемешко Олександр Миколайович	
РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. ЯКИМ БУДЕ НОВИЙ КК 2020 РОКУ?	61
Літвін Людмила Юріївна, Мельник Геннадій Володимирович	
ЩОДО ШЛЯХІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ	65
Мазур Олександр Вікторович	
ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ СВИДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	68
Метелев Олексій Павлович	
ВИЗНАЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ	72
Мирошниченко Юрій Борисович	
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	76
Новіков Олексій Юрійович	
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ, ЯКИЙ ЗДІЙСНЮЄ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА	78
Проскуракова Наталія Андріївна	
ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA)	81
Рубащенко Микола Анатолійович	
СПЛАТА ПОДАТКІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА ФІНАНСУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ І ТЕРОРИЗМУ: КОЛИ Ж НАСТАНЕ КРАЙ АБСУРДУ?	85
Соловійова Людмила Михайлівна	
НЕВСТАНОВЛЕННЯ ДОСТАТНІХ ДОКАЗІВ ДЛЯ ДОВЕДЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ	89

Стацак Микола Володимирович, Шендрик Владислав Володимирович ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ФОРМ	91
Стороженко Антон Ігорович АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ.....	96
Талалай Дмитро Володимирович ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	100
Тетерятник Богдан Сергійович ОКРЕМІ АСПЕКТИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ	103
Титула Дмитро Вікторович ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ТЕРОРИЗМ» ТА «ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ»	105
Туманянци Ануш Робертівна ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ	107
Федоров Віктор Дмитрович НЕКОНСТИТУЦІЙНІСТЬ «БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНОГО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ». ПЕРЕМОГА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЧИ ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ?.....	110
Федосєєв Володимир Васильович ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ВІД ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ	114
Цимбалістенко Олександр Олександрович ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПО БОРOTЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ (ROCU) У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОБОЧОГО ВІЗИТУ 27.02.2019–01.03.2019	117
Черниш Роман Федорович ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУДОВІЙ СФЕРІ	122
Членов М. В. ЩОДО ПОРЯДКУ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТОМ № 1009	124

Чорний Геннадій Олексійович

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРА МЕТОДИКИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ..... 128

Шаренко Світлана Леонідівна

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АРЕШТУ МАЙНА ЯК ЗАХОДУ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ..... 133

Шингарьов Денис Олександрович

ПРОЦЕСУАЛЬНІ І ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ..... 138

Гетьман Анатолій Павлович
проректор з наукової роботи,
академік Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні гості й учасники конференції!

Розвиток України у напрямку захисту демократичних цінностей потребує постійних та докорінних змін в усіх сферах, в тому числі в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. У кримінальному – це стосується запровадженню інституту кримінальних проступків. У кримінальному процесуальному пов'язано з концептуальними змінами у проведенні судово-правової реформи. Потребує реформування також і правоохоронна система України. Суспільство очікує від проголошених реформ змін у кращу сторону. Закони повинні відповідати потребам часу для найефективнішого їх застосування. Пріоритетом повинно бути забезпечення прав і свобод людини і громадянина, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам як основного завдання правової держави.

Законодавчі ініціативи по-різному сприймаються суспільством та отримують протилежні оцінки науковців через їх суперечливий вплив на сферу регулювання. Для гармонізації суспільних відносин та досягнення відповідної мети будь-які законодавчі зміни у кримінальному праві і процесі повинні мати своє наукове обґрунтування. З цією метою науковці та практичні працівники збираються на різних рівнях для виявлення і обговорення наявних проблем, а також подальшого пошуку шляхів їх вирішення.

Сьогоднішній захід має на меті проведення дискусій щодо проблем застосування норм кримінального та кримінального процесуального законодавства України на стадії досудового розслідування; судового контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини у кримінальному провадженні; запровадження інституту кримінальних проступків у спрощеній формі досудового розслідування; проблем судово-експертної діяльності та техніко-криміналістичного забезпечення кримінально-

го провадження; міжнародного досвіду правоохоронної діяльності й напрямів його застосування в Україні; доцільність визначення статусу слідчого в Україні та віднесення його до врегульованих правничих професій тощо.

Важливими є різноманітні питання, починаючи від системи органів досудового розслідування, їх взаємодії між собою, з процесуальним керівництвом та судами, прогалин у методиках проведення судових експертиз та інших досліджень, закінчуючи проведенням окремих дій та прийнятті конкретних рішень на кожному етапі розслідування.

Бажаю учасникам конференції плідної співпраці і успіхів у вирішенні проблемних питань. Сподіваюсь, що результати сьогоднішнього заходу знайдуть своє відображення у вдосконаленні кримінального та кримінального процесуального законодавства з метою забезпечення ефективного захисту особи, суспільства та держави від кримінальних посягань.

Балан Михайло Віталійович

заступник військового прокурора

Західного регіону України

Літвін Юрій Іванович

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу

Національної академії Державної прикордонної служби України

ім. Б. Хмельницького

кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Ефективність розслідування порушень державного кордону України (ДКУ) у значній мірі залежить від успішності взаємодії слідчого із учасниками цього процесу. Взаємодія при розслідуванні злочину, як одна з форм організації розслідування, спрямована на досягнення спільної мети з найменшими затратами сил, засобів і часу. Мовознавство тлумачить слово «взаємодія» як: «...співдія, співдіяння. Взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким -, чим-небудь». КПК

України (2012 р.) вніс низку змін у парадигму правовідносин органів досудового розслідування із співробітниками інших підрозділів та учасниками кримінального провадження, а тому наявна потреба в їх дослідженні. Питанням взаємодії слідчого під час досудового розслідування приділяли увагу, зокрема, Р. С. Белкін, А. Ф. Волобуєв, В. І. Галаган, Ю. М. Грошевий, Є., В. П. Корж, Л. М. Лобойко, Є. Д. Лук'янчиков, В. В. Топчій, В. Ю. Шепітько, та ін., а щодо взаємодії при розслідуванні порушень ДКУ – В. П. Бахін, Ю. І. Літвін, Л. Ю. Капітанчук, А. З. Со рока, В. О. Сич та ін. Поняття «взаємодія» як складний вид діяльності, дає змогу класифікувати форми взаємодії слідчого із учасниками кримінального провадження. У наукових джерелах можна зустріти низку підходів щодо поняття взаємодії слідчого у кримінальному провадженні. На нашу думку, взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження представляє собою ефективну колективну, узгоджену за цілями, задачами, силами і засобами, місцю і часу діяльність, яка обумовлена слідчими ситуаціями відповідного етапу розслідування та спрямована на вирішення завдань кримінального провадження. Відповідно до Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України (НПУ) в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні (Наказ МВС України від 07.07.2017 р., № 575), основним завданням взаємодії слідчих підрозділів органів НПУ із співробітниками інших підрозділів є запобігання кримінальним правопорушенням, їх виявлення та розслідування, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, які їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів фізичних і юридичних осіб. Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ становлять Конституція України, КК України, КПК України, закони України, акти Президента України, КМУ, рішення КСУ, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких дана ВРУ, нормативно-правові акти МВС України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами ВС при попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень. До основних принципів взаємодії можна віднести: швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень; самостійність слідчого у процесуальній діяльності, незаконне

втручання в яку забороняється; оптимальне використання наявних можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів НПУ у запобіганні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; дотримання загальних засад кримінального провадження; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування. Форми взаємодії в залежності від відстав можна поділити за:

характером і ступенем суспільної небезпеки кримінального правопорушення – епізодична (разова) і тривала;

правовою регламентацією – процесуальна (правова) і непроцесуальна (організаційна);

учасниками взаємодії – слідчих і оперативних підрозділів; прокурора і слідчого; слідчого з експертом і спеціалістом; слідчого з окремими представниками державних служб; слідчого з громадськими формуваннями.

Для всебічного, повного і неупередженого досудового розслідування у складних та великих за обсягом кримінальних провадженнях, а також щодо тяжких (особливо тяжких) злочинів, вчинених в умовах неочевидності, кримінальних правопорушень, які набули суспільного резонансу або вчинені на території декількох адміністративно-територіальних одиниць України, утворюються слідчо-оперативні групи (СОГ), керівником якої є слідчий, визначений керівником органу досудового розслідування для проведення досудового розслідування кримінального правопорушення. Ст. 214 КПК встановлює лише один можливий варіант реагування уповноважених органів на отримання заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення – це внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). При цьому слідчим (прокурором) має бути здійснена попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (її частини) ККУ. Згідно Висновку Судової палати у КС ВСУ щодо питання про початок кримінального провадження стосовно суддів, яке пов'язане зі здійсненням ними судочинства від 01.07.2013 року, внести до ЄРДР та розпочати розслідування можна тільки заяву (повідомлення), які містять ознаки кримінального правопорушення, а не будь-які інші. На практиці не завжди відомості, які викладені у заяві (повідомленні) про порушення ДКУ, можуть бути оцінені як такі, що вказують на ознаки злочину, що виключає можливість кваліфікації діяння як кримінального правопорушення і вказує на від-

сутність підстав для внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування. Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається. Однак, законодавець передбачив у КПК України єдиний засіб перевірки заяви (повідомлення) про кримінальне правопорушення – це огляд місця події (ОМП), який у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду (ч. 3 ст. 214 КПК України). ОМП як невідкладна С(Р)Д проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. ОМП при порушенні ДКУ має бути проведений своєчасно, організовано, кваліфіковано, інакше – сліди можуть бути знищені внаслідок погодних умов чи дій сторонніх осіб, співучасників порушення ДКУ, при цьому порушується початкова обстановка, втрачаються речові докази, без яких розслідування значно ускладнюється.

Аналіз практики розслідування порушень ДКУ надає підстави визначити певні особливості та проблеми щодо взаємодії, які пов'язані, зокрема, із проведенням ОМП. Діяння, пов'язані із незаконним перетинанням ДКУ можуть бути кваліфіковані як адміністративні делікти (ст. 2014–1 КУпАП), так і кримінальні правопорушення (ст.ст. 332, 332–2 ККУ). При цьому, адміністративне провадження здійснюють ООД-КУ, а розслідування по злочинам, передбаченим ст. 332 ККУ – слідчі НПУ, ст. 332–2 ККУ – слідчі СБУ. Контроль за додержанням прикордонного режиму у прикордонній смузі (ПрС) та контрольованому прикордонному районі (КПР) здійснює ДПСУ у взаємодії з ОВС. Затримання порушників ДКУ та первинну кваліфікацію їх діянь у ПрС здійснюють органи ДПСУ, у КПР – ДПСУ та НПУ, які при наявності ознак злочину направляють повідомлення до органу НПУ (СБУ) за територіальністю вчиненого правопорушення. Так, доцільно звернути увагу на наступні особливості, які прямо (опосередковано) впливають на організацію взаємодії при проведенні ОМП, зокрема, –

- нормативно-правового регулювання ОМП, який не закріплений у ст. 237 КПК України, а в ч. 3 ст. 214 КПК України – не визначений як слідча дія, а тому отримані докази можуть бути поставлені під сумнів щодо їх допустимості;

- часових параметрів проведення ОМП, який має бути закінчений (із врахуванням часу на повернення до слідчого підрозділу, прийняття

рішення про внесення відомостей у ЄРДР) не пізніше 24 год. від часу реєстрації заяви (повідомлення) про порушення ДКУ. Внесення відомостей у ЄРДР (при наявності ознак злочину) має бути внесене незалежно від досягнення мети ОМП, що викликає необхідність на його перерву, що може привести до втрати доказів та іншим ускладненням;

- при порушенні ДКУ в умовах неочевидності, одночасно із проведеньям ОМП, як правило, ООДКУ проводиться пошук і затримання порушників по «гарячим слідам», а тому ОМП доцільно проводити із залученням складу прикордонного наряду (адміністративної групи), які припиняли (виявили ознаки) порушення ДКУ та оперативних працівників ООДКУ; при проведенні ОМП за межами прикордонної смуги – додатково із залученням оперативних працівників НПУ;

- залучення інспектора (техніка) – криміналіста та кінолога із службовою собакою – при виявленні ознак порушення ДКУ значною кількістю порушників, ознак організації (пособництва) порушення ДКУ, силовому затриманні порушників із застосуванням зброї (спецзасобів), виявленні транспортних засобів (малої авіації, БПЛА);

- при виявленні під час ОМП ознак злочину, передбаченого ст. 332–2 ККУ, – направляти повідомлення та проводити ОМП у взаємодії із слідчим СБУ;

- при виявленні у разі порушення ДКУ ознак злочинів, передбачених статтями ККУ різної підслідності, ОМП доцільно проводити спільною слідчою групою (НПУ, СБУ, ДФС);

- для реалізації повноважень прокурором на проведення (участь) ОМП до внесення відомостей у ЄРДР, доцільно повідомляти його про порушення ДКУ та – необхідність проведення ОМП.

Переважає більшість кримінальних справ про порушення ДКУ до набрання чинності КПК України 2012 року розслідувалась органами дізнання ДПСУ.

Тлумачення ст. 41 КПК України надає підстави вважати, що окреме доручення слідчого (прокурора) оперативному підрозділу на проведення С(Р)Д може надаватись у кримінальному провадженні, тобто після внесення відомостей у ЄРДР, а тому вважаємо доцільним нову редакцію ст. 41 КПК України доповнити новою частиною наступного змісту – «письмове доручення слідчого, прокурора щодо проведення огляду місця події може надаватись відповідним оперативним підрозділам до початку кримінального провадження».

Білоус Василь Васильович
доцент кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
к. ю. н., доцент

НАОЧНО-ОБРАЗНА ФОРМА ФІКСУВАННЯ ДОКАЗОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Утілення в життя принципу невідворотності покарання безпосередньо залежить від якості та повноти здійснення фіксування доказової інформації – системи заснованих на нормах законодавства цілеспрямованих дій із закріплення фактичних даних, що забезпечує доказову силу останніх у кримінальному та інших видах судового процесу.

Зазначене зумовлює нагальну потребу у визначенні найбільш релевантних рівню науково-технічного розвитку сучасного суспільства форм фіксування доказової інформації. Їх загальний перелік традиційно охоплює: 1) вербальну (протоколювання, аудіозапис); 2) графічну (схематичні й масштабні плани, креслення, малюнки); 3) предметну (вилучення та консервація предметів у природі, макетування, копіювання, одержання відбитків, виготовлення матеріальних моделей, зліпків); 4) наочно-образну форму фіксування (фото- та відеозйомка).

Переваги сучасної цифрової фотозйомки над іншими технічними прийомами фіксування доказової інформації полягають у забезпеченні: 1) простого й доступного, швидкого й точного, безконтактного та безпечного фіксування різних об'єктів, їх ознак і станів; 2) контролю якості фіксування в режимі реального часу та відсутності необхідності в лабораторному опрацюванні відзнятого матеріалу; 3) об'єктивного (на відміну від суб'єктивних портретів) уявлення про зображений на знімку об'єкт завдяки наочності й документальності фотозображення; 4) можливості виявлення й фіксації маловидимих і невидимих при звичайному візуальному спостереженні ознак і властивостей об'єкта зйомки; 5) компенсування недоліків інших форм і технічних прийомів фіксування доказової інформації, які в силу власної природи: а) відображають менший обсяг ознак об'єкта фіксування і мають нижчий ступінь наочності (аудіозапис або протоколювання при вербальній

формі); б) більшою мірою залежать від суб'єктивного чинника осіб, які складають протоколи слідчих (розшукових) дій, виготовляють схематичні й масштабні плани, креслення, малюнки, матеріальні моделі, макети, зліпки, копіюють відбитки та інші об'єкти, вилучають предмети у натурі та здійснюють їх консервацію; б) можливості автоматизованої обробки зображень в інформаційно-телекомунікаційних системах (збирання, введення, записування, перетворення, зчитування, зберігання, знищення, реєстрації, приймання, отримання, передавання, які здійснюються в ІТС за допомогою технічних і програмних засобів), у т. ч., з метою створення фототек криміналістичних обліків та проведення судових експертиз.

Додатково до вище окресленого сучасна цифрова відеозйомка забезпечує: 1) одночасне фіксування зображення й звуку; 2) безперервне фіксування динаміки, розвитку тієї чи іншої дії, події або явища; 3) оптимізацію процесу проведення та документування окремих слідчих (розшукових) дій: а) якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден з учасників процесуальної дії не наполягає на цьому (абз. 2 ч. 2 ст. 104); б) застосування безперервного відеозапису ходу проведення пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідування особи позбавляє необхідності запрошення понятих для участі у цих процесуальних діях (ч. 7 ст. 223); в) фотознімки (у т. ч. стоп-кадри) та матеріали відеозапису можуть використовуватися для пред'явлення особи для впізнання замість пред'явлення цієї особи в натурі (ч. 6 ст. 228 КПК).

Правові підстави застосування фотозйомки та відеозапису в кримінальному провадженні регламентовано положеннями ст.ст. 71, 84, 98, 99, 104–107, 224, 228, 231, 236, 237–241, 252, 256, 269, 361, 520, 567 КПК України, якими, зокрема, встановлено, що хід і результати процесуальної дії під час досудового розслідування можуть, а у визначених законом випадках та під час судового провадження обов'язково повинні бути зафіксовані за допомогою технічних засобів, про що зазначається в протоколі; аудіо-, відеозапис процесуальної дії, фототаблиці, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали є додатками до протоколу, при цьому матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні) є процесуальними джерелами доказів – документами.

Отже, положеннями чинного КПК України фотографування та відеозйомку віднесено до числа не тільки допустимих, але й, у певних випадках, обов'язкових форм фіксування кримінального провадження. При цьому, окремо наголошено на:

І) можливості: 1) здійснення безпосередньо слідчим, детективом, прокурором або залученим спеціалістом: а) фотографування та відеозапису під час проведення: допиту, обшуку, огляду, слідчого експерименту, освідування (ст.ст. ст. 71, 103–107, 224, 236, 237–240, 241); б) відеозапису – для належного підтвердження отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом (ст. 136); в) безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії (крім обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, а також обшуку особи) альтернативно обов'язковому запрошенню для участі в цій дії не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) (ч. 7 ст. 223); г) використання фотознімків, матеріалів відеозапису для пред'явлення особи для впізнання замість пред'явлення цієї особи в натурі (ч. 6 ст. 228); 2) здійснення безпосередньо стороною захисту або залученим спеціалістом безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису (ч. 1 ст. 107, п. 19 ч. 1 ст. 3, ст. 71); 3) застосування з додержанням вимог цього Кодексу підозрюваним, обвинуваченим, законним представником і захисником підозрюваного чи обвинуваченого (п. 11 ч. 3 ст. 42, ч. 5 ст. 44, ч. 4 ст. 46), потерпілим і його представником (п. 12 ч. 1 ст. 56, ч. 4 ст. 58), а також представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (п. 6 ч. 3 ст. 64–1), технічних засобів (у т. ч. фото- та відеозйомки) при проведенні процесуальних дій, в яких бере участь відповідний суб'єкт; 4) фіксування наявності чи відсутності на тілі особи, яка підлягає освідуванню, слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет шляхом фотографування, відеозапису чи інших технічних засобів (ч. 4 ст. 241); 5) фіксуватися за допомогою технічних та інших засобів ходу і результатів проведення негласних слідчих (розшукових) дій у відповідності до загальних правил фіксації кримінального провадження, передбаченим КПК (ч. 1 і 2 ст. 252); 6) фіксування технічними засобами ходу і результатів огляду місця події під час судового розгляду (ч. 5 ст. 361); 7) проведення кожним, хто присутній в залі судового засідання, фотозйомки, відеозапису, транслявання судового засідання по радіо

і телебаченню на підставі ухвали суду, що приймається з урахуванням думки сторін та можливості проведення таких дій без шкоди для судового розгляду (ч. 6 ст. 27);

II) обов'язковості: 1) фіксування за допомогою фотографування або відеозапису отриманих або вилучених речових доказів (ч. 2 і 6 ст. 100); 2) відеозапису обшуку (виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку) (абз. 2 ч. 1 ст. 107, абз. 3 ч. 2 ст. 104, ч. 10 ст. 236); 3) відеозапису ходу та результатів слідчої (розшукової) дії, проведеної у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (допиту осіб, впізнання осіб чи речей) (ч. 9 ст. 232); 4) фото і/або відеозйомки будь-якої процесуальної дії під час досудового розслідування за клопотанням учасників цієї процесуальної дії (ч. 1 ст. 107); 5) долучення до протоколу фотографій осіб, речей чи трупа, що пред'являлися для впізнання, матеріали відеозапису, якщо проводилося фіксування ходу цієї слідчої (розшукової) дії технічними засобами (ч. 3 ст. 231); 6) фіксування процесуальних дій під час кримінального провадження на території дипломатичних представництв, консульських установ України, на повітряному, морському чи річковому судні, що перебуває за межами України під прапором або з розпізнавальним знаком України, якщо це судно приписано до порту, розташованого в Україні, крім випадків, коли таке фіксування неможливе з технічних причин (ч. 2 ст. 520); 7) відеозапису процесуальних дій на стадії судового провадження, проведених дистанційно (ч. 7 ст. 336, ст. 567); 8) повного фіксування судового засідання та процесуальних дій під час судового розгляду за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 5 ст. 27).

Як важливі правові наслідки необхідно відзначити те, що незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними (ч. 6 ст. 107). Запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. Дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні (абз. 3 ч. 2 ст. 104).

Ворушило Сергій Вікторович
доцент кафедри адміністративного права і процесу
ДВНЗ «Київський економічний університет
імені Вадима Гетьмана», к. ю. н.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОБЛЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Однією із особливостей діяльності працівників правоохоронних органів будь-якої країни світу є те, що вона відбувається у постійному контакті з різними людьми. Це люди різні за віком, статтю, соціальним положенням, рівнем освіти, особливостями характеру, ставленням до закону, тощо. Всі вони вимагають різних підходів, певних моделей поведінки, використання найбільш ефективних засобів встановлення та розвитку контактів. Цілоком природно, що формування комунікативної культури працівників розглядається у поліцейських структурах зарубіжних країн як важливе завдання у межах розвитку їх загальної професійної культури.

Войтович Р. зазначає, що рівень комунікативної культури працівників знаходиться у прямій залежності від їх загального розвитку, широти світогляду, правової культури, наявності різнобічних знань, сформованості певних моральних принципів. На останнє звертаємо особливу увагу, бо, перебуваючи на передньому краю боротьби зі злочинністю, працівники правоохоронних органів повинні виконувати роль морального еталону, бути зразком для наслідування у додержанні соціальних та етичних норм [2, с. 20].

Враховуючи це, МВС України неодноразово підкреслювало необхідність підвищення якості роботи з кадрами органів внутрішніх справ, виховання співробітників у дусі шанобливого ставлення до закону, норм моралі, підвищення рівня їх загальної та професійної культури, службової етики, гострого та принципового реагування на прояви грубощів та інші негативні випадки.

Так як рівень культури окремих громадян ще недостатній, останні, щоб уникнути «утисків поліцейського реагування» принижують честь та гідність працівників, але і самі працівники поліції мають не достатньо

високий рівень моральної культури та професійної етики, є не захищеними з боку держави. Тому необхідно налаштувати так звану «паритетність відносин» між державою та працівником поліції. Для цього необхідно, щоб держава запровадила для поліцейських та взагалі працівників правоохоронних органів соціальні гарантії, але у випадку неналежного виконання працівниками своїх службових обов'язків – вони відповідали по закону. Персонал поліції не є стабільною величиною, він знаходиться в постійних змінах внаслідок прийому на роботу одних і звільнення інших. Персонал Національної поліції є неоднорідним, так як кожна людина є особливою.

Сасік А. С. зауважує, що питання, що розглядаються, є актуальними не тільки для органів внутрішніх справ України, але й для поліцейських та міліцейських систем різних країн світу. Де, як свідчить зарубіжний досвід, багато уваги приділяється професійній майстерності службовців поліції, наявності у них не тільки професійних знань, умінь та навичок, але й певних соціальних умінь, серед яких найбільш значущими є уміння спілкуватися, вирішувати конфліктні ситуації та інші [4, с. 49].

Погоджуємося з вченим і пошлемося для прикладу на досвід поліції Німеччини з відбору персоналу для роботи співробітниками дільничної служби та організації подальшої роботи з ними. Дільничні служби у Німеччині розглядаються як частина загальної концепції, що передбачає орієнтацію поліції на населення. В «Описанні завдань для дільничної служби» зазначається зокрема, що «поліція при виконанні своїх завдань спирається на розуміння та підтримку громадян. Опора на населення – передумова ефективної поліцейської діяльності. У зв'язку з цим дільничній службі надається особливого значення [5, с. 461].

На думку авторів цього документу, видима присутність поліції та тісний довірчий контакт з населенням співробітників служби мають позитивно вплинути на ставлення громадян до поліції, її діяльності, посилити особисте почуття безпеки. Головним завданням дільничних співробітників визначено постійне, незалежне від обставин встановлення та підтримка контактів з громадянами, громадськими групами, установами та організаціями певної дільниці.

Дійсно, уміння спілкуватися розглядається як необхідний елемент професіоналізму і у поліцейських Великобританії, насамперед патрульно-постової служби. На думку англійських фахівців поліція втрачає до-

віру громадян. Повернути її є життєво важливим завданням. І саме в якості головної фігури на цьому шляху розглядаються поліцейські патрульно-постової служби. У процесі вивчення прийомів, потрібних для досягнення цієї стратегічної мети, був сформульований головний принцип – «підтримка порядку на основі підтримки зв'язків» і звідси основоположний метод – «йти до людей».

Вважається, що поліцейський патрульно-постової служби повинен спілкуватися з населенням постійно, цілеспрямовано, вникаючи у щоденні потреби та сподівання людей. Важливим є і зворотній зв'язок, оперативне інформування громадян про результати їх допомоги, актуальну ситуацію тощо, стимулюючи тим самим формування добрих та сталих зв'язків між громадськістю та поліцією [3, с. 44].

Багато уваги проблемі взаємодії поліції та населення приділяється у США. Так, у більш ніж двохстах міст США здійснюються програми громадської діяльності патрульної служби поліції. Вони створені для забезпечення активного співробітництва поліції з населенням. Сутність цих програм полягає в тому, що патрульні поліцейські приділяють із своєї восьмигодинної зміни певний час на встановлення та розвиток контактів з громадянами. Наприклад, у Далласі, де діє програма «Зупинись, йди та поговори», у всіх трьох змінах кожен патрульний поліцейський зупиняє своє автомашину принаймні на 30 хвилин, чотири дні на тиждень для того, щоб поспілкуватися з населенням. Процес такого спілкування може включати пояснення підліткам як працює радіозв'язок патрульної машини, розмови з працівниками у магазині, на ярмарках, відвідування зборів громадян у бібліотеках, громадських центрах, лікувальних закладах тощо.

Уміння спілкуватися з різними людьми, наявність терплячості та впевненості у собі – основа успішної діяльності поліцейських, які беруть участь ще у одній програмі, яка діє в декількох містах США. Це програма ROPE. Вперше вона запроваджена поліцейським департаментом м. Елгіна (штат Іллінойс) [1, с. 86].

Так, згодом цей досвід почав використовуватися і в інших містах країни. Поліцейські, які задіяні у програмі, живуть і працюють у проблемних кварталах, головне їх завдання – створення здорового мікроклімату у межах конкретного району. Місто забезпечує поліцейських та їх сім'ї помешканням, машиною для патрулювання, автовідповідачем,

оплачує комунальні послуги (крім міжміських розмов) і всі спеціальні витрати, що пов'язані із здійсненням програми.

Отже, звернемо увагу на той факт, що найбільш потужною зброєю в боротьбі зі злочинністю є громадська підтримка та допомога. За сучасних умов у розвинутих демократичних країнах світу утверджується погляд на поліцію як відкриту систему, яка спрямована на обслуговування громадськості, аналіз стану соціуму та причин злочинності, гнучко та оперативно реагує на зміни соціуму.

Безумовне значення дане положення має і для органів внутрішніх справ України, їх розвитку як організації, що є більш видимою та доступною для населення, більш сприйнятливою до його потреб, яка здатна надавати громадянам високоякісні послуги, оперативно реагувати на всі зміни в оточуючому середовищі. В Україні накопичений значний досвід співпраці правоохоронних органів з населенням, підготовки працівників органів внутрішніх справ до цієї діяльності. На сьогодні важливим є не тільки актуалізація цього досвіду, але й наповнення його новим змістом, запровадження сучасних принципів, підходів та стандартів роботи, враховуючи, у тому числі, досвід правоохоронних органів зарубіжних країн у всьому різноманітті його здобутків і суперечностей.

Використані джерела:

1. Бондаренко В. В. Формування психологічної готовності працівників патрульної поліції до застосування поліцейських заходів примусу. Юридична психологія. 2018. № 1. С. 86–97.
2. Войтович Р. Особливості діяльності державних службовців в умовах глобалізації / Р. Войтович // Вісник державної служби України. – 2016. – № 3. – С. 20–23.
3. Калайанов Д. П. Поліція країн ЄС та використання її досвіду в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 44 с.
4. Сасік А. С. Професійна підготовка поліцейських в європейських країнах. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку – 2016 : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.). Маріуполь, 2016. С. 49–51.
5. Соболев Є. Ю. Досвід організації та діяльності поліції провідних країн Європи / Є. Ю. Соболев, С. С. Коломойцев // Форум права. – 2016. – № 31(2). – С. 461, 463.

Гедікова Дарина Яківна
слідчий Першого слідчого відділу
слідчого управління
Територіального управління
Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Мелітополі

ПИТАННЯ ПРО ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Реалізація прав, свобод та законних інтересів учасників процесу за новим КПК України потребує значних зусиль усіх державних органів і в першу чергу органів, уповноважених законом на виконання завдань кримінального провадження. Основним змістом кримінально-процесуальної діяльності є робота з доказами, а саме їх збирання, перевірка, оцінка, прийняття рішення та його обґрунтування [1].

Аналізуючи Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України), можна помітити, що законодавець не надає визначення предмета доказування. Натомість в статті 91 КПК України передбачені обставини, які підлягають доказуванню в кримінально провадженні. Відтак, такими обставинами є:

- подія кримінального правопорушення;
- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;
- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;
- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;
- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;
- обставини, які підтверджують, що певне майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна;

– обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що предметом доказування є сукупність обставин та фактів об'єктивної дійсності, що мають як процесуальне, так і матеріально-правове значення, і саме визначення цих фактів та обставин є фактичною підставою для вирішення провадження по суті.

Предмет доказування є саме тією обставиною, що обов'язково має встановлюватися у кожному кримінальному провадженні.

Аналіз судової практики показує, що відсутність хоча б однієї із обставин, що є предметом доказування, свідчить про відсутність складу злочину. Так, наприклад, 17.10.2019 Київським районним судом м. Харкова було винесено виправдовувальний вирок у зв'язку із недоведеністю, що це кримінальне правопорушення вчинене обвинуваченим (справа №640/11955/15-к) [3].

Якщо визначити, що предметом доказування є саме фактичний склад злочину, то він встановлюється за процедурами, що визначені в КПК України, шляхом встановлення обстави та фактів, що створюють неспростовну систему доказів, що повною мірою охоплюють як сам склад певного злочину, так і усі інші необхідні для остаточного прийняття рішення у справі дані.

Проаналізувавши норми КПК України можна зробити висновок, що, не визначивши офіційно поняття предмету злочину, законодавець все ж таки вказав його родові властивості, даючи таким чином змогу правозастосовним органам на власний розсуд визначити, що саме є предметом конкретного злочину та які обставини слід доводити у суді для винесення об'єктивного та неупередженого рішення у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ляш А. О., Ліщенко В. М. Поняття доказів у кримінальному процесі // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2012. №2(6). / URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12laoukp.pdf>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9–10, №11–12, №13. ст. 88, з наступними змінами
3. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 07.10.2019 у справі №640/11955/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84771530>

Глинська Наталія Валеріївна
старший науковий співробітник, завідувач відділом
дослідження проблем кримінального процесу та судоустрою
НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, д.ю.н
Клепка Дар'я Ігорівна
Науковий співробітник відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В.В. Сташиса
НАПрН України, к. ю. н.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Повідомлення про підозру є одним з найважливіших рішень в кримінальному провадженні, яке має суттєве значення як для кримінального провадження в цілому, так і для особи, якій здійснене це повідомлення. З моменту повідомлення про підозру кримінальне переслідування стає персоніфікованим, розпочинається стадія притягнення до кримінальної відповідальності – п. 14 ч. 1 ст. 3 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), з цього моменту в інший спосіб оброблюють строки досудового розслідування – ст. 219 КПК.

Втім, на практиці непоодинокими є випадки як порушення процесуального порядку здійснення повідомлення особи про підозру, так і безпідставного розпочатого кримінального переслідування особи. З огляду на це послідовним кроком у нормативному посиленні захисту прав та свобод особи під час досудового розслідування є доповнення Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року (№ 2147 – VIII) пунктом 10 частину 1 ст. 303 КПК, відповідно до якого у підозрюваного, його захисника та законного представника виникає право на оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше за-

криття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом.

В межах дослідження оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування нами було проаналізовано 500 ухвал слідчих суддів за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру. Аналіз суддівської практики вияв ряд проблем у процесі правозастосування згадуваної норми. Особливої уваги варто звернути на неоднозначність вирішення питання про принципovu можливість аналізу обґрунтованості підозри під час досудового розслідування. Адже відповідно до проведеного узагальнення оскарження необґрунтованості повідомлення про підозру складає 65%, однак у 95% випадках слідчі судді відмовляють у задоволенні таких скарг. Обґрунтовуючи свої рішення тим, що перевірка повідомлення про підозру з точки зору обґрунтованості підозри з врахуванням положень ст. 17 КПК не входить до предмету судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею відповідно до положень ч. 1 ст.303 КПК на стадії досудового розслідування, а може бути лише предметом безпосереднього судового розгляду кримінального провадження судом, оскільки на стадії досудового розслідування слідчий суддя не уповноважений вдаватись до оцінки отриманих слідством доказів та порядку їх отримання, давати оцінку зібраним доказам з точки зору їх допустимості, а без такої оцінки висновок щодо обґрунтованості повідомленої особі підозри неможливий. Отже фактично судді уникають оцінки обґрунтованості підозри під час досудового розслідування у кримінальному провадженні, що безпосередньо впливає на ефективність захисту прав та законних інтересів підозрюваних. Вважаємо, що такий підхід національних судів є не зовсім вірним з огляду на наступне.

Хоча нормативне визначення «обґрунтованості підозри» відсутнє в КПК, втім орієнтири для його тлумачення містяться в прецедентній практиці Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) при встановленні порушення п.«с» §1 ст. 5 та §3 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яким передбачено, що законний арешт або затримання особи мають здійснюватися «за наявності обґрунтованої підозри у вчиненні нею правопорушення».

Вперше ЄСПЛ надав визначення «обґрунтованості підозри» в 1990 р. у рішенні у справі «Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom», де зазначив, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому,

що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (див. рішення у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» (Fox, Campbell and Hartley v. the United Kingdom) від 30 серпня 1990 року, п. 32, Series A, N 182). Ця позиція ЄСПЛ пізніше була розвинута та деталізована у низці його рішень (див. зокрема, («Selahattin Demirtaş v. Turkey», п. 161; «Ilgar Mammadov v. Azerbaijan», п. 88; «Erdagöz v. Turkey», п.51), в тому числі й тих, що стосуються України. Так, у п. 175 рішення від 21.04.2011 року у справі «Нечипорук і Йонкало проти України», термін «обгрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення, також вимога розумної підозри передбачає наявність доказів, які об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним злочином і вони не повинні бути достатніми, щоб забезпечити засудження, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення (рішення у справі «Мюррей проти Об'єднаного Королівства» від 28.10.1994 року, «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30.08.1990 року).

Таким чином ЄСПЛ прямо вказує, що будь-яка «обгрунтована підозра» не може бути абстрактною, вона має бути підтверджена достатньою кількістю фактичних даних, які власне і повинні переконати «об'єктивного спостерігача в тому, що особа про яку йдеться, могла вчинити правопорушення». На підставі викладеного можна дійти до висновку, що достатність доказів на яких ґрунтується повідомлення про підозру є одним з критеріїв «обгрунтованості підозри».

У контексті зазначеного вірної вважаємо практику слідчих суддів, які оцінюють «обгрунтованість» повідомлення про підозру в межах судово-контрольного провадження під час досудового розслідування з точки зору достатності доказів для підозри певної особи у вчиненні кримінального правопорушення, не вдаючись до оцінки їх допустимості. При цьому, повнота та всебічність проведеного розслідування не є тими обставинами, які мають оцінюватись слідчим суддею при з'ясуванні достатності доказів, що стали підставою повідомлення особі про підозру.

Водночас, з огляду на те, що в основі законного, обгрунтованого та справедливого суддівського рішення (а саме таким має бути кожне рішення, що приймається в перебігу провадження) лежить переконливість правозастосовника у правильності вирішення ним відповідних правових питань, суддя має право надати оцінку й допустимості доказів, що на-

водяться стороною обвинувачення на підтвердження висновку щодо наявності підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Зазначене підтверджується ч. 2 ст. 86 КПК, відповідно до якої недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення. Втім така оцінка не матиме обов'язкового значення для судді, що прийматиме рішення на послідуючих етапах провадження.

Отже, слідчий суддя в перебігу вирішення скарги в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК може та має оцінити додержання стандарту «обгрунтована підозра» з урахуванням критеріїв, напрацьованих ЄСПЛ, та ситуативної конкретики кримінального провадження. Тому з метою забезпечення єдності судової практики та ефективного захисту прав та законних інтересів підозрюваного вбачається необхідність у додатковій алгоритмізації кримінальної процесуальної діяльності у спосіб більш детальної регламентації того правового аспекту, що неоднозначно розуміється правозастосовниками, а саме нормативної деталізації поняття «повідомлення про підозру» у спосіб закріплення в п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК в якості предмета оскарження «законність та обгрунтованість письмового повідомлення про підозру, а також дотримання встановленого законом порядку здійснення повідомлення особи про підозру».

Список використаних джерел та літератури:

1. Ухвала слідчого судді Держинський районний суд м. Харкова від 25.03.2019 року провадження № 1-кц/638/1391/19 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80811132>
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства» від 30 серпня 1999 року URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/186486_obosnovannost-uvvedomleniya-o-podozrenii-dosudebnoe-rassledovanie
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» від 21 квітня 2011 року заява № 42310/04 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683
4. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Чернігова від 08 травня 2019 року провадження 1-кц/750/2350/19 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81713865>
5. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18 квітня 2019 року провадження № 1-кц/760/2317/19 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81543818>

Гультай Павло Михайлович
прокурор відділу процесуального керівництва
при провадженні досудового розслідування
територіальними органами поліції
та підтримання державного обвинувачення
управління нагляду у кримінальному провадженні
прокуратури Харківської області,
молодший радник юстиції, к. ю. н.

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ОБРАННІ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ВИГЛЯДІ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Тримання під вартою – найбільш суворий запобіжний захід, пов'язаний з обмеженням особистої свободи громадян. Враховуючи це, забезпечення законності при застосуванні цього запобіжного заходу є предметом постійної уваги законотворців та правозастосувачів. Відповідне відображення ці питання отримали і у науковій юридичній літературі. Так, проблематика контролю за законністю тримання під вартою в Україні була предметом дослідження вчених-процесуалістів, які розглядали питання застосування цього запобіжного заходу, зокрема О. І. Тищенко [1], І. С. Яковець [2, 3], В. В. Рожнової [4], В. І. Борисова, В. С. Зеленецького та інших авторів [5], а також таких фахівців у галузі прокурорського нагляду: П. М. Каркача [6], В. Г. Клочкова [7], М. В. Косюти [8], А. В. Лапкіна [9], І. Є. Марочкіна [10], та ін. [11, 12]. І все-таки в умовах дії нового КПК України ці питання досліджені недостатньо.

Застосування тримання під вартою як запобіжного заходу у кримінальному провадженні детально врегульоване на міжнародному та національному рівні. Так, у ст. 29 Конституції України гарантується право кожної людини на свободу та особисту недоторканність. На міжнародному рівні застосуванню цього запобіжного заходу присвячено статтю 5 Конвенції, Резолюцію (65) 11 Комітету міністрів РЄ про взяття під варту від 9 квітня 1965 року та Рекомендацію R (80) 11 Комітету міністрів державам-членам РЄ про взяття під варту до суду від 27 липня 1980 року, низку рішень ЄСПЛ та інші міжнародні документи. Основною ідеєю, втіленою у вказаних документах, є виключний характер тримання під

вартою як запобіжного заходу. Так, у п. 1 наведеної Резолюції сформульовано такі принципи застосування цього запобіжного заходу:

- а) тримання під вартою ніколи не повинно бути видом запобіжного заходу, що застосовується в обов'язковому порядку абсолютно до всіх;
- б) тримання під вартою повинно розглядатися як винятковий захід;
- в) тримання під вартою повинно застосовуватися або продовжуватися тільки у випадку суворої необхідності, і за жодних обставин – для мети покарання. У п. 1 згаданої Рекомендації конкретизовано, що, вважаючи невинуватою доти, доки не доведена її вина, жодну особу, обвинувачену у вчиненні злочину, не слід брати під варту до суду, якщо тільки обставини справи не роблять це суворо необхідним. Тому тримання під вартою слідчим суддею, судом повинно розглядатися як виключний захід, який ніколи не повинен бути обов'язковим і використовуватися з метою покарання.

Враховуючи викладене, еволюція кримінального процесуального законодавства України до міжнародних стандартів призвела до того, що тримання під вартою повинно розглядатися як надзвичайний запобіжний захід, який може застосовуватися лише за виняткових обставин, і сфера його застосування повинна дедалі звужуватися.

Відповідно до ч. 1 ст. 183 КПК України тримання під вартою є винятковим запобіжним заходом, який застосовується виключно у разі, якщо прокурор доведе слідчому судді, суду, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів не зможе запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України. У п. 17 листа ВССУ деталізовано ці положення та зазначено, що вичерпний перелік підстав застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою встановлено у ч. 2 ст. 183 КПК України та розширеному тлумаченню він не підлягає.

Реалізація всіх вказаних положень КПК України на практиці мала б призвести до різкого скорочення випадків взяття особи під варту і мінімізації застосування цього запобіжного заходу. Проте статистичні дані показують, що фактично цього не відбулося, застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою в умовах дії нового КПК України скоротилося більш ніж у 1,5 рази. Однак, тенденція до невинуватого і надмірного застосування даного запобіжного заходу зберігається, і на сьогодні, як і раніше, залишається наслідком того, що слідчі, прокурори і судді не можуть подолати стереотипів щодо надання переваги цьому запобіжному заходу.

Підстави застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту можуть бути класифіковані на кримінально-правові, кримінально-процесуальні й фактичні. Критеріями, якими має керуватися слідчий суддя, суд на етапі розгляду клопотання слідчого чи прокурора про його застосування, є категорія кримінального правопорушення (що диференціюється залежно від виду і міри покарання), наявність судимості у підозрюваного, обвинуваченого, посткримінальна поведінка підозрюваного, обвинуваченого, можливість екстрадиції особи. При цьому остання передумова перебуває на межі застосування національного і міжнародного прав [13, с. 131]. Поєднання наведених критеріїв у відповідних, вказаних у законі, комбінаціях, і має зумовлювати переконання слідчого судді, суду щодо можливості застосування тримання під вартою як запобіжного заходу.

Крім встановлення вказаних передумов, слідчий суддя, суд мають дослідити наявність у відповідному клопотанні слідчого чи прокурора обґрунтування про неможливість застосування іншого, менш суворого, запобіжного заходу. Як зауважують правники, обов'язковою умовою взяття під варту є обґрунтування прокурором того, що більш м'який запобіжний захід не буде можливості забезпечити належну поведінку підозрюваного чи обвинуваченого, встановити істину у справі і виконати вирок [14, с. 30; 15, с. 29]. Основними альтернативами тримання особи під вартою є застава та домашній арешт. Перша стимулює підозрюваного, обвинуваченого до виконання відповідних обов'язків загрозою втрат майнового характеру, а домашній арешт забезпечує їх виконання шляхом ізоляції підозрюваного, обвинуваченого від суспільства в домашніх умовах. При цьому заставу можна вважати «загальною» альтернативою триманню під вартою, оскільки, у кожному випадку, крім ситуацій, спеціально визначених у ч. 4 ст. 183 КПК України, слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою зобов'язаний визначити розмір застави, достатній для забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим відповідних обов'язків.

З огляду на наведене незрозуміло, чи повинен прокурор порушувати у клопотанні про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою питання про заставу. З прокурорсько-слідчої практики вбачається, що у більшості випадків слідчі та прокурори обмежуються вказівкою на неможливість запобігання ризикам, передбаченим ч. 1 ст. 177 КПК України шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів. Проте, враховуючи, що клопотання прокурора про застосування запобіжного заходу повинне містити міркування з усіх питань, які обов'язково

вирішуються слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу, питання про заставу також мають бути у ньому висвітлені. Відповідно, досліджуване слідчим суддею, судом клопотання про застосування тримання особи під вартою, має містити те, які обов'язки, з передбачених у ст. 194 КПК України, доцільно покласти на підозрюваного, обвинуваченого у разі внесення застави, наслідки їх невиконання, обґрунтування розміру застави, а також можливість її застосування. Також у клопотанні має бути висвітлені і ситуації, коли заставу, як альтернативу триманню під вартою, застосовувати недоцільно. Відповідно до положень ч. 4 ст. 183 КПК України не визначається розмір застави у кримінальному провадженні щодо: а) злочину, вчиненого із застосуванням насильства або погрозою його застосування; б) злочину, який спричинив загибель людини; в) особи, стосовно якої у цьому провадженні вже обирався запобіжний захід у вигляді застави, проте був порушений нею. Таким чином, клопотання про застосування тримання під вартою повинне містити чітку позицію прокурора щодо застави, як альтернативи триманню під вартою.

З огляду на викладене, на етапі розгляду клопотання про тримання під вартою слідчим суддею, судом, насамперед, має встановлюватися наявність закріплених у законі спеціальних передумов для застосування цього запобіжного заходу, які впливають із його виняткового характеру. Керуватися потрібно такими критеріями: категорія кримінального правопорушення (диференціюється залежно від виду і міри покарання); наявність або відсутність судимості у підозрюваного, обвинуваченого; посткримінальна поведінка підозрюваного, обвинуваченого; можливість його екстрадиції. На етапі обрання такого запобіжного заходу, як тримання під вартою, прокурор повинен обґрунтувати перед слідчим суддею, судом неможливість застосування іншого запобіжного заходу, у визначених випадках – довести негативну посткримінальну поведінку підозрюваного, обвинуваченого, а на етапі його виконання – забезпечити додержання строків тримання під вартою та у разі необхідності – ініціювати питання про їх продовження.

Зрештою, 13.06.2019 Конституційний Суд України визнавши таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини другої статті 392 КПК України, щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті, додав апеляцій-

ній інстанції ще один важіль судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів людини при розгляді відповідних скарг осіб, яким вже обрано цей найбільш суворий запобіжний захід.

Конституційний Суд України виходив із того, що Україна як правова держава має своїм пріоритетом гарантування прав і свобод людини і громадянина. З цією метою держава зобов'язана запроваджувати юридичне регулювання, яке відповідає конституційним нормам і принципам, необхідне для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи та їх ефективного поновлення. При цьому окремі конституційні цінності, зокрема недоторканність людини як гарантія від посягань з боку інших осіб на права та свободи, насамперед основоположного права на свободу, потребують посиленних гарантій їх захисту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Тищенко О.І. Запобіжний захід у вигляді взяття під варту: проблеми обрання та оскарження в досудовому провадженні по кримінальній справі: монографія / О.І. Тищенко. – Х.: Фінн, 2008. – 176 с.
2. Яковець І.С. Запобіжні заходи у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. для працівників правоохоронних органів та суду / І.С. Яковець. – Х. : ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 40 с.
3. Яковець І.С. Застосування запобіжних заходів в Україні: сучасний стан і перспективи (результати соціологічного дослідження) / І.С. Яковець. – Х.: ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 112 с.
4. Рожнова В.В. Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаного з ізоляцією особи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / В.В. Рожнова. – К., 2003. – 16 с.
5. Затримання та взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні / В.І. Борисов, Н.В. Глинська В.С. Зеленецький О.Г. Шилюк. – Х.: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2004. – 160 с.
6. Каркач П.М. Організація роботи районної, міської прокуратури: наук.-практ. посіб./П.М. Каркач. – Х.: Право, 2013. – 336 с.
7. Ключков В.Г. Прокурорський нагляд за законністю і обґрунтованістю обрання та продовження строків тримання під вартою : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл./В.Г. Ключков. – К.: Ін Юре, 2005. – 64 с.
8. Косюта М.В. Прокуратура України : навч. посіб. / М.В. Косюта. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2010. – 404 с.
9. Лапкін А.В. Основи прокурорської діяльності в Україні: навч. посіб. у схемах/А.В. Лапкін; за ред. І.Є. Марочкіна. – Х.: Право, 2013. – 136 с.

10. Прокурорський нагляд в Україні : підруч. / за ред. І. Є. Марочкіна, П. М. Каркача. – Х.: Одісеї, 2005. – 240 с.
11. Гультай П. М. Деякі аспекти прокурорського нагляду за застосуванням запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою / П. М. Гультай // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства та удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (20 квітн. 2012 р., Луганськ) / редкол.: М. Й. Курочка, О. І. Левченков, В. І. Галаган та ін.; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. – С. 475–479.
12. Гультай П. М. Окремі питання участі прокурора в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття особи під варту / П. М. Гультай // Захист прав і законних інтересів особи у кримінальному судочинстві : матеріали наук. семінару, (20 трав. 2011 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», Ін-т вивч. пробл. злочинності Нац. акад. прав. наук України. – Х. : ФІНН, 2011. – С. 141–143.
13. Марітчак Т. М. Застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту місцевими та апеляційними судами / Т. М. Марітчак // Вісник Верховного суду України. – 2002. – № 6. – С. 37–40.
14. Клочков В. Прокурорський нагляд за законністю та обґрунтованістю обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою / В. Клочков // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. – № 3. – С. 82–85.
15. Саденко М. Деякі питання застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в стадії досудового слідства // Юридичний вісник України. – 2004. – 18 червня. – С. 29–32.

Гуртовенко Софія Іванівна
асистент кафедри адміністративного права і процесу
ДВНЗ «Київський економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогоднішній день ефективність державної правоохоронної політики неабияк залежить від взаємодії органів захисту правопорядку, об'єднання їх зусиль із боротьби зі злочинністю та з метою захисту прав

і свобод громадян. Така координація правоохоронної діяльності – одна з управлінських функцій, що об'єднує і систематизує зусилля правоохоронних та інших державних і недержавних органів та установ для досягнення основних завдань із боротьби зі злочинністю.

Існуючі стандарти правоохоронної діяльності мають універсальний і регіональний характер, розробляються з урахуванням глобалізаційних та інтеграційних процесів. Вони, як засвідчує проведений аналіз, сприяють появі нових суб'єктів правоохоронної діяльності, формі методів їх роботи, підвищенню їх ефективності. Тим самим забезпечується поступово гармонізація, зближення національних правових систем окремих держав.

Без сумніву, у самому ЄС у сфері правоохоронної діяльності країни досягнення єдиної позиції, реалізація спільної політики не є простими завданнями. Це зайвий раз вказує на багатоаспектність та суспільну важливість досліджуваної проблеми, точніше комплексу проблем, необхідності постійного удосконалення механізму реалізації правоохоронної діяльності.

Бондаренко В. А. зазначає, що в організації державної служби в правоохоронній сфері в державах ЄС є чимало проблем. У зв'язку з цим триває активний пошук шляхів удосконалення та реформування законодавства в цій сфері [1, с. 134].

Варто погодитися з автором, оскільки практично у всіх країнах ЄС йдуть адміністративні реформи, спрямовані на зміцнення взаємозв'язків держави та суспільства, вдосконалення державного апарату, поліпшення підготовки і ефективності діяльності управлінського персоналу; в діяльність державних структур впроваджується досвід та технології менеджменту.

Тому в Україні реформа державної служби в правоохоронній сфері відображає заходи з удосконалення управління та відповідає загальним напрямам реформування, які мають місце в ЄС. Підвищення ефективності функціонування адміністративного права в умовах адаптації національного законодавства до вимог ЄС може бути стимульовано завдяки об'єктивному врахуванню особливостей суспільних відносин, що регулюються, й еволюціонуванню апарату держави.

У свою чергу Харчук Н. Р. зауважує, що аналіз законодавства країн-членів ЄС і практики його застосування дозволяє зробити висновок про те, що правоохоронні органи (поліція) розглядаються як «силові» струк-

тури в системі органів державної влади, суттєвою ознакою яких є застосування виключно санкціонованого державою примусу. У поліції країн ЄС зростає значення діяльності, пов'язаної з обслуговуванням населення і профілактикою протиправної діяльності. Примус за всієї значущості та необхідності застосування до правопорушника має допоміжний характер і використовується у випадках, передбачених законом стосовно діяльності правоохоронних органів, у тому числі поліції [6, с. 102].

Зауважимо, що особливе значення має досвід країн ЄС у сфері відбору, професійного навчання та виховання співробітників правоохоронної служби, що і є хорошим прикладом для застосування в правоохоронній діяльності України.

Власне, основними елементами системи роботи з кадрами правоохоронних органів за кордоном є: рекрутування й підбирання кадрів для правоохоронної служби; професійне навчання, змістом якого є отримання необхідних професійних компетенцій для успішного проходження служби.

Професійне навчання реалізується шляхом отримання відповідної освіти, проходження професійної підготовки або комбінації цих способів – підвищення кваліфікації і професійної перепідготовки. Рекрутинг (фр. *recruter* – набирати) та підбір кадрів для роботи в правоохоронних органах є базовим елементом системи професійного навчання та виховання службовців правоохоронної служби. Базові вимоги до кандидатів для вступу на службу в правоохоронні органи, принципи і організація набору та навчання кадрів схожі в країнах ЄС [5, с.51].

Такими вимогами, зокрема, є позитивні моральні та етичні якості (відсутність судимості, наявність позитивних характеристик), благонадійність і лояльність до демократичних цінностей. Як приклад у Франції, Бельгії, Італії, Португалії кандидатура претендента повинна бути схвалена міністром внутрішніх справ за загальним списком або персонально.

Як правило, для служби в правоохоронних органах необхідно мати громадянство відповідної держави. Крім цього, іноземці – громадяни країн ЄС приймаються на роботу в поліцію в Німеччині, Голландії, Монако й інших країнах ЄС, де недостатнє кадрове забезпечення поліцейських підрозділів. Стан здоров'я під час прийому на службу визначається медичними комісіями. Обов'язковим елементом відбору кандидатів на службу в правоохоронні органи є застосування різних психологічних

тестів, спрямованих на визначення інтелектуального рівня та особливостей особистості, перевірку послужного списку, загальних біографічних даних, застосування поліграфа [2, с.173].

Безперечно, законодавство та правозастосовна практика державної служби в правоохоронній сфері та її кадрове забезпечення в державах ЄС вимагають уважного вивчення. Нинішній етап розвитку державної служби в правоохоронній сфері в державах ЄС доцільно розглядати як відображення, з одного боку, процесів реформування в національних політико-правових системах, з іншого – загальноєвропейських тенденцій трансформації державного розвитку в умовах поширення ліберальних поглядів на розвиток європейської спільноти.

Отже, європейський досвід свідчить про те, що процеси посилення виконавчої влади серед гілок державної влади, підвищення ефективності системи управління справами суспільства та державою знаходять своє відображення в розширенні предмета конституційно-правового регулювання за рахунок питань державної служби, аутсорсингу, транспарентності, що і є напрямом застосування в Україні.

Істотний вплив на ефективність державної правоохоронної служби має її кадрове забезпечення. Подальше вдосконалення професійної підготовки кадрів повинно ґрунтуватися на наукових принципах, які визначаються кадровою політикою в правоохоронній системі та пріоритетними напрямками вдосконалення її внутрішньо організаційної діяльності.

Таким чином, до основних критеріїв оцінки кадрового складу правоохоронних органів належать: всебічне задоволення потреб особистості, суспільства та держави в ефективній правоохоронній діяльності; забезпечення відкритості та підконтрольності правоохоронної системи і її кадрового складу інститутам громадянського суспільства; наближення наявної моделі службовця правоохоронної системи до вимог ЄС.

Робота зі службовцями державної правоохоронної служби повинна передбачати їх навчання та виховання. Основною метою доцільно визначити: послідовність у реалізації мети та завдань навчання і виховання в умовах зміни основних пріоритетів правоохоронної діяльності держави; впровадження європейського досвіду; удосконалення управління кадровими процесами на основі сучасної системи інформаційного забезпечення; визначення науково обґрунтованих вимог до професійних і особистих якостей службовців; розвиток системи перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Використані джерела:

1. Бондаренко В. А. Окремі аспекти підвищення ефективності норм адміністративного права у період адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу. Наук. вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. 2016. №3. С. 134–142.
2. Єсімов С. С. Правове регулювання застосування інформаційних технологій для формування довіри до органів державної влади. Наук. вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх. справ. Серія «Юридична». 2017. Вип. 1. С. 173–184.
3. Про схвалення Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.06.2016 №474-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
4. Сасік А. С. Професійна підготовка поліцейських в європейських країнах. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку – 2016 : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.). Маріуполь, 2016. С. 49–51.
5. Фурса В. В. Деякі факти про підготовку поліцейських у Норвегії як можливість запозичення передового досвіду розвиненої країни. Національна поліція Донеччини: проблеми становлення та стратегія розвитку: тези доповідей Всеукр. наук. – практ. конф. (Маріуполь, 21 жовтня 2016 р.). Маріуполь, 2016. С. 51–53.
6. Харчук Н. Р. Структура навчальних закладів по підготовці поліцейських кадрів у Баварії. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/viewFile/10241/13442>.

Демура Марина Ігорівна
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к. ю. н.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДОСУДОВОЇ ПРОБАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Ефективне функціонування інституту пробації у світі привернуло увагу і українського суспільства. Так, у 2015 р. було прийнято Закон України «Про пробацію», який визначає мету, завдання, підстави, види

пробації, правовий статус персоналу органу пробації та суб'єктів пробації. Однак зміни до КПК було внесено у вересні 2016 р., а положення щодо застосування пробаційних програм набули чинності з 1 січня 2018 р. Також варто зазначити, що сам Порядок складення досудової доповіді був затверджений Міністерством юстиції України у січні 2017 р. Викладене дає підстави стверджувати, що інститут пробації, та, зокрема, досудової пробації, є новелою кримінального процесуального законодавства України, що викликає науковий та практичний інтерес у її дослідженні.

Перш за все слід зазначити, що досудова пробація – це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності (ч. 1 ст. 9 ЗУ «Про пробацію»). З метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання представник уповноваженого органу з питань пробації складає досудову доповідь за ухвалою суду. Досудова доповідь складається щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі. Досудова доповідь щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років складається незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених КПК України (ч. 1, 2 ст. 314–1 КПК України). Питання про необхідність складення досудової доповіді вирішується судом у підготовчому судовому засіданні (п. 6 ч. 3 ст. 314 КПК України). Викладені законодавчі норми свідчать, що вирішення питання про необхідність складення досудової доповіді здійснюється на стадії підготовчого провадження, а сама доповідь є предметом розгляду на стадії судового розгляду. У зв'язку із чим виникає досить логічне зауваження, пов'язане із найменуванням відповідного різновиду пробації як «досудової» і формою, в якій вона втілюється «досудова доповідь». Фактично у її назві вживається прикметник «досудова», що наштовхує на таку стадію кримінального провадження як «досудове розслідування». Як зазначають науковці, «назва досудової доповіді резонує з назвою стадії кримінального провадження – досудове розслідування [1, с. 137–143]». Тому логічніше було б назвати «судова пробація» та «судова доповідь», або ж розпочинати досудову пробацію ще на стадії досудового розслідування. До речі, остання теза активно підтримується вченими-процесуалістами. Так, науковці визна-

чають, що «доречніше було б справді розпочинати процес здійснення досудової пробації ще на стадії досудового розслідування за постановою слідчого (прокурора). Оскільки це надасть змогу представнику персоналу органу пробації, при складанні досудової доповіді більш ефективно підійти до вивчення особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, і не ставити в цейтнот ані суд, ані орган пробації при обмеженні часу для складання досудової доповіді» [2, с. 109–112]. Інші автори під час дослідження ролі прокурора у застосуванні досудової пробації у кримінальному провадженні підтримують позицію щодо складання досудової доповіді саме на стадії досудового розслідування. За такого підходу досудова доповідь буде реалізуватися як досудова пробація. Окрім того, пропонується змінити суб'єкта прийняття рішення про застосування пробації, зокрема, на прокурора. Вбачається, що такий підхід відповідатиме функціональному призначенню прокурора як процесуального керівника досудовим розслідуванням та допоможе використати напрацювання інших країн у цій сфері, зокрема, Естонії, Данії, Латвії, де аналог досудової доповіді готується службою пробації за запитом прокурора [3, с. 115–118]. На підтримку запропонованого положення наведемо додаткові аргументи:

підготовка досудової доповіді на стадії досудового розслідування сприятиме додержанню розумних строків судового розгляду, оскільки здійснюватиметься в межах стадії досудового розслідування паралельно із проведенням слідчих (розшукових) дій. Такий висновок ґрунтується на проведенню дослідженні. Так, питання про необхідність складання досудової доповіді вирішується судом у підготовчому судовому засіданні (п. 6 ч. 3 ст. 314 КПК України). При цьому судовий розгляд має бути призначений не пізніше десяти днів після постановлення ухвали про його призначення як цього вимагає ч. 2 ст. 316 КПК України. Правозастосовна практика свідчить про те, що суди, провівши підготовче засідання, призначають дату судового розгляду та зобов'язують орган пробації скласти та надати досудову доповідь на дату початку судового розгляду. Якщо говорити про досудову доповідь, яку органу пробації необхідно підготувати у 10-денний строк (або менше) та її зміст, то необхідно звернутися до п. 3 розділу 3 Порядку складання досудової доповіді, в якому визначено, що досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити: 1) соціально-психологічну характеристику обвинуваченого; 2) оцінку ризику вчинення повторного кримінального право-

порушення; 3) висновок про можливість виправлення без позбавлення або обмеження волі на певний строк з урахуванням доступних програм та послуг, за умови реалізації яких можливо досягнути належної поведінки без застосування покарань, пов'язаних з ізоляцією від суспільства. Перераховані елементи вимагають витрати значного часу для їх дослідження і оформлення у певні висновки. В якості додаткового обґрунтування слід зауважити той факт, що підготовка досудової доповіді щодо неповнолітніх має свої особливості і сама досудова доповідь містить більшу кількість складових, що потребують більш довгострокового дослідження. Однак, в кримінальному процесуальному законодавстві відсутня диференціація строків в залежності від того, щодо якої особи складається досудова доповідь, що ставить під сумнів ефективність застосування пробації в цілому.

Як стверджують працівники Державної установи «Центр пробації», за наявною практикою у 47% ухвал суду, які надійшли до органів пробації, зазначений строк на складання досудової доповіді становив менше ніж 10 діб (іноді це 1–2 дні). Бувають випадки, коли ухвала суду надходить до органу пробації після закінчення визначеного терміну складання досудової доповіді, що унеможливує її виконання. У таких випадках працівники органу пробації відповідно до п. 3 ст. 72–1 КПК України повідомляють суди про наявність об'єктивних обставин, що унеможливають підготовку або своєчасне подання досудової доповіді, та подають клопотання про продовження строку її складання [4, с. 53–55]. Правозастосовна практика свідчить, що судді досить часто відкладають розгляд справи у зв'язку з неотриманням від органу пробації досудової доповіді. Тим самим затягується судовий процес і порушується засада розумності строків;

підготовка досудової доповіді на стадії досудового розслідування дозволить уникнути дублювання дій слідчого, прокурора по збиранню доказів, оскільки згідно з положенням п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України, до обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, відносяться також обставини, які характеризують особу обвинуваченого. Тим самим забезпечуватиметься процесуальна економія сил та засобів, які використовують органи досудового розслідування під час збирання доказів.

Спираючись на викладений матеріал, можна запропонувати механізм по вдосконаленню норм кримінального процесуального закону в аспек-

ті врегулювання інституту досудової доповіді: після повідомлення особі про підозру прокурор зобов'язаний вирішити питання про необхідність складення органом пробації досудової доповіді і визначити строк її підготовки. При цьому складення такої доповіді є обов'язковим щодо особи, обвинуваченої у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості, або тяжкого злочину, нижня межа санкції якого не перевищує п'яти років позбавлення волі; щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років (наразі ці випадки перераховані у ч. 2 ст. 314–1 КПК України). В інших випадках це питання вирішується на розсуд прокурора з урахуванням думки сторони захисту, яка може подати клопотання про складення досудової доповіді у загальному порядку за ст. 220 КПК України. У випадку доручення органу пробації складення досудової доповіді, слідчий та прокурор звільняються від обов'язку доказувати обставини, передбачені п. 4 ч. 1 ст. 91 КПК України. При цьому на орган пробації відповідний обов'язок покладається і його здійснення має бути забезпечене у визначений прокурором строк.

Список використаних джерел та літератури:

1. Петровська Л. Досудова доповідь у кримінальному провадженні: практичне впровадження та розвиток. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжнародного круглого столу (16 квітня 2019 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 196 с., с. 137–143.
2. Севрюков В. В., Полегенька О. Р. Практичні аспекти впливу досудової пробації на розгляд кримінальних проваджень в суді першої інстанції. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні*: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с., с. 109–112.
3. Лапкін А. Роль прокурора у застосуванні досудової пробації у кримінальному провадженні. *Інститут пробації в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжнародного круглого столу (16 квітня 2019 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. 196 с., с. 115–118.
4. Карандюк І. В. Досудова доповідь як складова пробації. *Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні*: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 р.). Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. 164 с., с. 53–55.

Дунаєва Тетяна Євгенівна
науковий співробітник відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, к. ю. н.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ В УКРАЇНІ

Сучасне правове буття українського суспільства відзначається двома протилежними тенденціями: прагненням до стандартів демократичної, правової держави, з одного боку, і низьким рівнем правової культури, процвітанням правового безкультур'я, крайнім проявом якого є правовий нігілізм, з іншого [1, с. 193].

У теперішній час в Україні відбуваються зміни, що призводять до перетворень у державно-політичній, соціально-економічній та правовій сферах. Побудова правової держави та громадянського суспільства вимагають нових підходів у вирішенні фундаментальних проблем правової культури [2, с. 13].

До завдань Кримінального кодексу України (далі – КК) належить окрім правового забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, також і запобігання злочинам [3]. Також у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України виокремлено такі завдання: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [4].

Запобігання злочинам, зокрема її організованим формам є нагальною потребою сучасності [5].

У КПК України до 2013 року існувала стаття 23 «Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину». З 2013 р. таку статтю було виключено.

Так, подібна стаття діє в Кримінально-процесуальному кодексі Республіки Беларусь у розділі 3 «Докази та доказування». Згідно ст. 90 «Виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину» Кримінально-процесуального кодексу Республіки Беларусь «при провадженні за матеріалами перевірки та кримінальній справі органи кримінального переслідування зобов'язані виявляти причини та умови, які сприяють вчиненню злочину» [6].

Натомість у Російській Федерації (далі – РФ) внесення слідчим, дізнавачем подання про вжиття заходів по усуненню обставин, що сприяють вчиненню злочинів, та інших порушень закону, у статті 158 КПК РФ подано лише як право. На відміну від ст. 213 КПК РСФСР. У ст. 221 КПК РФ не встановлений перелік питань, які вирішуються прокурором у справі, що надійшла з обвинувальним висновком. А звідси відсутнє і з'ясування питання, чи виявлені причини та умови злочину і чи вжито заходів до їх усунення. Все це є серйозна прогалина, що негативно позначається на боротьбі зі злочинністю [7].

Причини та умови, які сприяють вчиненню злочинам – це обставини об'єктивної дійсності та особливості особи обвинуваченого та потерпілого, які зумовили, детермінували злочин та створили можливим його вчинення.

Виявлені у процесі розслідування та відображені у поданні слідчого індивідуальні риси особи, що характеризують певний тип антисуспільної установки, дозволяють прийняти конкретні та найбільш діючі заходи для виправлення. Під умовами, які сприяють вчиненню злочину, розуміються обставини, які полегшили обвинуваченому вчинення злочину та досягнення злочинного результату. Причини та умови, які сприяють вчиненню злочину, виявляються в процесі провадження комплексу необхідних слідчих дій [8, с. 46].

На думку Смокова С. М. та Десятника А. А., доцільно доповнити КПК України позицією, відповідно якої сторона обвинувачення, що встановила наявність причин і умов вчинення кримінального правопорушення, вправі внести до відповідного органу, громадській організації чи службовій особі подання щодо усунення цих обставин. Зокрема, внесення подання повинно бути правом, а не обов'язком сторони обвинувачення.

В той же час необхідно закріпити обов'язок сторони обвинувачення встановлювати вказані обставини для активізації профілактичної діяльності [9, с. 115].

З метою вдосконалення профілактичної діяльності спеціальних органів, необхідно розробити і впровадити досконалу систему обліку виявлених та зібраних відомостей про причини та умови, які сприяють вчиненню злочинів у відповідній базі з розподілом за сферами прояву, регіонами, а також за особами, щодо яких є оперативні дані про здійснення ними злочинів.

Отже, слід переглянути кримінальне процесуальне законодавство України в частині повернення обов'язку особі, яка проводить дізнання (досудове розслідування кримінальних проступків), слідчому, прокурору, суду встановлювати причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, оскільки це сприятиме кращому виконанню завдань КК України та КПК України. На теперішній час відсутність з'ясування питання, чи виявлені причини та умови злочину і чи вжито заходів до їх усунення негативно позначається на ефективності боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бугера О. І. Підвищення рівня правової культури суспільства із використанням можливостей мережі Інтернет. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 1. С. 193–196. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2018/1_2018.pdf#page=193 (дата звернення: 09.10.2019).
2. Єгоров О. П. Правова культура: поняття, елементи та рівні. *Правничий вісник університету «КРОК»*. 2011. № 9. С. 13–18.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. *Відом. Верхов. Ради України*. 2001. № 25/26. Ст. 131.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. *Відом. Верхов. Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.
5. Holovkin V., Marysyuk K. Foreign experience in countering (preventing) organized crime in the financial system: special law enforcement bodies and strategic priorities. *Baltic journal of economic studies*. 2019. Vol. 5, No 3. P. 25–36.
6. Уголовно-процесуальний кодекс Республіки Беларусь : Закон Республіки Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-3. URL: http://etalonline.by/document/?regnum=hk9900295&q_id=799631 (дата звернення: 09.10.2019).
7. Нигматуллин Э. Р. Предупреждение преступлений как функция следователя. *Проблемы противодействия преступности в современных условиях*: матер. Междунар. Науч.-практ. конф. 16–17 октября 2003 г. Часть

III. Уфа: РИО БашГУ, 2004. URL: <http://kalinovsky-k.narod.ru/b/ufa20041/nigmatullin.htm> (дата звернення: 09.10.2019).

8. Тертышник В. М. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Украины. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков: Арсис, 2000. 528 с.
9. Смоков С. М., Десятник А. А. Окремі питання запровадження профілактичної діяльності під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 1. С. 111–118.

Ключник Александр Николаевич
адвокат, совет адвокатов Харьковской области
Космина Наталия Николаевна
заведующая отделом
исследования материалов, веществ
и изделий Харьковского НДЕКЦ
МВС, к. ю. н., ст. научный сотрудник

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ ОЗНАКОМЛЕНИЯ С ВЕЩЕСТВЕННЫМИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВАМИ

Решение вопроса об относимости вещественного доказательства, а в ряде случаев и о его достоверности очень часто невозможно без проведения экспертиз. Заключение эксперта подтверждает или опровергает наличие связи между признаками предмета, являющегося вещественным доказательством, и обстоятельствами, подлежащими доказыванию.

Окончание досудебного расследования, согласно действующему уголовному процессуальному законодательству, возлагает на органы досудебного следствия обязанность по ознакомлению определенных участников досудебного следствия с материалами уголовного производства. Таковыми участниками уголовного процесса закон определяет: потерпевших, гражданских истцов, гражданских ответчиков, подозреваемых, а также защитников и законных представителей подозреваемых. Изучая литературу по рассматриваемой проблеме, можно сделать вывод о том, что вещественные доказательства обладают особой значимостью в криминальном процессе. Поэтому потребность в высоком уровне законодательной регламентации порядка получения допустимых вещественных доказательств заметно возрастает и имеет определяющее значение для правоприменительных

органов, которые заинтересованы в качественном улучшении своей деятельности в связи с производством по криминальным производствам.

Ошибки, допускаемые в досудебном расследовании, влекут за собой признание судом недопустимости вещественных доказательств. В теории уголовного процесса проблемы допустимости доказательств были предметом исследования таких авторов, как В. М. Быков, П. И. Гребенкин, Д. В. Зеленский, А. А. Зубарев, Ю. А. Кожевникова, А. В. Кудрявцева, Н. П. Кузнецов, В. А. Лазарева, Е. В. Ларина, П. А. Лупинская, Ю. А. Ляхов, Г. М. Меретуков, С. В. Некрасов, Т. Г. Нечаева, Ю. К. Орлов, И. Л. Петрухин, Г. М. Резник, В. А. Семенцов, М. С. Строгович, К. И. Сутягин, С. А. Шейфер, С. Д. Шестакова, А. А. Ширванов и др.

Значительный вклад в изучение проблем применения норм УПК Украины осуществили юристы: А. М. Бандурка, В. П. Бахин, Е. М. Блаживский, В. И. Бояров, Т. В. Варфоломеева, В. Г. Гончаренко, И. В. Гора, Ю. М. Грошевой, В. С. Зеленецкий, Е. В. Каплина, В. А. Колесник, Л. М. Лобойко, Д. П. Письменный, М. А. Погорецкий, А. В. Портнов, В. П. Пшонка, В. В. Сердюк, С. В. Слинько, В. Я. Таций, А. Г. Шило, М. Е. Шумило и др.

В статье раскрываются и обосновываются проблемные вопросы ознакомления заинтересованных лиц с вещественными доказательствами по уголовному делу при окончании досудебного расследования, наличие вопросов обусловлено отсутствием должной нормативной регламентации и научной разработки. Опираясь на методологическую основу,

Целью статьи является изучение норм уголовного процессуального кодекса об окончании предварительного расследования и ознакомления подозреваемого с вещественными доказательствами, после окончания досудебного расследования на основе действующего уголовного процессуального законодательства. Формулировка предложений по уточнению норм уголовного процессуального законодательства в решении проблемных вопросов допустимости вещественных доказательств и формы ознакомления с вещественными доказательствами после окончания досудебного расследования, а также их практического применения.

Анализ следственной практики дает возможность сделать вывод, что при использовании некоторых норм уголовного процессуального кодекса Украины возникают проблемные вопросы. Решение этих вопросов и составляет актуальность данной статьи.

В теории доказательства разделяются на доказательства досудебного производства и доказательства судебного производства.

На досудебном производстве необходимо использовать доказательства, достоверность которых возможно проверить. Поэтому особое внимание приобретает процесс приобретения материальных объектов исследования, статуса вещественных доказательств. Уголовный процессуальный кодекс Украины предусматривает в ч. 3 ст. 290 «Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді». [1, с.162]

В данной части наблюдается неоднозначность формулировки определения ознакомления с вещественными доказательствами. В упомянутой части статьи не отражена форма ознакомления с вещественными доказательствами участников криминального производства: демонстрация, фактическое предоставление, либо иные возможные способы. Понятие «ознакомление» может охватывать как визуальный просмотр без непосредственного контакта с вещественными доказательствами, так и осмотр, сопряженный с предоставлением вещественных доказательств участникам процессуального действия. На первый взгляд может показаться, что данный вопрос не должен вызывать какие-либо сложности, однако если принять во внимание, что вещественными доказательствами по криминальному производству могут быть хрупкие либо сыпучие (наркотические, психотропные, лекарственные препараты), некоторые вещественные доказательства являются весьма хрупкими, в связи с чем вполне легко могут быть повреждены либо утраченными при распаковывании упаковки вещественных доказательств участниками, в ходе ознакомления (как умышленно, так и непреднамеренно).

При вскрытии будет нарушена бирка, которой были опечатаны вещественные доказательства при проведении экспертизы. Ознакомление с материалами производства и вещественными доказательствами происходит без присутствия судебного эксперта и поэтому последующую ответственность за сохранность объектов судебный эксперт не несет. Надо опять же таки учитывать, что не всегда упаковка вещественных доказательств позволяет ознакомиться с объектами и зачастую следователи предоставляют фото таблицы экспертиз для ознакомления с вещественными доказательствами, чтобы не повреждать бирку, которой опечатаны вещественные доказательства.

Если же в судебном заседании возникнут вопросы к эксперту в отношении вещественных доказательств, то предъявить их эксперту будет не возможно.

Разобравшись с формой проведения рассматриваемого процессуального действия, уместно перейти к вопросу о допустимости предоставления вещественных доказательств в упакованном и опечатанном виде для ознакомления с ними. Здесь исходить следует от упаковки, в частности, от того, насколько она не препятствует просмотру содержимого. То есть если упаковка позволяет визуально осмотреть вещественное доказательство, то надобности в ее вскрытии не имеется. Соответственно, в противном случае вещественное доказательство подлежит извлечению из упаковки для демонстрации участникам.

Наличие данных пробелов законодательной техники в указанном вопросе, с одной стороны, способствует возможному ограничению прав участников в их доступе ко всем материалам криминального производства, в частности на ознакомление с материалами криминального производства, а с другой – создает определенные сложности в деятельности для правоприменителей. Указанное подчеркивает актуальность данной темы и одновременно требует ее подробного исследования.

На следователя (прокурора) возлагается обязанность предоставления реализации права ознакомления с вещественными доказательствами. Требования по обеспечению прав участников криминального процесса прямо предусмотрены действующим уголовно- процессуальным кодексом Украины (ч. 3 ст. 290),

Данное обстоятельство, наряду с недостаточно полной нормативной регламентацией ознакомления участников с вещественными доказательствами, обуславливает наличие сложностей и отдельных проблем в практической деятельности.

Исходя из выше изложенного, мы предлагаем внести поправку для конкретизации нормы уголовного процессуального законодательства, в части форм ознакомления с вещественными доказательствами. А также предлагаем привлекать к процессу ознакомления с вещественными доказательствами специалистов (экспертов, проводивших данные экспертизы), которые могут аккуратно вскрыть упаковку без потерь и повреждения веществ и материалов, скрытых в упаковке, а также они могут проследить за сохранностью вещественных доказательств.

В заключение отметим, что решению вышеуказанных проблемных вопросов, возникающих при ознакомлении участников с материалами

уголового производства, в частности с вещественными доказательствами, способствует дополнение действующего уголовного процессуального законодательства нормами, содержащими рассмотренные нами положения и требования.

Список использованных источников и литературы:

1. Криминальный процессуальный кодекс Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.naiu.kiev.ua/osvitamvs/>

Крицька Ірина Олександрівна

асистент кафедри кримінального процесу
НЮУ імені Ярослава Мудрого, к. ю. н.

Роганін Михайло Михайлович

слідчий в особливо важливих справах
СВ Управління СБ України в Харківській обл.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПОРЯДКУ Ч. 6 СТ. 193 КПК УКРАЇНИ ЩОДО ОСІБ, ЯКІ УХИЛЯЮТЬСЯ ВІД ПРАВОСУДДЯ

Відкриття державних кордонів, негативні політичні процеси, що протягом останніх років відбуваються у нашій країні, сприяють тому, що особи, підозрювані у вчиненні кримінальних правопорушень, мають можливість переховуватися поза межами України, ухиляючись від правосуддя. Водночас, наявність законодавчих дефектів у врегулюванні питання оголошення особи в розшук, суперечності між положеннями КПК України та нормативних актів Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, а також пов'язана з цим нестала судова практика, перешкоджають притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності. Зазначене обумовлює актуальність окресленої теми та необхідність її наукового осмислення з метою визначення можливих шляхів вирішення вказаної проблеми.

Уявляється доцільним розпочати розкриття піднятого питання з визначення понятійно-категоріального апарату. Так, за масштабами здійснюваного пошуку можливо виокремити три види розшуку: (1) державний (або

внутрішньодержавний); (2) міждержавний, здійснюваний на підставі двосторонніх або багатосторонніх угод; (3) міжнародний. Визначення жодного з них КПК України не містить, але водночас у деяких статтях оперує такими поняттями, як «розшук» (ст. 281, ч. 1 ст. 335), «міждержавний розшук» (ч. 5 ст. 139, 297–1, 297–2, 297–4), «міжнародний розшук» (ч. 5 ст. 139, ч. 6 ст. 193, 297–1, 297–2, 297–4).

Як видається, доцільність розмежування наведених видів розшуків є очевидною, а тому необхідною є й диференціація процедури їх оголошення. Разом з тим слід зазначити, що єдиним приписом у КПК України, який, принаймні певною мірою, стосується врегулювання процесуального порядку оголошення особи в розшук, є ст. 281, згідно з якою, якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме або особа перебуває за межами України та не з'являється без поважних причин на виклик слідчого, прокурора за умови його належного повідомлення про такий виклик, то слідчий, прокурор оголошує його розшук (ч. 1); про оголошення розшуку виноситься окрема постанова, якщо досудове розслідування не зупиняється, або вказується в постанові про зупинення досудового розслідування, якщо таке рішення приймається, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ч. 2). По суті, у цій нормі йдеться лише про підстави оголошення особи в розшук: фактичну – в ч. 1, юридичну – в ч. 2, водночас сама процедура залишається не регламентованою на рівні кодифікованого акту.

У світлі зазначеного слід звернутися до нормативних положень Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні в попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої наказом від 09.01.97 № 3/1/2/5/2/2. Так, згідно з п. 4.4 цього підзаконного документа, підставою для міжнародного розшуку громадян України є запит правоохоронного органу, надісланий до НЦБ Інтерполу. Таким чином, фактично встановлено, що міжнародний розшук можна здійснювати тільки каналами Інтерполу. При цьому доцільно акцентувати на тому, що у наведеному запиті повинна бути викладена повна та об'єктивна інформація про події, факти на розшукуваних осіб. Серед такої інформації, враховуючи пп. 4.4.18, зокрема, вказано «Який запобіжний захід обраний стосовно розшукуваної особи. Якщо є санкція на тримання цієї особи під вартою, ким і коли вона видана». Тобто, виходячи зі змісту Інструкції, запобіжний захід щодо особи, яку необхідно оголосити в міжнародний розшук, вже має бути обраний до подання запиту в Інтерпол.

Контекстно доповнимо, що на дев'яносто дев'ятій сесії, яка відбулася 27 лютого – 3 березня 2017 року, Комісією з контролю файлів Інтерполу було ухвалено рішення, відповідно до якого не можна визнавати та прирівнювати до ордеру на арешт у розумінні ст. 83.2 (b,ii) Правил організації судовий дозвіл на затримання підозрюваного з метою приводу. Крім того, беручи до уваги положення ст. 575 КПК України, видача особи в Україну може бути запитана лише за умови наявності ухвали слідчого судді або суду про тримання особи під вартою, якщо така видача запитується для притягнення до кримінальної відповідальності.

Тобто, по суті, у вищенаведених правових приписах закладено протиріччя – для того, щоб оголосити міжнародний розшук, треба обрати запобіжний захід до особи, але обрати його за очевидної відсутності особи, яка переходується, відповідно до ч. 6 ст. 193 КПК України, можна лише після оголошення її в міжнародний розшук.

Системний аналіз правозастосовної судової практики з цього аспекту, зокрема в питанні про те, чи достатньо постанови слідчого або прокурора, винесеної згідно зі ст. 281 КПК України, для підтвердження факту оголошення особи в міжнародний розшук та подальшої можливості обрання щодо неї запобіжного заходу в порядку ч. 6 ст. 193 КПК України, також засвідчує відсутність уніфікованого підходу до вирішення окресленої проблеми. Так, наприклад, в ухвалі Київського апеляційного суду від 16.07.2019 р. (судова справа № 755/18473/16-к) вказується, що, оскільки прокурором в судовому засіданні доведено, що ОСОБА_1 у встановленому порядку оголошений відповідною постановою слідчого у міжнародний розшук, то колегія суддів приходить до висновку, що на момент винесення слідчим суддею оскаржуваної ухвали і на теперішній час ОСОБА_1 перебуває у міжнародному розшуку. Такий висновок колегії суддів підкріплений тезою про те, що фактично дата винесення органом досудового розслідування постанови про оголошення підозрюваного в міжнародний розшук і є початком перебування особи в міжнародному розшуку в розумінні вимог ст. 281 КПК України, а будь-яких інших документів, всупереч доводам захисника, зазначена норма закону не вимагає [1]. Натомість, виходячи зі змісту мотивувальної частини ухвали Київського апеляційного суду від 17.09.2019 р. (судова справа № 757/35137/19-к), обов'язок доведення факту перебування підозрюваного, обвинуваченого у міжнародному розшуку покладається на слідчого, прокурора, який подав клопотання про застосування запобіжного заходу, та підтверджується відповідними відомостями (довідка, витяг із бази даних Інтерполу тощо (лист ВССУ № 511–550/0/4–13

від 04 квітня 2013 року). Зі згаданого листа ВССУ, на думку колегії суддів, однозначно випливає, що підозрюваним, якого оголошено у міжнародний розшук (у розумінні ч. 6 ст. 193 КПК України) слід вважати виключно особу, яка перебуває у міжнародному розшуку і це підтверджується відповідними довідками та витягами із бази даних Інтерполу, а не постанови прокурора, як зазначається в апеляційній скарзі [2].

Як видається, для подолання вищезазначеної законодавчої колізії, а також забезпечення правової визначеності та єдності судової практики з наведеного питання, правозастосовне тлумачення не є достатнім, а вказана проблема може бути вирішена лише шляхом внесення необхідних нормативних коректив у чинне законодавство. Узагальнення існуючих серед науковців та практиків підходів, а також власне осмислення авторами окресленої тематики дає підстави запропонувати такі варіанти можливих законодавчих змін:

1) «прибрати з ч. 6 ст. 193 КПК України слово «міжнародний». Натомість залишити трактування: «суд може обрати запобіжний захід у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного у разі оголошення особи у розшук»» [3];

2) враховуючи, що КПК України пов'язує можливість обрання запобіжного заходу за відсутності особи з фактом оголошення її у міжнародний розшук, в якості умови, по аналогії з процесуальним порядком надання згоди на спеціальне досудове розслідування, можливо передбачити обов'язкову участь захисника. На підтвердження такої пропозиції наведемо правову позицію ЄСПЛ, сформульовану в рішенні «Фодале проти Італії» (*Fodale v Italy*) від 1 червня 2006 року (заява № 70148/01). Виходячи з неї, принципове значення для гарантування вимоги змагальності та процесуальної рівності сторін та забезпечення дотримання п. 4 ст. 5 Конвенції під час вирішення судом питання про взяття особу під варту має участь протилежної сторони на рівні з прокурором, оскільки це дасть змогу відповідати на представлені прокуратурою доводи, роблячи письмові заяви або викладаючи усно свої доводи під час засідання (п. 43–44) [4]. Де-факто, єдиною особливістю розгляду клопотання в порядку ч. 6 ст. 193 КПК є неможливість особи заперечувати проти клопотання сторони обвинувачення, наводячи свої аргументи та доводи. А для того, щоб це компенсувати – врівноважити можливості сторін та забезпечити змагальність, на наш погляд, можливо передбачити обов'язкову участь захисника при розгляді такого клопотання;

3) закріпити в КПК України порядок оголошення особи в міжнародний розшук з дозволу слідчого судді. Як видається, такий варіант дозволив би узгодити стосовно розглядуваного питання вітчизняне законодавство та міжнародні документи (зокрема, Статут МОКП-Інтерпол, згідно з яким оголошення особи в розшук каналами Інтерполу здійснюється за наявності ухвали суду, яка відповідає ордеру на арешт, з метою екстрадиції). Водночас, як вказувалося вище, такою ухвалою не можна визнавати ухвалу про дозвіл на затримання з метою приводу, а інших варіантів КПК України не передбачено.

Список використаних джерел та літератури:

1. Ухвала Київського апеляційного суду від 16.07.2019 р. (судова справа №755/18473/16-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83195531>
2. Ухвала Київського апеляційного суду від 17.09.2019 р. (судова справа №757/35137/19-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/84511234>
3. Інтерпол: вже ніхто ніде нікого не шукає (назва з екрану). Мультимедійна платформа іномовлення України «Укрінформ». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2463178-interol-vze-nihto-nide-nikogone-sukae.html>
4. McBride J. Human rights and criminal procedure. The case law of the European Court of Human Rights. Council of Europe, 2009. 405 p. URL: https://www.echr.coe.int/documents/pub_coe_criminal_procedure_2009_eng.pdf

Курганова Софія Валеріївна
слідчий Другого слідчого відділу слідчого управління
Територіального управління Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Мелітополі

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ЗАКІНЧЕННЯМ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Стаття 1 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) встановлює, що порядок кримінального провадження на тери-

торії України визначається лише кримінальним процесуальним законодавством України. Кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України [1].

Відповідно до пп.2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, слідчий, прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження також у разі, коли строк досудового розслідування, визначений статтею 219 цього Кодексу, закінчився та жодній особі не було повідомлено про підозру [1].

Втім, вказане положення кримінального процесуального законодавства не є безумовним, адже законодавець вказує на можливість закриття за вищезазначеною підставою лише тих кримінальних проваджень, які зареєстровані у ЄРДР через три місяці після набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII – таким чином, лише до кримінальних правопорушень, відомості про які внесені до ЄРДР після 15.03.2018.

Проте, норму права, викладену у пп.2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, слід розглядати крізь призму ст. 7 КПК України, відповідно до якої зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відноситься засада розумності строків, визначена ст. 28 КПК України. Відповідно до норм вказаної статті, під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені цим Кодексом строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень [1].

Відповідно до ч. 1 ст. 21 КПК України, кожному гарантується право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону [1].

Норми права, що містяться у ст.ст. 21, 28 КПК України нерозривно пов'язані із нормами, викладеними в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), відповідно до яких

кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку [2].

Поняття «розумний строк» є оціночним, тобто таким, що визначається в кожному конкретному випадку з огляду на сукупність усіх обставин вчинення і розслідування злочину. Визначення розумного строку досудового слідства та судового розгляду залежить від багатьох факторів, включаючи обсяг і складність справи, кількість слідчих дій, число потерпілих та свідків, необхідність проведення експертиз та отримання висновків тощо [3].

Але за будь-яких обставин строк досудового розслідування та судового розгляду не повинен перевищувати меж необхідності. Досудове слідство повинно бути закінчено в кожній справі без порушення права на справедливий судовий розгляд і права на ефективний засіб захисту, що передбачено ст.ст. 6, 13 Конвенції («Зяя проти Польщі») заява №45751/10, «Аніфер проти України» заява №48479/13, «Пелісьє та Сассі проти Франції» заява №25444/94, «Фрідлендер проти Франції» заява №30979/96, «Меріг проти України» заява №66561/01).

Відповідно до ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [4].

З огляду на вказане слід звернути увагу на ст. 8 КПК України, за нормами якої кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Також, відповідно до ч. 5 ст. 9 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

Таким чином, використання положень, викладених у Конвенції та рішеннях Європейського суду з прав людини, з огляду на положення ст. 9 Конституції України, ст. 1 КПК України, ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», є обов'язковими та підлягають безумовному виконанню.

Відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [4].

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і, за загальним правилом, саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази (параграф 34 рішення у справі Тейксейра де Кастро проти Португалії від 9 червня 1998 року, параграф 54 рішення у справі Шабельника проти України від 19 лютого 2009 року), а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією.

Як вказує Конституційний Суд України в своєму рішенні від 20.10.2011 у справі № 1–31/2011, положення частини третьої статті 62 Конституції України, відповідно до якого обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, безпосередньо пов'язане з положенням частини першої цієї статті, згідно з яким особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку.

Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі [5].

В розрізі вищевказаного, слід звернути увагу на положення ч. 8 ст. 223 КПК України, відповідно до яких слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими [1].

Таким чином, проведення досудового розслідування та здійснення слідчих (розшукових) дій після закінчення строків досудового розслідування не відповідає ст. 62 Конституції України, ст. 6 Конвенції, ст.ст. 5, 28, 223 КПК України та є суттєвим порушенням прав особи, яка в результаті проведення таких слідчих дій може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

У будь-якому випадку слід керуватись ст. 5 КПК України, яка зобов'язує здійснювати процесуальні дії та приймати процесуальні рі-

шення згідно з положень цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. У такому випадку при прийнятті рішення про закриття кримінального провадження на підставі чинних положень ст. 284 КПК України, ці положення підлягають безумовному виконанню як чинні на момент прийняття такого рішення, оскільки правові підстави для закриття кримінального провадження виникли саме під час дії положень пп. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК.

Таким чином, застосування положень пп. 2 п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК крізь призму ч. 1 ст. 219 КПК України тільки до кримінальних проваджень, зареєстрованих у ЄРДР після набрання чинності Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 №2147-VIII, не відповідає принципу верховенства права й суперечить положенням Конституції України, Конвенції, загальним принципам кримінального провадження й усталеній практиці Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9–10, №11–12, №13. ст. 88, з наступними змінами
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_004/paran48
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003. Справа №1–12/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03?lang=ru>
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. ст. 141, з наступними змінами
5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 62 Конституції України від 20.10.2011. Справа №1–31/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-11>

Курило Олександр Миколайович,
кандидат юридичних наук,
суддя судової палати з розгляду кримінальних справ
Харківського апеляційного суду,
Асавалюк Олеся Олександрівна,
помічник судді Харківського апеляційного суду

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ УХВАЛИ СУДУ ПРО ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКУ ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ

Стаття 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яку ратифіковано Законом №475/97-ВР від 17.07.1997 року, проголошує, що кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом [1].

Україна як демократична, правова та соціальна держава повинна впроваджувати дійові юридичні механізми для забезпечення реалізації прав і свобод кожної особи, а також їх ефективного поновлення у разі порушення.

Одним з таких механізмів, завдяки рішенням Конституційного суду України №4-р/2019 від 13 червня 2019 року, стало апеляційне оскарження ухвал про продовження запобіжних заходів у виді тримання під вартою, що значно розширило права обвинувачених та надало їм можливість у повній мірі реалізувати право на судовий захист [2].

Вказаним рішенням Конституційний Суд визнав неконституційним положення ч. 2 ст. 392 Кримінального процесуального кодексу України щодо унеможливлення окремого апеляційного оскарження ухвали суду про продовження строку тримання під вартою, постановленої під час судового провадження в суді першої інстанції до ухвалення судового рішення по суті.

Разом з тим, Конституційний Суд поклав обов'язок на Верховну Раду України привести нормативне регулювання у відповідність до прийнятого рішення [2].

Оскільки фактично законодавець не обмежений у часі для виконання вказаного рішення, на практиці залишається відкритим ряд нерегламентованих кримінальним процесуальним законодавством питань, вирішен-

ня яких покладено на суддів апеляційної інстанції, у зв'язку з чим, практика є досить неоднозначною.

Серед невирішених питань є непристосованість процедури апеляційного перегляду ухвал про продовження строку тримання під вартою до паралельних процесів, що відбуваються в суді першої інстанції, відсутність регламентації порядку такого оскарження та вказівок щодо обсягу матеріалів, які повинен дослідити апеляційний суд, формування колегії для перегляду даної категорії справ та можливість повторної участі суддів при новому оскарженні продовження строку дії запобіжного заходу у цій же справі.

Варто також зупинитися на аналізі одного з найактуальніших питань, яке виникає на практиці при апеляційному перегляді ухвали суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою, – обов'язковість участі прокурора, обвинуваченого та його захисника в судовому засіданні апеляційного суду та можливість перегляду оскаржуваного рішення за відсутності когось із зазначених учасників.

З положень ч. 1 ст. 197 КПК України вбачається, що строк дії ухвали про тримання під вартою або продовження строку тримання під вартою є обмеженим та не може перевищувати шістдесяті днів. Після спливу вказаного строку суд першої інстанції може повторно продовжити, скасувати або змінити запобіжний захід. Тобто, апеляційний перегляд ухвали про продовження строку дії запобіжного заходу фактично також обмежений часовими рамками.

У зв'язку з наведеним, для того, щоб перегляд вказаних ухвал судом апеляційної інстанції був ефективним та дієвим, виправдовував ціль запровадження можливості такого оскарження, він має бути, в першу чергу, своєчасним.

Як вбачається з ч.3 ст.36 КПК України, участь прокурора в суді є обов'язковою, крім випадків, передбачених КПК України [3].

По даній категорії справ, як свідчить практика, буває, що несвоечасно або взагалі не з'являються прокурори, у зв'язку з участю в інших справах або взагалі з невідомих причин, зважаючи на що, судова колегія вимушена відкладати розгляд справи на іншу дату, що, у сукупності з сьогоденним навантаженням на апеляційні суди, може значно сповільнити процес перегляду оскаржуваної ухвали.

На наш погляд, в даному випадку апеляційний суд, керуючись положеннями ч. 6 ст. 9 КПК України, може прийняти рішення про розгляд

справи без участі прокурора, що узгоджуватиметься з вищезазначеними положеннями ч. 3 ст. 36 КПК України та положенням ч. 4 ст. 405 КПК України, відповідно до якої неприбуття сторін або інших учасників кримінального провадження не перешкоджає проведенню розгляду, якщо такі особи були належним чином повідомлені про дату, час і місце апеляційного розгляду та не повідомили про поважні причини свого неприбуття [3].

Така пропозиція не буде суперечити практиці, яка вже склалася, про обов'язкову участь прокурора, та викладена, зокрема, в Постанові Верховного Суду (Постанова Другої судової палати Касаційного кримінального суду по справі №299/915/14-к від 04 10 2018 року), в якій мова йде про участь прокурора, яку Верховний Суд вважає обов'язковою при перегляді такого судового рішення як вирок, тобто такого, яке є кінцевим по справі [4].

Тому, враховуючи, що прокурор як процесуальний керівник звертався до суду з клопотанням про застосування запобіжного заходу, зміст якого регламентований ст. 184 КПК України, приймав участь у справі в суді першої інстанції та висловлював свою аргументовану думку, про яку вказано у судовому рішенні, то неприбуття його не буде перешкодою для подальшого апеляційного розгляду (ч. 4 ст. 405 КПК України).

Суд апеляційної інстанції, у випадку неявки прокурора, переглядаючи оскаржувану ухвалу, виходитиме із наявних у матеріалах справи відомостей та позиції прокурора, яку він відстоював у суді першої інстанції, звертаючись із клопотанням.

Крім того, у разі подання обвинуваченим або захисником апеляційної скарги на ухвалу суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою, прокурор не позбавлений можливості подати заперечення на апеляційну скаргу, підтвердивши свою позицію щодо необхідності продовження дії запобіжного заходу (п. 1 ч. 1 ст. 401 КПК України).

На нашу думку, слід визнати правомірною і практику розгляду даних справ без участі захисника, який подав апеляційну скаргу в інтересах обвинуваченого, а потім, дізнавшись про призначення справи до розгляду, за будь-яких причин, іноді надуманих (завантаженість роботою, участь в розгляді інших справ тощо), не бажає прийти в судові засідання.

В такому випадку суд, при перегляді оскаржуваної ухвали, виходитиме з доводів, викладених захисником у апеляційній скарзі та доповненнях до неї (якщо такі подавалися).

Щодо обвинуваченого, то він, у відповідності до ч. 4 ст. 401 КПК України підлягає обов'язковому виклику в судове засідання, якщо суд визнає обов'язковою його участь, а також у разі, якщо від обвинуваченого, який утримується під вартою, про це надійшло його клопотання.

На практиці досить часто бувають випадки, коли Державна пенітенціарна служба України не здійснює з тих чи інших причин доставку обвинувачених, які тримаються під вартою до суду. Найчастіше це відбувається з тієї причини, що суд першої інстанції не надав дозвіл на доставку обвинуваченого, який рахується за районним судом, до суду апеляційної інстанції.

За наведених обставин, процедура перегляду оскаржуваної ухвали суду першої інстанції ускладнюється та затягується, в результаті процес оскарження може перетворитися на безперервний. Тож, доки апеляційний суд розгляне скаргу, може спливити строк дії ухвали про продовження тримання під вартою й буде прийнята нова. А це дає право знову її оскаржити [5].

Наведене свідчить про необхідність законодавчого врегулювання процедури апеляційного перегляду ухвал суду першої інстанції про продовження строку тримання під вартою.

Оскільки апеляційний перегляд є додатковою гарантією забезпечення прав обвинуваченого, на наш погляд, поки в Кримінальний процесуальний кодекс України не будуть внесені відповідні зміни щодо процедури перегляду справ даної категорії з метою недопущення перетворення на безперервний процес оскарження, враховуючи обмежені строки дії ухвал суду першої інстанції, у виняткових випадках апеляційний перегляд даних справ не порушуватиме принцип змагальності сторін та забезпечуватиме права обвинуваченого при розгляді справи без прокурора (ч. 3 ст. 36 КПК України), без захисника (ч. 4 ст. 405 КПК України) та без обвинуваченого (ч. 4 ст. 405 КПК України), тобто, на підставі дослідження представлених письмових матеріалів, які зібрані на поясненнях вищевказаних учасників процесу, які вони вже давали в суді першої інстанції, за умови, що всі ці учасники належним чином були повідомлені про розгляд справи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. – [Електронний ресурс]. – URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004

2. Лебідь Л. Апеляційні правки. Новий механізм виправлення апеляційним судом помилкових і неправосудних ухвал суду першої інстанції. Юридична газета № 30–31. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/apelyaciyni-pravki.html>
2. Рішення КСУ України у справі за конституційною скаргою Глуценка В. М. щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 392 Кримінального процесуального кодексу України. – [Електронний ресурс]. – URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-19>
3. Кримінальний процесуальний Кодекс України: Закон України в ред. від 5 серпня 2018 року № 4651-VI. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Постанова колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 04 10 2018. – [Електронний ресурс]. – URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77037411>
5. Семишоцький Л. Апеляція до вироку. Закон і бізнес. 2019. – [Електронний ресурс]. – URL: https://zib.com.ua/ua/138171-ks_dozvoliv_obvinuvachenim_podavati_apelyacii_na_trimannya_p.html

Лемешко Олександр Миколайович,
Директор Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., доцент.

РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. ЯКИМ БУДЕ НОВИЙ КК 2020 РОКУ?

12–13 вересня, на базі однієї з наукових конференцій в м. Яремче, відбулось перше засідання Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи (склад визначено указом Президента України). Друге засідання відбулось 19–20 вересня, знову на базі наукової конференції в м. Львові. Третє засідання планується провести на базі Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні засади нової редакції Кримінального кодексу України», яка буде відбудеться 17–19 жовтня 2019 року у м. Харкові.

Як слушно зауважує Микола Хавронюк, який активно висвітлює діяльність робочої групи, попри назви робочої групи і Комісії, реформу-

вати та розвивати збираються, саме кримінальне законодавство. Проте, це має вплинути і на розвиток науки кримінального права. Розробники виходять з того, що мову кримінального закону слід змінити, щоб він став більш ясним і зрозумілим, кількість видів покарань буде зменшена, від додаткових покарань пропонується відмовитися на користь заходів безпеки, а пробачення наблизити до покарання. Які висновки можна зробити на підставі проведених засідань:

1) створена потужна група висококваліфікованих науковців на чолі із доктором юридичних наук, професором Ю.В. Бауліним. Зібрані дані про понад 600 науковців зі спеціальності 12.00.08, які захистили дисертації після 2000 року.

2) готується три кодекси – новий Кримінальний кодекс, а не оновлена редакція чинного КК 2001 року), також Кодекс про проступки (сфера кримінального законодавства) і Кодекс про порушення (сфера адміністративного законодавства),

3) створена попередня модель Загальної частини КК:

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Книга 1. Кримінальний закон

1.1. Вихідні положення

1.2. Принципи кримінального закону

1.3. Роз'яснення термінів кримінального закону

1.4. Правила кримінально-правової кваліфікації

1.5. Чинність і дія кримінального закону

Книга 2

2. Злочин

2.1. Поняття злочину і складу злочину. Категорії злочинів

2.2. Суб'єкт злочину

2.3. Вина. Невинне заподіяння шкоди (казус). Юридична і фактична помилка [Варіант Суб'єктивна сторона]

2.4. Незакінчений злочин

2.5. Співучасть у злочині

2.6. Множинність злочинів

2.7. Обставини, що виключають злочинність діяння

Книга 3. Правові наслідки злочину

3.1. Поняття і види правових наслідків злочину

3.2. Обставини, що унеможливають настання правових наслідків злочину (декриміналізація діяння, смерть особи, неможливість винес-

сення і виконання вироку через сплив строку давності, дипломатичний чи інший імунітет, відсутність вимоги потерпілого у справах приватного обвинувачення)

3.3. Спеціальні підстави звільнення від покарання (добровільна видача предмета, обіг якого заборонений, та ін.)

3.4. Покарання за злочин

3.4.1. Загальні положення про покарання

3.4.2. Види покарань за злочин

3.4.3. Правила призначення покарання

3.4.4. Пробація

3.4.5. Звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання та заміна покарання більш м'яким. Амністія і помилування

3.5. Спеціальна конфіскація, заходи безпеки і кримінально-правова реституція

3.5.1. Спеціальна конфіскація

3.5.2. Заходи безпеки медичного характеру і примусове лікування

3.5.3. Інші заходи безпеки

3.5.4. Кримінально-правова реституція

3.6. Правила поєднання покарань і заходів безпеки

3.7. Реабілітація та її строки

3.8. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб

3.9. Особливості правових наслідків злочину щодо окремих категорій осіб

3.9.1. Особливості покарання та інших правових наслідків злочину щодо неповнолітніх і молоді

3.9.2. Обмежувальні заходи щодо осіб, які вчинили домашнє насильство

3.9.3. Особливості покарання і пробації щодо вагітних жінок та осіб, які піклуються про малолітніх дітей

3.9.4. Особливості покарання та інших правових наслідків злочину щодо осіб з інвалідністю та захворюваннями

3.9.5. Особливості покарання та інших правових наслідків злочину щодо військовослужбовців

3.9.6. Особливості покарання та інших правових наслідків злочину щодо іноземців та осіб без громадянства, які не проживають постійно в Україні.

4) Вперше пропонується прямо закріпити законодавчо принципи кримінального законодавства, визначення найбільш поширених термінів,

правила кримінально-правової кваліфікації, уніфікація кваліфікуючих ознак та типова система санкцій (злочини поділятимуться на 9 чи 10 категорій за критерієм тяжкості шкоди та з переходом на 1–2 ступеня ввєрх чи вниз залежно від кваліфікуючих, особливо кваліфікуючих, пом'якшуючих та особливо пом'якшуючих обставин),

5) інститут звільнення від кримінальної відповідальності пропонується визнати таким, що не відповідає принципу презумпції невинуватості і повинен бути скасований,

6) відповідальність за необережний злочин наставатиме виключно у випадку, якщо у відповідній диспозиції статті прямо згадано про необережне ставлення до наслідків,

7) всі види істотної, значної та тяжкої шкоди пропонується чітко та уніфіковано визначити в законі,

8) у КК пропонується закріпити такі види умислу як раптово виниклий і заздалегідь обдуманий, точно визначений і альтернативний, конкретизований і неконкретизований,

9) пропонується такі види покарань – штраф, позбавлення волі (пропонується збільшити максимальний термін до 30 років та зменшити можливість застосування довічного позбавлення волі), та довічне позбавлення волі,

10) родзинкою модельного варіанту є розділ про особливості правових наслідків злочину щодо окремих категорій осіб – неповнолітніх, осіб, які вчинили домашнє насильство, вагітні жінки та особи, які піклуються про малолітніх дітей, та особи з інвалідністю та захворюваннями. Такий законодавчий поштовх до максимальної індивідуалізації покарання судом слід лише вітати.

Можна виокремити теми, які будуть особливо гостро та складно обговорюватись і вирішуватись у групі. Очевидно це питання закріплення правил кваліфікації, правил застосування закону, побудова та напрямки модернізації Особливої частини нової редакції кодексу, уніфікація санкцій тощо.

Триватиме складна і напружена робота, але процес розпочато, обговорення моделі відбувається активно та прозоро, з залученням провідних вчених-криміналістів, представників органів державної влади, практикуючих юристів та іноземних експертів. Третє засідання дасть новий поштовх для обговорення нового закону, щоб новий КК 2020 був найкращим продуктом та відповідав сучасним стандартам та уявленням про кримінальний закон.

Літвін Людмила Юрїївна
професор кафедри теорії та історії держави і права
та приватно-правових дисциплін Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Б. Хмельницького
Мельник Геннадій Володимирович,
заступник начальника Управління –
начальник відділу боротьби з корупцією
та організованою злочинністю
СБ України у Хмельницькій області

ЩОДО ШЛЯХІВ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ПОРУШЕНЬ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

Невід’ємним атрибутом та просторовою основою існування держави є її територія, межі якої визначаються державним кордоном ... [1, С. 54], та в межах яких вона має суверенітет і територіальне верховенство. На сьогодні ця фундаментальна засада щодо України як держави грубо порушена з боку РФ, яка завдає агресивних дій, що здійснюються з метою знищення нашої держави і захоплення її території... [2].

Тому, питання охорони та захисту державного кордону без перебільшень стоїть як ніколи гостро та актуально перед державою у цілому та її окремими інститутами. Варто зазначити, що останнім часом з’являється все більше праць, присвячених вивченню посягання на недоторканність державного кордону України, автори яких досліджують військові, управлінські, адміністративно-правові, процесуальні аспекти захисту територіальної цілісності та недоторканості України [3–5], при цьому вивчаються підстави до застосування заходів припинення правопорушень, як складової прикордонної та національної безпеки держави, об’єкт кримінально-правової охорони у контексті розслідування кримінальних правопорушень у цій сфері.

Результативність розслідування порушень державного кордону на початковому етапі у значній мірі залежить від взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами. Так, до системи слідчих (розшукових) дій на сьогодні входять негласні слідчі (розшукові) дії, які практично проводяться оперативними підрозділами відповідних правоохоронних структур за письмовим дорученням слідчого (прокурора).

Слідчі (розшукові) дії проводяться в межах кримінального провадження з метою отримання або перевірки вже отриманих доказів. Огляд

місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України [6, С. 138]) як слідча (розшукова) дія може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, проте законодавець у ст. 237 КПК України «Огляд» не визначає як вид огляду – огляд місця події. Не викликає сумніву, що саме дана слідча (розшукова) дія є невідкладною, першочерговою та чи не найважливішою при розслідуванні порушень державного кордону. Адаже зволікання у її проведенні призводить до втрати доказової інформації, особливо при виявленні порушень, які вчиняються на «зеленій» ділянці державного кордону. Тому, є об’єктивна необхідність про доповнення ч. 1 ст. 237 КПК України із подальшим формулюванням «...слідчий, прокурор проводять огляд місця події, місцевості, приміщення, речей та документів»

Виявлення порушень державного кордону здійснює прикордонний наряд, який вживає заходів щодо охорони слідів порушення та доповідає про нього. За кожен прикордонний підрозділ відповідає окремий оперативний працівник, який у складі адміністративно-оперативної групи може проводити огляд місця події, проте без доручення слідчого дана кримінально-процесуальна дія вдається неможливою. Оскільки відповідно до ст. 41 КПК України оперативні підрозділи Держприкордонслужби, виконують доручення слідчого (прокурора) на проведення слідчих (розшукових) дій, при цьому набувають повноважень слідчого проте не мають процесуальної можливості виходити за межі виконання доручення. Доручення може стосуватися проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, за результатами яких може стати доступна нова інформація, що потребуватиме невідкладної її реалізації. Тому виникає необхідність у використанні так званого доручення-довіреності, яке надавало б можливість самостійного прийняття рішення і ухвалення постанови щодо проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами.

Злочини, пов’язані з порушенням державного кордону – незаконне переправлення осіб та незаконне перетинання державного кордону з метою завдання шкоди інтересам держави, можуть бути поєднані між собою у вчиненні, проте вони підслідні різним правоохоронним органам, що ускладнює прийняття процесуальних рішень та проведення слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування.

На першочерговому етапі розслідування і виявлення порушень через дефіцит вихідної інформації попередня кваліфікація у своїй більшості може свідчити про наявність на даному етапі розслідування діяння, перед-

баченого ст. 332 КК України (підслідність слідчих Національної поліції України). Подальше розслідування може надати докази щодо наявності у діянні ознак, передбачених ст. 332–2 КК України (підслідність слідчих Служби безпеки України). У зв'язку з цим виникають необхідні зміни підслідності у розслідуванні даного провадження. Питання щодо допустимості доказів в процесі розслідування справи на початковому етапі слідчими Національної поліції України, а не Служби безпеки України, допустимості доказів отриманих відповідними оперативними підрозділами (ст. 41 КПК України) не за підслідністю слідчого того правоохоронного органу, до якого воно відноситься. Особливістю цієї ситуації є те, що у складі органів охорони державного кордону діють оперативні підрозділи, при цьому суб'єкти досудового слідства відсутні. В зв'язку з цим, на нашу думку, доцільно створення в органах охорони державного кордону слідчих підрозділів, що надасть можливість (працювати) на виконання завдань кримінального провадження (ч. 2 КПК України) усіх структурних підрозділів органів охорони державного кордону від виявлення порушення до розслідування та виконання доручень слідчого оперативними підрозділами у тому числі і здійснення негласних слідчих (розшукових) дій.

Таким чином, дослідження проблем у системі заходів протидії порушенням державного кордону призвело до висновку про потребу надання процесуальних повноважень ДПСУ функції розслідування порушень державного кордону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин., Н. М. Хома. – Львів : Новий Світ-2000, 2007. – С. 54.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» №287/2015 Офіційний вісник Президента України від 03.06.2015–2015 р., № 13, стор. 50, стаття 874.
3. Ляшук Р.М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності відділів прикордонної служби Державної прикордонної служби України : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Ляшук Роман Миколайович ; Міжрегіональна Акад. упр. персоналом. – К., 2016. – 541 с.
4. Зьолка В.Л. Охорона національних інтересів України у прикордонній сфері (адміністративно-правовий аспект) : монографія. Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2015. 672 с.

5. Державна територія і державний кордон : навчальний посібник / Д. А. Курп'яненко, Ю. А. Дем'янюк, О. В. Діденко. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – 256 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 2 серп. 2016 р. : (ОФІЦ ТЕКСТ). К, 2016. С. 138.

Мазур Олександр Вікторович

доцент кафедри державно-правових дисциплін
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
к. ю. н., доцент, адвокат

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ СВИДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Актуальність теми обумовлена складністю використання відомостей, отриманих від свідка на досудовому розслідуванні, в подальших судових стадіях кримінального процесу.

Передбачене ст. 65 КПК України поняття свідка, як особи, якій можуть бути відомі обставини, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, дає можливість правоохоронцям викликати до себе й допитати будь-яку особу, крім тих, які не підлягають допиту згідно з законом (священнослужителі, нотаріуси, адвокати тощо). При цьому, слідчий чи прокурор перед допитом свідка зобов'язані роз'яснити особі її права, а також порядок проведення допиту, про що зазначається в протоколі. Недодержання цієї вимоги закону є підставою для визнання отриманих від свідка показань недопустимим доказом (п. 4 ч. 2 ст. 87 КПК України).

Тому допит починається з витривалої процедури роз'яснення свідку на трьох аркушах його прав, з обов'язковим проставленням підпису свідка. Подібна процедура допиту свідка існувала за старим КПК УРСР 1960 року. Але на відміну від радянського КПК, чинне процесуальне законодавство забороняє суду обґрунтовувати свої рішення на показаннях свідка, наданих слідчому чи прокурору, або посилатися на них (ч. 4 ст. 95 КПК України).

У цьому вбачається відхід законодавця від континентальної моделі досудового розслідування та захоплення англосаксонськими традиціями, згідно з якими повідомлені свідком фактичні дані стають доказом лише

в результаті їх перевірки судом у змагальній процедурі. Науковці відмічають, що Україна повторює приклад країн Європи, які сьогодні вже відмовились від досудового слідства в його класичному розумінні. Як зазначає Фаринник В. І., специфікою кримінального процесу цих держав є те, що досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством в основному проводиться у формі поліцейсько-прокурорського дізнання, а головна роль у встановленні обставин вчинення кримінального діяння відводиться судовому слідству [1].

Проблема полягає лише в тому, що ухвалюючи новий КПК України, реформатори залишили стару, розшукову модель допиту свідків, у чому вбачається непослідовність. Дійсно: навіщо органам розслідування складати письмовий і детальний протокол допиту свідка, якщо його потім не можна використовувати в суді як доказ? Поки науковці розмірковували над цією проблемою, практика підштовхувала слідчих до винайдення способів «перетворення» показань свідків на судові докази.

Так, захисникам відомі численні випадки, коли прокурор в суді намагається долучити до матеріалів справи протоколи допитів свідків, посилаючись на те, що вони є документами в розумінні ст. 99 КПК України, оскільки містять зафіксовані за допомогою письмових знаків відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин. Інколи судді, в порушення принципів законності та безпосередності дослідження доказів, дійсно приєднують протоколи допитів свідків і, навіть, посилаються на них у судових рішеннях, як на документи [2]. У свою чергу, я рішуче заперечую проти подібних незаконних засобів доказування, адже оголошення в суді складених без участі сторони захисту протоколів допитів чинить невинуватий тиск на свідків, змушуючи їх лише відтворювати записані органами розслідування показання. За таких обставин в суді не залишається місця неупередженому дослідженню показань свідків, а слід констатувати порушення принципів змагальності та права обвинуваченого на захист.

Інший варіант перетворення допроцесуальної інформації на судовий доказ слідчі знайшли у передбаченій ст. 225 КПК України можливості допиту свідка у слідчого судді. У такий спосіб можна без участі сторони захисту в суді допитати свідка, а під час розгляду справи по суті лише оголосити його показання, які містяться у складеному слідчим суддею протокол допиту. Сама ідея проведення у виняткових випадках допиту свідка в судовому засіданні під час досудового розслідування, заслуговує

на підтримку. Однак, передбачена у ст. 225 КПК України підстава для його проведення, як «інші обставини, що можуть вплинути на повноту чи достовірність показань», дає органам розслідування надто широкі можливості для зловживань.

З власної адвокатської практики наведу приклад, коли у травні 2017 року слідчий ГСУ СБ України по кримінальному провадженню №2201400000000274 звернувся з клопотаннями про допит в судовому засіданні п'яти основних свідків. В усіх клопотаннях слідчий зазначив одні й ті самі підстави: після ознайомлення з матеріалами справи щодо свідка може чинитися тиск, що може вплинути на повноту та достовірність його показань.

Здавалося б, розглядаючи клопотання в порядку ст. 225 КПК, слідчий суддя повинен вивчити його зміст та додані матеріали й перевірити: чи мають місце обставини, які зумовлюють допит зазначених осіб та унеможливають його проведення під час судового засідання. Але якщо клопотання надходять від органів СБ України, а в їх тексті є посилання на ст. 109 КК України («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»), то очі слідчих суддів якось не поволи тьмяніють. Так сталося й цього разу: усі п'ять свідків були допитані слідчими суддями Шевченківського районного суду м. Києва, а проколи їх допитів долучені прокурором до матеріалів кримінальної справи за обвинуваченням мого клієнта.

Безумовно, метою таких дій сторони обвинувачення є умисне обмеження можливостей сторони захисту щодо реалізації права на проведення перехресного допиту свідка в суді. Однак, слід було б нагадати правоохоронцям, що згідно з п. «d» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3], кожному обвинуваченому у вчиненні кримінального правопорушення гарантується щонайменше право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення.

Ще однією витівкою сторони обвинувачення для отримання процесуальної переваги над захистом є проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення суду (ч. 9 ст. 352 КПК України). Наприклад, у Солом'янському районному суді м. Києва по кримінальній справі № 760/23990/17 прокурор Генеральної прокуратури України заявив клопотання про допит двох свідків з використанням

технічних засобів з іншого приміщення суду, надавши в якості обґрунтування необхідності вжиття таких заходів написані свідками заяви про забезпечення безпеки.

Незважаючи на заперечення сторони захисту стосовно того, що ніяких доказів існування загроз прокурором не надано, що кримінальне правопорушення не є насильницьким (ст. 332 КК України), ухвалою суду від 15.08.2019 року [4] клопотання прокурора було задоволене без будь-якого дослідження питання про те, чи мають місце обставини, про які зазначили свідки у своїх заявах. Коли ж під час допиту 28.08.2019 року на моє запитання свідок відповіла: «Ніякої загрози моему життю чи здоров'я не було, яку заяву сказали – таку я й написала», то прокурор і суддя негайно обірвали свідка, заявивши, що порядок її допиту вже вирішений і зміни не підлягає. Виходить, що прокурор і суддя краще знають – загрожує свідку небезпека чи ні. Тоді може усіх свідків треба допитувати з інших приміщень суду або взагалі не викликати, а просто зачитувати в суді їх письмові показання? Останнє ми вже проходили в часи репресій і навряд чи такого «суду» прагнуть наші співвітчизники.

Висновок. Повернення до КПК 1960 року є неможливим, як би про це не мріяли окремі правозастосовники. Головна роль у встановленні обставин вчинення кримінального правопорушення має належати судовому слідству, де відбувається перетворення фактичних даних на докази. Процесуальна форма отримання показань від свідка на досудовому розслідуванні має бути максимально спрощена, що дозволить органам розслідування оперативно вживати заходи для швидкого розкриття злочинів. Виключні випадки допиту свідків під час досудового розслідування повинні чітко й жорстко контролюватись слідчими суддями, а не перетворюватись на формальну процедуру документування суддями розшукової діяльності слідчих.

Список використаних джерел та літератури:

1. Фаринник В., Ромашок Б. Чи є майбутнє у Слідчого комітету/ /Юрид. вісн. України. –2011. – №38. – С.6–7
2. Вирок Котовського міськрайонного суду Одеської області від 29.05.2013 р. по справі №505/2037/13-к – Електронні дані. – Режим доступу до документа: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31602468> (дата звернення 15.10.2019) – Назва з екрана.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. – Електронні дані. – Режим доступу до документа:

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004/print1476821628337308 (дата звернення 15.10.2019) – Назва з екрана.

4. Ухвала Солом'янського районного суду м. Києва від 15.08.2019 р. по справі № 760/23990/17 – Електронні дані. – Режим доступу до документа: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83817451> дата звернення 15.10.2019) – Назва з екрана.

Метелев Олексій Павлович,
начальник 1 сектору ВРКР ЦОТЗ
Управління СБ України в Харківській області,
аспірант кафедри СК №22 НА СБ України, підполковник

ВИЗНАЧЕННЯ ДОПУСТИМОСТІ ЦИФРОВИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Інформатизація суспільства і, зокрема, розвиток цифрових технологій призвело до необхідності розгляду в кримінальних справах нового виду кримінальних доказів – цифрових (електронних) доказів, яких раніше не існувало. Суттєва складність їх застосування в кримінальному судочинстві полягає в тому, що вони мають складну технічну природу, оскільки містять в собі досить абстрактні технічні і математичні моделі, а також мають специфічні умови виникнення, існування, копіювання та зберігання. І саме тому правильна оцінка цифрових доказів під час проведення кримінального провадження на предмет належності та допустимості, стає першочерговим завданням для процесу доказування.

Проблематика оцінки цифрових доказів як важливої складової частини теорії доказування в кримінально-процесуальній науці, завжди привертала увагу науковців. Зокрема, цією проблематикою займалися в різні часи такі вчені як В. Б. Вехов, Н. А. Зігура, М. А. Іванов, С. В. Калітін, В. В. Марков, В. А. Мещеряков, П. С. Пастухов, М. С. Сергєєв та інші.

В юридичній науці вважаються, що допустимість доказів – це один із елементів процесуальної форми, під якою розуміють «сукупність умов, передбачених законодавством для вчинення процесуальних дій, їх послідовність, порядок закріплення і оформлення процесуальних дій, процесуальні строки» [4, с. 102–103].

У відповідності до ст. 86 КПК доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленим кримінальним-процесуальним кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті про-

цесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [1]. Разом з тим в законі визначені окремі ознаки недопустимих доказів і зазначені безумовні ознаки недопустимих доказів: це докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини (ст. 87 КПК). До того ж, статтею 223 КПК передбачена норма, згідно якої будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії після закінчення строків досудового розслідування (крім їх проведення за дорученням суду), визнаються недійсними, а встановлені внаслідок них докази – недопустимими.

Науковці традиційно виділяють наступні вимоги щодо допустимості доказів:

1) Законність джерела. Вважається, що не можуть бути доказами фактичні дані, отримані із анонімних джерел, чуток і т.п. Згідно ч. 2 ст. 84 КПК, процесуальними джерелами доказів можуть бути: показання, речові докази, документи, висновки експертів. Особливості джерела доказів впливають на його зміст і форму.

2) Законність способу отримання доказів. Способи отримання доказів формалізовані та визначені в КПК. Так, у ст. 223 КПК сформульовані загальні вимоги щодо проведення слідчих (розшукових) дій.

Якщо, розглядати цифрові докази, то беручи до уваги їх особливу нематеріальну природу, особливості їх виникнення та існування, копіювання та дублювання, зберігання та візуалізації – вбачається за доцільне виділити в окремі слідчі дії «електронний огляд інформаційного середовища» і «електронне копіювання» та відокремити збирання (отримання) електронної інформації як окремий спосіб отримання доказів під час кримінального провадження.

При збиранні цифрової інформації, яка має доказове значення для кримінального провадження, закономірно виникають наступні проблемні питання:

- правова регламентація участі спеціаліста;
- оформлення процесуальних рішень;
- технічне забезпечення слідчих;
- достовірність отриманої цифрової інформації;
- правовий статус відомостей, отриманих із інформаційно-телекомунікаційних мереж, зокрема глобальної мережі Інтернет.

Тому, існують певні особливості отримання (збирання) цифрових доказів, з метою їх подальшої позитивної оцінки за критеріями допустимості та належності, а саме:

- висока оперативність під час збору цифрових доказів;
- обов'язкова участь компетентної особи, яке володіє достатніми знаннями;
- наявність спеціальних пристроїв, які мають необхідні функції для збирання цифрових доказів (персональний комп'ютер, мобільний пристрій тощо).

У світовій практиці боротьби зі злочинністю робота з цифровими доказами (digital evidence) ведеться ще з середини 80-х років минулого століття і в більшості своїх нормативно закріплена в національних законодавствах. Для їх вивчення та розробки методики роботи з цифровими доказами були створені низка організацій, зокрема, Міжнародна організація по комп'ютерним доказам (International Organization on Computer Evidence – IOCE), Наукова робоча група по дослідженню цифрових доказів (Scientific Working Group on Digital Evidence – SWGDE) тощо [2, 3].

Таким чином, беручи до уваги загальні положення та рекомендації зарубіжних організацій, для забезпечення достовірності цифрових доказів в інтересах кримінального провадження необхідно встановити:

Яке програмне забезпечення використовувалось для формування (створення) доказово значущої цифрової інформації (наприклад, автоматичне створення журналів системних подій відбувається під час роботи операційних систем WINDOWS, UNIX, ANDROID, iOS тощо).

Який програмний засіб використовувався для копіювання, якщо цифрова інформація скопійована на інший машинний носій інформації.

Яким апаратно-програмним засобом необхідно буде скористатись для відтворення цифрової інформації.

Вказати в протоколі слідчих дій характеристики апаратних та програмних засобів (тип та параметри операційної системи, серійні номери апаратних та інтерфейсних складових ПЕОМ, MAC-адреси мережевих компонентів і т. п.).

Визначити реквізити цифрової інформації яка знаходиться на машинному носії зберігання та обробки інформації (тип файлу, об'єм, час створення, час редагування, час відкриття, відомості про користувача тощо).

Встановити, яким чином було забезпечена вимога цілісності (незмінності) даних. Вказати, в протоколі слідчих дій, які саме засоби (про-

грамні, апаратні і т. і.) використовуються для забезпечення цілісності цифрової інформації.

Щодо збереження цілісності цифрових доказів, то наряду з апаратними і фізичними способами (охорона, пломбування, контроль подачі живлення і т.п.) цілком доцільно використовувати криптографічний принцип хешування (або гешування), який широко застосовується в різноманітних програмних продуктах. В криптографії хешування (з англ. hashing) – це перетворення масиву даних довільного розміру в блок даних фіксованого розміру, який служить (в деяких випадках) заміною вихідного масиву даних. Криптографічно стійку хеш-функцію (геш-функцію) можливо використовувати для підтвердження автентичності будь-якої цифрової інформації (аудіо -, відео – файли, текстові і графічні файли, Інтернет трафік і т. і.), які записані за допомогою технічних засобів цифрової техніки. При копіюванні таких даних на зовнішній пристрій зберігання інформації необхідно за допомогою спеціального програмного забезпечення обчислити хеш-функцію, яка буде слугувати підтвердженням незмінності і цілісності вихідної цифрової інформації.

Крім того, в якості спеціальної захисної структури, для цифрових даних можливо застосування електронного цифрового підпису, який визнається науковцями та практиками перспективним методом забезпечення автентичності змісту електронного документу, що має доказове значення в кримінальному провадженні. Такий підпис є криптографічним перетворенням інформації з використанням закритого ключа електронного підпису.

Отже, як ми бачимо, цифрові докази, з огляду на їх складну нематеріальну природу, потребують особливої методики оцінки їх достовірності під час кримінального провадження, чіткого виконання процедури їх збирання, вивчення, копіювання, дублювання, відтворення та збереження цілісності.

Список використаних джерел та літератури :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 №4651-VI. Редакція від 25.09.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 08.10.2019).
2. International Organization on Computer Evidence. URL: <http://www.ioce.org/>.
3. Scientific Working Group on Digital Evidence. URL: <https://www.swgde.org/>.
4. Шпилев В. Н. Содержание и формы уголовного судопроизводства. Минск, 1974. 144 с.

Мирошниченко Юрій Борисович
слідчий Першого слідчого відділу
слідчого управління
Територіального управління
Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Мелітополі

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ САМОСТІЙНОСТІ СЛІДЧОГО ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК України, слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [1].

Незалежність та самостійність слідчого у здійсненні слідчих (розшукових) дій, прийнятті процесуальних рішень є важливою запорукою ефективності та оперативності досудового розслідування.

Питання процесуальної незалежності та самостійності слідчого завжди були дискусійними та з моменту прийняття Кримінального процесуального кодексу України набули ще більшої актуальності.

Як вказує О. О. Кіпер, зміст процесуальної самостійності слідчого складають наступні елементи:

- 1) повноваження слідчого оцінювати всі докази та приймати процесуальні рішення на підставі свого внутрішнього переконання;
- 2) наділення слідчого самостійними процесуальними повноваженнями;
- 3) повноваження слідчого самостійно визначати напрямки розслідування, порядок і послідовність проведення процесуальних дій та нести повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення;
- 4) механізм взаємодії слідчого із прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим суддею та оперативними підрозділами;
- 5) повноваження слідчого приймати процесуальні рішення та пред'являти законні вимоги, що є обов'язковими для виконання всіма

органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, службовими особами, іншими фізичними особами;

б) повноваження слідчого проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії на території, що знаходиться під юрисдикцією іншого органу досудового розслідування, або своєю постановою доручити їх проведення такому органу досудового розслідування, який зобов'язаний її виконати;

7) право слідчого відстоювати (захищати) свою процесуальну самостійність передбаченими законом засобами [2, с. 178].

У розрізі вищевказаного слід констатувати, що наразі діяльність слідчого в ході проведення досудового розслідування суттєво обмежена наглядом та процесуальним керівництвом прокурора і контролем суду. І мова йде про так званий «подвійний контроль» у випадках необхідності обов'язкового погодження клопотання про проведення слідчих дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі й запобіжних заходів, які застосовуються лише на підставі ухвали слідчого судді. Таким чином, окрім судового контролю за законністю проведення певних дій паралельно отримуємо контроль процесуального керівника, що гальмує оперативність досудового розслідування та може негативно впливати на якість та ефективність досудового розслідування.

Для вирішення цієї проблематики, на думку О. С. Луньової, необхідно спростити процедуру, дозволивши слідчому самостійно звертатись до слідчого судді з клопотанням про проведення слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження, обмежившись надсиланням прокурору повідомлення про це [3, 227].

Окрім того, досить суперечливим в українських реаліях є право слідчого відстоювати (захищати) свою процесуальну самостійність. Так, наприклад, ст. 309 КПК України регламентує перелік ухвал слідчого судді, які можуть біти оскаржені під час досудового розслідування. Зокрема, у вказаній статті йдеться про можливість оскарження ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження. Таким чином, законодавець не надає слідчому право на оскарження ухвали слідчого судді про задоволення скарги на постанову про закриття кримінального провадження, а отже, слідчий позбавлений права відстояти в апеляційному порядку законність прийнятого ним процесуального рішення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що невинуватене обмеження процесуальної самостійності слідчого у здійсненні слідчих дій чи прийнятті процесуальних рішень може негативно впливати на ефективність та своєчасність досудового розслідування. Таким чином, питання гарантій самостійності та незалежності слідчих потребує наукових досліджень та внесення подальших змін до кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2013. №9–10, №11–12, №13. ст.88, з наступними змінами
2. Кіпер О.О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного і неупередженого розслідування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2017. 240 с.
3. Луньова О.С. Проблемні питання удосконалення взаємодії слідчого з іншими учасниками кримінального провадження. Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 224–232

Новіков Олексій Юрійович

Заступник Директора – начальник слідчого управління
Територіального управління Державного бюро
розслідувань, розташованого у місті Полтаві

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ПРОКУРОРОМ, ЯКИЙ ЗДІЙСНЮЄ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У ФОРМІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА

Організація досудового розслідування, поряд із процесуальним керівництвом, була визначена основним напрямком діяльності прокуратури на рівні Конституції України. З огляду на це, умовою проведення швидкого, повного і неупередженого досудового розслідування у кримінальному провадженні є належна взаємодія слідчого з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Актуальність досліджуваного питання особливо стосується щоденної практичної діяльності слідчих підрозділів Державного бюро розслідувань із виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Так, принципово новий, для нашої держави, принцип територіальної організації нового правоохоронного органу викликав до життя проблемні аспекти у взаємодії представників сторони обвинувачення.

В першу чергу, проблемним аспектом стало визначення належного прокурора, який би здійснював процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях. Так, в ст. 29 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», було чітко встановлено, що нагляд за додержанням Державним бюро розслідувань законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів. З цього законодавчого положення закономірно випливає, що процесуальне керівництво у кримінальних провадженнях підслідних Державному бюро розслідувань має здійснюватися винятково службовими особами Генеральної прокуратури.

Прикладом створення належних умов для організації взаємодії слідчих Територіального управління Державного бюро розслідувань з прокурорами Генеральної прокуратури стало утворення такого структурного підрозділу останньої, як відділ організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням, яке здійснюється слідчими Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві (з місцем постійної дислокації у місті Полтаві). Вказаний структурний підрозділ територіально розміщений у місті Полтаві, з огляду на що, слідчий та прокурор мають можливість особисто зустрічатися для узгодження питань процесуальної діяльності. Проте, зазначена проблема не є вирішеною для тієї частини слідчих Територіального управління Державного бюро розслідувань, розташованого у місті Полтаві, що мають знаходитися в областях, на які поширюється юрисдикція вказаного органу (Харківська, Сумська та Дніпропетровська області). В світлі цього, особистий контакт слідчого із процесуальним керівником – прокурором Генеральної прокуратури, унеможлиблюється.

Так, 28.03.2019 року було прийнято наказ Генеральної прокуратури №51 «Про затвердження Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні», яким

обов'язок забезпечення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування слідчими Державного бюро розслідувань було покладено як на керівників Генеральної прокуратури, так і на керівників регіональних прокуратур, а також на підпорядкованим їм прокурорів відповідних структурних підрозділів. Такий підхід, з одного боку, створив умови для взаємодії слідчого з прокурором – процесуальним керівником у кожній області, проте, цілком виправдано породив низку проблемних питань розмежування повноважень між Генеральною та регіональними прокуратурами, вже на етапі призначення прокурора.

Між тим, реальні умови проведення досудового розслідування слідчими підрозділами Державного бюро розслідувань свідчать, що проблема територіальної віддаленості слідчого від процесуального керівника не вирішена у повній мірі. Досудове розслідування у значній частині кримінальних проваджень здійснюється слідчими, дислокованими в одній адміністративно-територіальній одиниці, а процесуальне керівництво прокурорами – в іншій.

В світлі цього, виникає низка складнощів, які негативно позначаються на ефективності досудового розслідування.

По-перше, часова затримка у призначенні прокурорів, які здійснюватимуть нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Об'єктивно це обумовлено тим, що в ч. 6 ст. 214 КПК України встановлено обов'язок слідчого невідкладно у письмовій формі повідомити керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування.

Між тим, можливість направлення слідчими фотокопії вказаного повідомлення на визначену пошту відповідної регіональної прокуратури значно прискорила б процес отримання її керівництвом відомостей щодо розпочатих досудових розслідувань.

По-друге, територіальна віддаленість слідчого від прокурора фактично унеможливує швидке погодження клопотань про проведення слідчих (розшукових) дій та застосування заходів забезпечення кримінального провадження. Крім того, гостро стоїть питання погодження прокурором повідомлення про підозрі особі, яка була затримана в порядку ст. 208 КПК України. Наприклад, затриманий слідчим Державного бюро розслідувань, у місті Суми, підозрюваний має бути доставлений до слідчого ізолятору міста Полтави, в той час, як протягом 24 годин, прокурор прокуратури Сумської області повинен погодити повідомлення про підозру зазначеній особі.

По-третє, не налагодженим є механізм закриття кримінальних проваджень, у частині погодження вказаного процесуального рішення слідчим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва. Так, у практиці немає однозначного вирішення питань про те, чи повинен слідчий:

- узгоджувати закриття кримінального провадження з прокурором, шляхом попереднього повідомлення про наміри прийняття цього рішення;
- попередньо направляти проект постанови про закриття кримінального провадження прокурору;
- самостійно закрити кримінальне провадження, з подальшим направленням копії відповідної постанови.

Шляхи вирішення окреслених проблем систематично обговорюються на оперативних нарадах у прокуратурах всіх рівнів. Слідчі і прокурори – процесуальні керівники, щоденно знаходять шляхи їхнього вирішення, застосуванням транспортних та телекомунікаційних засобів, засобів поштового зв'язку тощо.

Між тим, викладене наочно свідчить про необхідність вдосконалення правової регламентації взаємодії слідчих Державного бюро розслідувань з прокурорами, з метою ефективного досягнення завдань кримінального провадження, проголошених у ст. 2 КПК України.

Проскурякова Наталія Андріївна
курсант 1 курсу магістратури
ІШЮК для СБ України
НЮУ ім. Я. Мудрого

ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ (IN ABSENTIA)

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо невідворотності покарання за окремі злочини проти основ національної безпеки, громадської безпеки та корупційні злочини» № 1689-VII від 07.10.2014 р. КПК доповнено главою 24–1, в якій визначено порядок проведення спеціального досудового розслідування кримінальних правопорушень за відсутності підозрюваного (*in absentia*).

Доцільність та правомірність проведення спеціального досудового розслідування та судового розгляду за таких умов завжди викликало численні дискусії як серед науковців так і практиків, оскільки ставиться під сумнів реальність реалізації гарантій з дотримання прав особи та таких принципів кримінального процесуального права як змагальність, забезпечення права на захист та безпосередність дослідження показань, речей та документів. Актуальність обраної теми зумовлена низкою проблем, які виникають у сфері спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження. При запровадженні законодавцем вказаного інституту до КПК, наголошено на його відповідності зарубіжній практиці (досвід Німеччини, Франції, Болгарії, Нідерландів та ін.) й міжнародним стандартам кримінального правосуддя. Разом з тим, ще на етапі розробки проекту Закону № 1689 Головним юридичним управлінням Верховної Ради України були надані зауваження про те, що у тексті Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» міститься застереження до пункту 1 статті 61: «Україна відмовлятиме у виконанні: санкцій, винесених за відсутності підсудного (пункт «d» Додатка I до цієї Конвенції), а також Україна виконуватиме та визнаватиме «ordonances penales» за умови їх постановлення судовими органами (пункт «d» Додатка I до цієї Конвенції)». Відповідно до вимог пункту третього статті 61 цієї ж Конвенції «Договірна держава, яка зробила застереження щодо будь-якого з положень цієї Конвенції, не може вимагати застосування цього положення будь-якою іншою державою». У зв'язку з цим, до тих пір поки залишатиметься в силі зазначене застереження Україна не буде виконувати заочно ухвалені санкції Договірної Держави і не зможе вимагати від іншої Договірної Держави виконання санкцій, заочно ухвалених українськими судами. Крім того, із положень самої Конвенції не випливає можливість здійснення заочного кримінального провадження у тяжких та особливо тяжких злочинах.

Проаналізувавши норми КПК, які регламентують порядок проведення спеціального кримінального провадження (*in absentia*), можна виокремити основні його ознаки, зокрема: спеціальне кримінальне провадження (*in absentia*) є самостійним інститутом кримінального процесуального права; являє собою особливу форму кримінального провадження, під час якої, у випадках визначених законом, досудове розслідування та судовий розгляд здійснюється за відсутності підозрюваного, обвинуваче-

ного; можливе лише у випадку переховування підозрюваного, обвинуваченого, від органів досудового розслідування та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та оголошення його у міждержавний та/або міжнародний розшук; може проводитися лише щодо чітко визначених категорій кримінальних правопорушень; вимагає від сторони обвинувачення та суду забезпечити додаткові гарантії дотримання прав та інтересів сторони захисту, зокрема обов'язкове залучення захисника; заборона скороченого судового розгляду та ін., тобто є кримінальним провадженням з посиленими процесуальними гарантіями.

До проблемних питань застосування цього інституту слід віднести повідомлення підозрюваного, обвинуваченого про здійснення щодо нього спеціального досудового розслідування та спеціального судового провадження, під час якого можуть бути порушені права підозрюваного, обвинуваченого, передбачені ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Наприклад, якщо з особою стався нещасний випадок, тяжка травма позбавляє її можливості спілкуватись, відсутні засоби зв'язку, про це не знають ні члени сім'ї, ні інші особи, які з нею проживають, ні житлово-експлуатаційна організація за місцем проживання особи, ні адміністрація за місцем роботи, то в разі прийняття рішення про здійснення спеціального досудового розслідування стає очевидним порушення прав такої особи.

Разом з тим, застосування вказаного інституту дає можливість забезпечити проведення ефективного розслідування вчинених злочинів, уникнути необхідності зупинення кримінального провадження у зв'язку з розшуком особи та попередити втрату доказів.

Окремо слід зосередити увагу на те, на практиці викликають труднощі із застосуванням вказаного інституту після 27 листопада 2018 року, коли почало діяти Державного Бюро розслідувань, а пункт 20–1 «Перехідних положень» КПК втратив чинність. Проблема полягає у неможливості оголосити в міждержавний та міжнародний розшук осіб, які ухиляються від органів слідства і перебувають та тимчасово окупованих територіях (Крим, частина території Донецької та Луганської областей) що є підставою для здійснення спеціального досудового розслідування.

Прихильники можливості застосування спеціального досудового розслідування без оголошення особи в міждержавний розшук вважають, що крім КПК, підстави застосування цього інституту закріплено ще у двох законах: у ч. 3 ст. 12 Закону України «Про забезпечення прав і свобод гро-

мадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 року № 1207-VII та ч.1, 2 ст.5 Закону України від 12.08.2014 року № 1632-VII «Про здійснення правосуддя та кримінального провадження у зв'язку з проведення антитерористичної операції». Звісно, що немає єдності думок у правовій визначеності щодо питання закінчення Антитерористичної операції. На даний момент статус тимчасово окупованої території визначається саме законом № 1207-VII, іншими законами України та ратифікованими міжнародними договорами. Саме ч. 3 ст. 12 вищенаведеного закону (за наявності нормативно визначених підстав і умов) надає право прокурору або слідчому за погодженням із прокурором звернутися до слідчого судді з клопотанням про здійснення «in absentia».

Наприклад, в ухвалі Вінницького міського суду від 21.01.2019 року про задоволення клопотання слідчого органу безпеки про здійснення спеціального досудового розслідування, зазначено, що ухилення від явки на виклик слідчого, прокурора чи судовий виклик слідчого судді, суду (неприбуття на виклик без поважної причини більш як два рази) підозрюваним, обвинуваченим, який перебуває в районі проведення антитерористичної операції, та оголошення його в розшук є підставою для здійснення спеціального судового провадження в порядку, передбаченому *Кримінальним процесуальним кодексом України, з особливостями, встановленими цим Законом*. Вимога про оголошення у міждержавний або міжнародний розшук не поширюється на випадки, якщо вирішується питання про застосування стосовно цих осіб спеціального кримінального провадження [1]. Аналогічне мотивування при задоволенні клопотання слідчого про проведення спеціального досудового розслідування кримінального провадження міститься в ухвалі слідчого судді Вінницького міського суду від 27.11.2018 року [2].

Прихильники іншої позиції вважають, що підстави для початку спеціального досудового розслідування визначені тільки в КПК і при конкуренції його норм з Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», відповідно до ч. 3 ст. 9 КПК, підлягає застосуванню КПК України (тобто за умови оголошення особи саме в міждержавний та/або міжнародний розшук).

Таким чином, спеціальне кримінальне провадження (in absentia) є різновидом заочного кримінального провадження та особливою формою кримінального провадження, що застосовується за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, який ухиляється від кримінальної відповідаль-

ності та оголошений у розшук. Спеціальне досудове розслідування та спеціальне судове провадження (in absentia) повинні здійснюватися за єдиними підставами, чітко визначеними у КПК України (без можливості їх подвійного тлумачення).

Список використаних джерел та література:

1. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/1568/19 від 21.01.2019 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79370407> (дата звернення: 14.10.2019)
2. Ухвала слідчого судді Вінницького міського суду Вінницької області у справі № 127/30070/18 від 27.11.2018 року. URL: <https://opendatabot.ua/court/78137238-b320d438be632dc4fddc10003a960f3f> (дата звернення: 14.10.2019)

Рубашенко Микола Анатолійович
доцент кафедри кримінального права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к. ю. н.

СПЛАТА ПОДАТКІВ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ ТА ФІНАНСУВАННЯ ПОСЯГАНЬ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ І ТЕРОРИЗМУ: КОЛИ Ж НАСТАНЕ КРАЙ АБСУРДУ?

У зв'язку із загальновідомими подіями на початку 2014 року зрозумілою з політичної точки зору виглядала криміналізація Верховною Радою України фінансування сепаратизму, здійснена окремим Законом 19 червня 2014 р. Як обґрунтування цього кроку розглядалося те, що посягання на територію України на сході України потребували значних фінансових вливань, як зі сторони сусідньої держави, так і зсередини, зокрема представників бізнесу, що у свій час підтримував Президента-втікача. Прийняття цього Закону супроводжувалося оплесками та сподіваннями на його значну роль у подоланні конфлікту. Фахівці з матеріального кримінального права напроти не розділяли такого оптимізму і одразу звернули увагу на переоцінку можливостей кримінального права. Насамперед дії, які описав законодавець у новій статті 110–2 КК, раніше

й так охоплювалися «діями, вчиненими з метою зміни меж території України...», передбаченими ст. 110 КК «Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України», і призвели тільки до штучної конкуренції норм.

Проте найголовніше те, що доповнення КК новою статтею не тільки не відповідало більшості принципам криміналізації, про що неодноразово вказувалося в наукових джерелах, але й в підсумку призвело до дефектного правозастосування. Незважаючи на очевидно зростаюче фінансування так званих «ДНР» і «ЛНР», жоден представник «великого бізнесу» оточення Президента-втікача чи представник держави-окупанта не був покараний. У реальній дійсності нова стаття, за деякими винятками, стала ще однією перешкодою в житті багатьох людей, які просто намагалися якось існувати в умовах конфлікту, що не припиняється. Самостійною та чи не основною лінією застосування ст. 110–2 КК стало автоматичне переслідування за економічну активність на тимчасово окупованих територіях чи торгівлю з підприємствами на таких територіях. Згодом з визнанням в судах «ДНР» та «ЛНР» терористичними організаціями, також набула поширення оцінка такої економічної активності і за ст. 258–5 КК «Фінансування тероризму».

Ведення бізнесу як особами, що залишилися на непідконтрольних Україні територіях, так і особами, які вели бізнес екстериторіально, автоматично стало прив'язуватися до фінансування тероризму (ст. 258–5 КК) чи «караного сепаратизму» (ст. 110–2 КК). Основний аргумент при цьому – сплата податків (акцизів, мит і т.д.) до бюджетів псевдореспублік, які використовують ці кошти в тому числі на боротьбу з Українськими підрозділами, які діють для відновлення цілісності та недопущення розширення посягання «ДНР» та «ЛНР». Однак така аргументація не лише *de facto* обриває будь-які економічні зв'язки між контрольованими та тимчасово окупованими територіями, від чого виграє тільки РФ, котра стає єдиним торговцем, що може проводити свою діяльність на окупованих територіях, але й автоматично перетворює всіх економічно активних громадян на цих територіях на фінансистів тероризму та посягань на територіальну цілісність України. Іншими словами формула «сплачуєш податки до «ДНР» чи «ЛНР» – значить фінансуєш сепаратизм» підвішує дамоклів меч практично над кожним, хто незважаючи на війну не зміг або не захотів покинути своє місце проживання. Кожен, хто отримує заробітну плату, кожен, хто веде бізнес – так чи інакше (незважаючи на власну волю)

відраховує певну частину до бюджету самопроголошених республік, наприклад, у вигляді сплати податку на прибуток підприємства, земельного податку чи податку з доходів фізичних осіб тощо. Більше того, кожен, хто купує той чи інший товар або сплачує за ту чи іншу послугу на цих територіях у такому разі також автоматично стає злочинцем, так як розуміє, що в їх ціну вже включено певний податок (напр., на додану вартість чи акцизний), які надійшли (чи надійдуть) до бюджетів псевдореспублік.

Непропорційність (неадекватність) та абсурдність автоматичного визнання економічної діяльності на цих територіях тяжкими злочинами, що фінансують посягання на територіальну цілісність України чи тероризм, посилюється й з огляду на те, що держава Україна сама фактично здійснювала економічні операції з «ЛНР» та «ДНР» та продовжує їх здійснювати з окупантом. Так, згідно звіту Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ, Українська сторона забезпечувала водопостачання на непідконтрольній їй території, за що отримала оплату зі сторони ЛНР [1]. У кінці 2018 р. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, згідно рішення Верховного Суду компенсувала компанії «ДТЕК Донцькобленерго» понад 700 млн. грн. за поставку електроенергії на окуповані території [2]. Згідно опублікованих даних, Україна також здійснювала закупівлю вугілля з непідконтрольних територій [3] та закупівлю його в РФ [4], тобто в держави-агресора, що окупувала окремі території. Очевидно, що така «економічна співпраця» була крайньою необхідністю. Уряд вимушений це робити за обставин, які вимагають забезпечення добробуту держави чи виконання своїх позитивних зобов'язань перед населенням окупованих територій. Проте подібними є й обставини, у яких опинилися звичайні громадяни, що дбають про власне виживання.

Незважаючи на абсурдність такої кваліфікації вказаний дефект правозастосування досі не виправлений. Так, у січні 2019 р. СБУ звинуватила у фінансуванні сепаратизму перевізника за те, що він організував пасажирські перевезення з тимчасово окупованих територій через територію РФ до міст на неокупованих територіях, унаслідок чого він сплачував т.з. мито до митниці «ЛНР» [5].

За 4 роки так і не сформоване правило про необхідність доведення «злого умислу» саме на добровільне і безпосереднє фінансове забезпечення дії з метою антиконституційної зміни меж території України або терористичної діяльності «ДНР» та «ЛНР». Як убачається, та економічна діяльність, котра позбавлена таких ознак, повинна обкладатися іншими – фінансовими (економічними) та адміністративними санкціями

(напр., як незаконна підприємницька діяльність чи незаконне перетинання державного кордону), або ж каратися, але як інші кримінальні правопорушення (напр., як ухилення від сплати податків та ін.).

Загалом аргументи проти подібної практики зводяться до юридичних та соціально-політичних. З точки зору кримінально-правової кваліфікації не можна достеменно встановити, що перераховувані до бюджету цих організацій кошти спрямовуються саме на злочинні цілі, а не, наприклад, на утримання житлово-комунального господарства, виплату зарплат тощо. Таким чином, при кваліфікації злочинів, передбачених статтями 110–2 та 258–5 КК, *суб'єктивна сторона злочину є визначальною*. При цьому йдеться не тільки про прямий умисел, але й мету, яка повинна чітко простежуватися та не носити абстрактного характеру. Крім того, сплата коштів псевдореспублікам на тимчасово окупованій території може містити в собі також ознаки діяння, вчиненого під фізичним чи психічним примусом, а, отже, і відповідати умовам наявності *крайньої необхідності*.

З соціальної точки зору, визнання таких дій фінансуванням за статтями 110–2 і 258–5 КК веде до зайвої криміналізації, нагнітаючи соціальну напругу. Держава, що постраждала від окупації, шляхом загрози каральними заходами фактично в такий спосіб примушує до припинення сплати податків і зборів окупанту, тобто іншими словами – під страхом сили вимагає припинити будь-яку економічну активність на цих територіях. Така поведінка не тільки суперечить принципам міжнародного гуманітарного права, спрямованим на мінімізацію негативних гуманітарних наслідків окупації, але й віддаляє в часі момент повернення цих територій. Останнє неможливо реалізувати без попереднього повернення лояльності звичайного населення окупованих територій, яке навряд чи демонструватиме таку лояльність до держави, яка розглядає його як злочинців, що фінансують тероризм та порушення територіальної цілісності України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Звіт Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ від 9 червня 2018 р. *Офіційний сайт ОБСЄ*. URL: <https://www.osce.org/ru/special-monitoring-mission-to-ukraine/384039>.
2. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду у справі № від 18 жовтня 2018 р. *ЄДРСР*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77252001>.
3. Чи можна не купувати вугілля з «ЛНР» – «ДНР»? *BBC. News. Ukraine*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-38884791>.

4. Україна почала купувати більше вугілля за кордоном: 64% імпортувала з Росії. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/10107974-ukrajina-pochala-kupuvati-bilshe-vugillya-za-kordonom-64-importovala-z-rosiji.html>.
5. СБУ викрила харківського перевізника у фінансуванні терористів «ЛНР». УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/society/10412193-sbu-vikrila-harkivskogo-pereviznika-u-finansuvanni-teroristiv-lnr.html>.

Соловійова Людмила Михайлівна

старший викладач кафедри
юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

НЕВСТАНОВЛЕННЯ ДОСТАТНІХ ДОКАЗІВ ДЛЯ ДОВЕДЕННЯ ВИНУВАТОСТІ ОСОБИ

Реформування кримінально-процесуального права вимагає знання й урахування фундаментальних положень, розроблених не одним поколінням процесуалістів. Обґрунтовано академік Гончаренко В. Г. пов'язує надзвичайну важливість удосконалення кримінально-процесуального законодавства України з необхідністю урахування як «світової практики, сучасного стану і чинників нашого законодавства та тенденцій його розвитку», так і «традицій вітчизняної правової думки» [1, с. 698].

Не повинно бути роботи «на показники», як це було до даного часу. Основним показником, має стати те, наскільки безпечно, впевнено почувуються громадяни на тій чи іншій території. Негативним показником повинна бути кількість обґрунтованих скарг на серйозні недопрацювання, протиправні дії правоохоронних органів.

В теорії кримінального процесу важко знайти підставу до закриття кримінального провадження та виправдання і реабілітації підозрюваного чи обвинуваченого, яка викликала б такі різні тлумачення ученими і практиками відповідно її застосування. Такою підставою є п. 3 частини 1 статті 284 КПК України не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати.

Дане положення можна трактувати у двох аспектах: по-перше, провина особи не доведена повністю, по-друге, особа не вчинила ті дії, у вчиненні яких її підозрювали.

Окремі питання цієї проблеми були предметом дослідження у роботах провідних науковців: Д. І. Беднякова, Р. С. Белкіна, В. І. Гаєнка, Ю. М. Грошевого, В. О. Коновалової, В. К. Лисиченка, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'яничкова, М. М. Михеєнка, В. М. Тертишника, О. Р. Ратінова, М. В. Салтєвського, В. Ю. Шепітька та ін.

Сам термін «не встановлення доведеності», на відміну від інших підстав реабілітації, також викликає сумніви громадської думки в безумовній реабілітації особи, що притягувалась державними органами до кримінальної відповідальності.

Аналізуючи не встановлення доведеності фактичних обставин кримінального провадження як підставу його закриття, слід зазначити, що «не встановлення доведеності» не є метою, на досягнення якої спрямована правова процедура, – воно не може виступати організуючим, впорядковуючим і направляючим процес доведення початком. Навпаки, воно є перешкодою для вирішення кримінального провадження по суті і тому не узгоджується з метою процесу.

Постановка цього питання правомірна, бо, на наш погляд, не встановлення винуватості особи в суді, усвідомлення її ступеня слідчим, прокурором та судом відіграють на різних етапах процесу доведення різну роль і мають різне правове значення, яке не зводиться тільки до підстави для закриття кримінального провадження та виправдання підозрюваного чи обвинуваченого.

Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною першою цієї статті. Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику. Ухвала суду про закриття кримінального провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку [2].

Процесуальне регулювання закриття кримінальних проваджень на підставі не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді коли вичерпані можливості їх отримати повинно базуватись на нових категоріях, що віддзеркалюють сучасну реальність закриття кримінальних проваджень та проблем, які з цього виникають. При цьому необхідно враховувати історичний досвід, а також основні положення і норми міжнародного права. А поки що ми бачимо лише заміну поняття «недоведеність участі обвинуваченого у вчиненні злочину», яке використовувалось у КПК України 1960 року на таке поняття як «не встановлен-

ня достатніх доказів для доведення винуватості особи», як зазначено у чинному КПК України, на жаль це по суті нічого не змінює і не сприяє застосуванню цієї норми на практиці.

Таким чином невстановленість достатніх доказів винуватості особи у кримінальному провадженні можна визначити, як недосягнення слідчим чи судом необхідного рівня встановленості, наявності або відсутності обставин, що обґрунтовують прийняте рішення. І сьогодні актуальне подальше наукове дослідження проблеми не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді коли вичерпані можливості їх отримати, її правового опосередкування і практичного використання в контексті формування правової держави та системи надійних правових гарантій прав і законних інтересів особи.

Список використаних джерел та літератури:

Гончаренко В. Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 698–702.

Кримінальний процесуальний кодекс України – Електронний ресурс – Режим доступу: <<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>– Загол. з екрану. Мова укр.

Стащак Микола Володимирович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
та розкриття злочинів факультету № 2 Харківського
національного університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Шендрик Владислав Володимирович,
завідувач кафедри ОРД та РЗ факультету № 2 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ФОРМ

Наявність злочинності, її поширення серед усіх верств населення та, відповідно, її деструктивний вплив на майже всі процеси, що відбуваються в державі, спонукає державні правоохоронні органи постійно

вдосконалювати форми та заходи протидії останній. Сьогодні в Україні все ще відбуваються процеси розвитку та становлення правової, демократичної держави, але, на жаль, вони супроводжуються соціально-економічною та культурно-етичною кризами у суспільстві, що, в свою чергу, призводить до підвищення рівня злочинності. Проблема поширення злочинності була раніше і залишається дотепер досить актуальною для українського суспільства та потребує негайного реагування з боку уповноважених державних правоохоронних органів. Насамперед необхідно усвідомлювати, що процес розбудови суверенної держави неможливий без ефективної роботи її правоохоронних органів, без відповідних дієвих правових інститутів, без використання усіх наявних можливостей, а також сучасних організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності.

Необхідно відзначити, що з 20 листопада 2012 року в Україні почав діяти Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК), який вніс суттєві зміни до системи вітчизняного кримінального провадження і правоохоронної системи загалом. В основу чинного КПК покладено нову концепцію кримінального процесу України. Реформовано всі форми кримінального процесу, а новації торкнулися практично кожної ланки кримінального провадження. Не обійшлося без змін і нововведень в оперативно-розшуковій діяльності, яка тісно корелює із кримінальним процесом.

Так, після прийняття у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України та внесення у зв'язку з цим відповідних змін до оперативно-розшукового законодавства концептуально-нормативний підхід до форм оперативно-розшукової протидії злочинності дещо трансформувався. Перш за все, це проявилось у тому, що відповідно до КПК України 1960 року, одним із завдань кримінального провадження було швидке і повне розкриття злочинів (ст. 3). У старій редакції Закону України «Про ОРД» одним із обов'язків оперативних підрозділів також було розкриття злочинів. Згідно з наказами МВС України від 30.04.2004 № 458 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості» та від 24.09.2010 № 456 «Про затвердження Положення про основи організації розкриття злочинів органами внутрішніх справ України», розкриття злочинів оперативними підрозділами здійснюва-

лося у поєднанні з проведенням оперативно-розшукових заходів і слідчих дій та полягало в установленні всіх учасників злочинів, виявленні та належному документуванні епізодів їх злочинної діяльності, установленні інших обставин, що підлягають доказуванню у кримінальній справі і мають значення для її правильного вирішення. Наведені положення закріплювали можливість оперативних підрозділів проводити оперативно-розшукові заходи як під час оперативної розробки, так і в процесі розслідування, що, звичайно, давало підстави відносити її до однієї із форм ОРД.

Сьогодні у чинному КПК України завдання розкриття злочинів замінене на завдання щодо забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування злочинів. Оновлена у 2012 році редакція Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» серед обов'язків оперативних підрозділів вже не містить обов'язку розкривати злочини.

Крім того встановлено, що тривалість оперативної розробки бере початок з моменту затвердження постанови про заведення оперативно-розшукової справи до встановлення та фіксації фактичних даних про їх протиправні діяння, відповідальність за які передбачена КК України. Аналіз емпіричного матеріалу, чинного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства дозволив зробити умовивід про те, що на етапі заведення оперативно-розшукових справ починаються суттєві для подальшого законного ведення оперативної розробки нормативні колізії, через які виникає ситуація протиставлення законності і доцільності. Суть проблеми полягає у тому, що положення абз. 1–2 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» протирічають першому реченню ч. 1 ст. 214 КПК України. Так, в абз. 1–2 п. 1 ч. 1 ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що одними із підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності є наявність достатньої інформації, одержаної в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про злочини, що готуються, та осіб, які готують вчинення злочину. Згідно з ч. 1 ст. 9 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у кожному випадку наявності підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності заводиться оперативно-розшукова справа. У той же час, відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України «Початок досудового розслідування», слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про

вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Згідно з ч. 1 ст. 271 КПК України «Контроль за вчиненням злочину», контроль за вчиненням злочину може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Виходячи із концепції кримінального права про види злочинів, яка закріплена у третьому розділі Кримінального кодексу України, злочини можуть бути закінченими та незакінченими. Закінченим злочином визнається діяння, яке містить усі ознаки складу злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини цього Кодексу. Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин (ст. 13 КК України). Тобто, дії осіб на стадії готування до злочину вже є одним із видів злочину, хоча і незакінченого (ст. 14 КК України).

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, після отримання слідчим чи прокурором від працівників кримінальної поліції інформації про обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення у вигляді готування відомими чи невідомим особами злочину (принагідно відзначимо, що готування до злочину є однією зі стадій вчинення злочину), слідчий чи прокурор зобов'язані внести зазначені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Це, відповідно, виключає можливість здійснення оперативно-розшукового документування злочинної діяльності осіб у рамках оперативно-розшукової справи під час оперативної розробки, а віднесення вказаного виду діяльності до однієї із оперативно-розшукових форм ставить під сумнів.

У зв'язку з викладеним, враховуючи реалії сьогодення та потреби практичних підрозділів Національної поліції України, виникає необхідність переосмислення усталених поглядів щодо диференціації форм оперативно-розшукової діяльності. З метою обґрунтування та розроблення класифікації форм оперативно-розшукової діяльності у протидії злочинності проаналізовано думки вчених-юристів щодо диференціації вказаних форм. Так, до першої групи віднесено судження вчених, які виділяють двохвидову класифікацію організаційно-тактичних форм ОРД. Зокрема, В. Г. Бобров, Д. В. Гребельський, В. П. Євтушок, В. А. Ільчов

та А. Г. Лекарь вважають, що у практичній діяльності оперативних підрозділів існує всього дві оперативно-розшукові форми – оперативний пошук та агентурна (оперативна) розробка. Окремі науковці (П. П. Підюков, І. В. Сервецький, О. М. Юрченко) виділяють у якості форм ОРД оперативно-розшуковий процес (оперативно-розшукову роботу) та адміністративно-перевірочну роботу. Другу групу об'єднує позиція науковців, які пропонують систематизувати оперативно-розшукові форми на три види. Одна частина науковців (В. М. Аتماжитов, А. С. Вандишев, І. Г. Богатирьов, Л. Ф. Гула, Е. О. Дідоренко, В. П. Захаров, І. П. Козаченко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Л. Регульський та С. І. Халимон) дотримується думки, згідно з якою формами оперативно-розшукової діяльності є оперативний пошук, оперативна профілактика та оперативна розробка. Інша частина вчених (С. І. Давидов, В. В. Кальницький, К. Ф. Кваша, В. Н. Кукарцев, В. Б. Рушайло, В. П. Сальников, С. В. Степашин, А. Е. Чететін та І. А. Юрченко) стверджує, що основними формами здійснення оперативно-розшукової діяльності є оперативний пошук, оперативна розробка та оперативна (попередня) перевірка. Окрему позицію займає В. О. Біляєв, який наполягає на тому, що трьохвидову класифікацію форм оперативно-розшукової діяльності утворюють оперативний пошук, оперативна розробка та оперативно-розшукове забезпечення процесу кримінального провадження. До третьої групи включено умовиводи М. М. Перепелиці, І. Р. Шинкаренка та Р. А. Халілева відносно того, що складовими чотирьохвидової класифікації форм ОРД є: 1) оперативний пошук; 2) оперативно-розшукове попередження; 3) оперативна розробка; 4) оперативно-розшукове забезпечення процесу кримінального провадження. Четверту групу утворює науковий підхід К. К. Горяїнова, В. С. Овчинського, Г. К. Синілова, А. Ю. Шумилова стосовно п'ятивидової концепції диференціації форм оперативно-розшукової діяльності, зокрема: 1) пошуковий етап; 2) оперативна перевірка; 3) оперативна розробка; 4) контроль; 5) дискретна стадія – розшук осіб.

Підсумовуючи наведене, виходячи із аналізу наукових поглядів учених, практичної діяльності підрозділів кримінальної поліції та емпіричного матеріалу, запропоновано класифікацію форм оперативно-розшукової діяльності у наступному вигляді: оперативний пошук первинної оперативно-розшукової інформації; оперативно-розшукова превенція; оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження.

Стороженко Антон Ігорович
завідувач сектору договірної роботи
та правового забезпечення Територіального управління
Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Полтаві

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ З МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ КІБЕРЗЛОЧИНІВ

Впровадження сучасних технологій в економіці, управлінні, кредитно-банківській діяльності, стрімкий розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій на основі використання глобальної інформаційної мережі Інтернет і спрощення доступу до неї широкого кола користувачів через персональні комп'ютери зумовило зростання злочинних проявів у вказаній сфері.

Тенденція до розширення міжнародної співпраці в боротьбі зі злочинністю у сфері високих технологій наголошується в діяльності багатьох міжнародних організацій. Так, Рада Європи вважає, що без державного контролю комп'ютерних мереж обійтися не можна, а законодавче регулювання кіберпростору в одній окремо взятій країні навряд чи можливо. [5]

Кіберзлочинність є міжнародною проблемою, оскільки об'єкти її посягання знаходяться в кіберпросторі, який необмежений державними кордонами. У протидію з цим негативним явищем міжнародного характеру залучені всі держави світу, незалежно від рівня їх технічного розвитку і національного законодавства. При цьому менш розвинені в технічному відношенні країни мають можливість використовувати досвід розвинених країн для запобігання і розслідування комп'ютерних злочинів. [5]

На сьогоднішній день, основним органом, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кіберзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність є кіберполіція – міжрегіональний територіальний орган Національної поліції України, який входить до структури кримінальної поліції Національної поліції України.

Також, з метою підвищення ефективності боротьби із злочинністю Генеральна прокуратура України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державна митна служба України та Державна фіскальна служба України, під час здійснення діяльності, пов'язаної із попередженням, розкриттям та розслідуванням злочинів, які мають транснаціональний характер або виходять за межі України, співпрацюють з Міжнародною організацією кримінальної поліції – Інтерпол, у відповідності до Інструкції про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженою спільним наказом від 09.01.1997 за № 3/1/2/5/2/2. [4]

У рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» звертається увага, що серед основних напрямків досягнення необхідних оперативних та інших спроможностей складових сектору безпеки і оборони виокремлюється удосконалення державного управління та керівництва сектором безпеки і оборони, у тому числі систем забезпечення інформаційної і кібербезпеки, систем захисту інформації та безпеки інформаційних ресурсів, посилення боротьби із кіберзагрозами воєнного характеру, кібершпигунством, кібертероризмом та кіберзлочинністю, поглиблення міжнародного співробітництва у цій сфері. [3]

Проте, наприкінці листопада року офіційно запрацювало Державне бюро розслідувань – новий правоохоронний орган, створений для запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, судьями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, а також злочинів проти встановленого порядку несення військової служ-

би (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України. [2]

З огляду на те, що в діях працівників саме цих правоохоронних органів, які співпрацюють з Інтерполом, Європолом, а також працівників кіберполіції, що користуються спеціальним обладнанням та мають спеціальні знання в ІТ-сфері, актуальність незалежної взаємодії ДБР з міжнародними організаціями з питань виявлення, розкриття, припинення кіберзлочинів та впровадження новітніх ІТ-технологій в Державному бюро розслідувань, зростає значними темпами кожного дня.

Кримінальний процесуальний кодекс України значно ускладнює процедуру отримання інформації від провайдерів телекомунікаційних послуг, тому що ця інформація віднесена до категорії документів, які містять комерційну таємницю, що охороняється законом (Глава 46 Цивільного Кодексу України) [1]. Таким чином, відсутня можливість оперативно і своєчасно обробляти запити правоохоронних органів інших країн по збору доказів про кіберзлочини і встановлення місцезнаходження підозрюваних у рамках «Конвенції про кіберзлочинність».

Також варто зазначити, що ДБР новий та потужний правоохоронний орган, що, по суті, стоїть на заваді працівників правоохоронних органів, які нехтують законами маючи значний вплив та можливості задля дискредитації цього нового органу та введення в оману суспільство.

З цього приводу з'являються значні ризики, професійній репутації Державного бюро розслідувань, як органу, так і кожного його працівника.

Тому, одним із пріоритетів на етапі становлення є побудова ІТ-інфраструктури, яка відповідатиме сучасним міжнародним стандартам та забезпечить ефективну реалізацію завдань та пріоритетів, в тому числі: сучасне апаратне оснащення (комп'ютери, сервери, мережа тощо); програмне забезпечення; ІТ-проекти; інформаційні бази даних; забезпечення належного супроводження усіх ІТ-процесів відповідними кваліфікованими кадрами тощо. Окрема увага повинна приділятися захисту баз даних, кібербезпеці всіх ІТ-процесів. Зокрема, повинні враховуватися стандарти безпечного налаштування баз даних, операційних систем, корпоративної мережі та її елементів, захист серверів та баз даних, виявлення та попередження вторгнень до комп'ютерної системи Бюро, керування ризиками кібербезпеки, парольна політика, стандарти керування обліковими записами в інформаційних системах, забезпечення контролю за дисципліною користування комп'ютерною технікою пра-

цівниками ДБР запобігання та припинення фактів використання програмного забезпечення, що порушує авторське та суміжні права, забезпечення відповідного програмного забезпечення, призначеного для захисту даних тощо.

З цією метою, 14.03.2019 року Консультативна місія Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки України організувала триденні навчання для слідчих та керівників слідства Державного бюро розслідувань за чотири теми: Міжнародне поліцейське співробітництво, Розшук та збір електронних доказів, Розслідування незначних корупційних злочинів, Захист свідків.

Під час зазначених тренінгів, слідчим ДБР розповіли про принципи роботи Інтерполу та Європолу, а також порядок співпраці України з цими організаціями.

Міжнародні експерти поділились зі слідчими ДБР власним досвідом у розслідуванні кіберзлочинів, розповіли про найбільш поширену категорію таких злочинів та способи боротьби із сучасними методами виведення через мережу Інтернет незаконно отриманих коштів.

Крім того, на теперішній час, з метою унормування взаємодії ДБР та міжнародних організацій, вже розроблено та готується до затвердження проект Інструкції про порядок використання центральним апаратом та територіальними управліннями Державного бюро розслідувань можливостей Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол та Європейського поліцейського офісу – Європол, в тому числі з метою направлення запитів про правову допомогу та створення спільних слідчих груп.

Список використаних джерел та літератури:

1. Цивільний кодекс України [Текст] : Кодекс України від 16.01.2003 №435-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>;
2. Про державне бюро розслідувань [Текст] : Закон України від 12.11.2015 №794-VIII [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19>;
3. Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України [Текст] Рішення РНБО від 04.03.2016 [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002525-16>;
4. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей НЦБ Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів [Текст] : Наказ Міністерства внутрішніх справ, Гене-

ральної прокуратури, Служби безпеки, Державного комітету з охорони державного кордону, Державної митної служби, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 №3/1/2/5/2/2 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0054-97>;

5. Орлов О. В., Онищенко Ю. М. Міжнародна співпраця у сфері боротьби з кіберзлочинністю. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-4/doc/1/03.pdf>.

Талалай Дмитро Володимирович
начальник наукової лабораторії
науково-організаційного центру
Національної академії СБ України
доктор юридичних наук, доцент

ЩОДО ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ВИКОРИСТАННЯ ПОКАЗАНЬ, ОТРИМАНИХ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Створення належних умов для реалізації державної політики, спрямованої на запобігання та протидію негативним явищам в державі, потребує формування ефективних механізмів реалізації кримінальної відповідальності, які відповідатимуть характеру і масштабам викликів сьогодення.

Одним з головних завдань у цьому напрямку є законодавче забезпечення кримінального процесу, призначенням якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК) [1].

Процес реалізації такого завдання повинен бути системним, комплексним та чітко відповідати Конституції України й основоположним принципам вітчизняної правової системи.

Зазначимо, що саме досудове розслідування забезпечує процесуальне накопичення основного обсягу доказового матеріалу, на основі якого формулюються обвинувачення, яке має підтримуватися в суді прокурором і яке визначає межі судового розгляду (ст. 337 КПК). Саме тому підтримуємо думку багатьох вітчизняних науковців про те, що у кримінальному процесі ухвалення законного, обґрунтованого й справедливого судового рішення неможливе без досудового розслідування.

У той же час, значення вказаного правового механізму формування доказової бази знало певної переоцінки саме на законодавчому рівні із прийняттям КПК України в 2012 році. У цьому контексті, проблематика досудового розслідування, його значення та призначення набувають достатньої актуальності.

Чинний КПК визначає, що показання є одним із процесуальних джерел доказів на одному рівні з речовими доказами, документами та висновками експертів (ст. 84 КПК). Процесуальний порядок їх отримання передбачає проведення окремої слідчої дії – допиту, що можливо як на стадії досудового розслідування, так і судового розгляду.

Не протиставляючи допит іншим слідчим (розшуковим) й негласним слідчим (розшуковим) діям, на нашу думку, без кваліфікованого допиту неможливо забезпечити всебічність, повноту та об'єктивність розслідування, а відтак й успіх в розкритті кримінального правопорушення. А показання у своїй сукупності з іншими доказами утворюють єдину систему даних про обставини вчинення суб'єктом злочину суспільно небезпечного винного діяння.

Саме тому проблема ефективності допиту і процесуального використання його результатів є однією з важливих в діяльності правоохоронних органів та суду.

Водночас, ч. 4 ст. 95 КПК обмежила коло доказів, які можуть бути використані для прийняття судового рішення, визначивши пряму заборону використовувати показання, надані слідчому або прокурору під час досудового розслідування. На нашу думку, такий підхід законодавця є достатньо дискусійним та вступає в певну суперечність із системою норм кримінального процесуального закону.

Так, зокрема, ґрунтуючись на системному аналізі норм кримінального процесуального закону підкреслимо, що єдиними правилами, які впливають на можливість використання того чи іншого доказу є такі критерії як «належність» та «допустимість».

Відповідно, при прийнятті процесуальних рішень, а також при ухваленні судових рішень не може бути використаний доказ за умови, по-перше, якщо вони отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК), по-друге, якщо одержані із порушенням встановленого законом порядку (ст. 86 КПК). Такий підхід є загальнообов'язковим на всіх стадіях провадження у справі та не має виключень.

Чинний КПК у ст.ст. 95, 103–106, 224–226, 351–354 регламентує порядок отримання показань та їх процесуального закріплення, у тому числі й під час досудового розслідування. Відповідно, можливості подальшого процесуального використання отриманих результатів допиту визначатимуться, насамперед, виходячи з правил належності та допустимості.

У зв'язку з цим логічно постає питання про доцільність проведення допитів на стадії досудового розслідування?

Якщо законодавець визначив подібну норму-заборону (ч. 4 ст. 95 КПК), тоді за такою логікою викладення було б правильним виключити норми, які визначають показання отриманні під час досудового розслідування як джерело доказів, а також порядок проведення допиту саме на цій стадії.

Вважаємо, такий підхід хибним, адже якщо суд не вправі обґрунтувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, то такі дані розглядаються як недопустимі, що є неправильним. Більше того, подібне положення теоретично може поставити під сумнів допустимість доказів, які були отримані завдяки відомостям, отриманим під час допиту на стадії досудового розслідування.

На наш погляд, співвідношення положень закону щодо належності й допустимості та норми-заборони, закріпленій в ч. 4 ст. 95 КПК, дає можливість говорити про їх неспівставність. Слід звернути увагу, що чинна редакція вказаної статті також піддавалася критиці з боку експертів Головного науково-експертного управління Верховної Ради України під час вивчення проекту КПК (реєстраційний №9700 від 13.01.2012 р.) [2].

З урахуванням досвіду практичної діяльності, зовсім інша справа, коли суд не вправі обґрунтувати судові рішення виключно показаннями, наданими слідчому, прокурору під час досудового розслідування, або посилатися на них за таких умов, коли немає інших доказів, які доказують обставини вчинення кримінального правопорушення та винуватість особи. Такий підхід, вважаємо, має право на існування.

На наше переконання, чинна редакція ч. 4 ст. 95 КПК має суттєві недоліки, що впливають на можливість виконання завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК) органами досудового розслідування.

Вважаємо, що достатньо важливим є подальше вивчення можливості удосконалення кримінально-правового механізму захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Тому пропонуємо зазначену норму викласти в такій редакції: *«Суд може обґрунтовувати свої висновки на показаннях, отриманих під час досудового розслідування, а також які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому статтею 225 цього Кодексу. Суд не вправі обґрунтовувати судові рішення **виключно** показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них»*.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.12 // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13 – ст. 88.
2. Висновок Головного науково-експертного управління від 02.02.12 до законопроект № 9700 // сайт Верховної Ради України – електронний ресурс – [режим доступу] – www.rada.gov.ua.

Тетерятник Богдан Сергійович
слідчий Другого слідчого відділу слідчого управління
Територіального управління Державного бюро розслідувань,
розташованого у місті Мелітополі

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 111 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Зовнішні та внутрішні загрози національній безпеці України, які поширюються в останні роки, актуалізують питання їх запобігання та встановленню кримінальної відповідальності за злочини, що посягають на основи національної безпеки України, зокрема й за державну зраду.

Стаття 111 Кримінального кодексу України (далі – КК України) визначає державну зраду як діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1].

Аналіз диспозиції статті 111 КК України дозволяє прийти до висновку, що одна із форм державної зради, а саме – надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України – потребує більш детального дослідження та вдосконалення чинної редакції.

Насамперед, аналізуючи термін «підривна діяльність», можемо констатувати, що в жодному з нормативно-правових актів, що регулюють відносини в сфері національної безпеки України, такий термін не вживається. Натомість в Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, Воєнній доктрині України, Законах України «Про основи національної безпеки України», «Про Службу безпеки України», «Про оперативно-розшукову діяльність» використовується словосполучення «розвідувально-підривна діяльність», яку визначають як одну з основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві.

Таким чином, задля запобігання буквального тлумачення поняття «підривна діяльність» як діяльності, наслідком якої є вчинення вибухів, законодавцю у частині 1 статті 111 КК України доцільно використовувати словосполучення «розвідувально-підривна діяльність».

Окрім вказаного, Загинею З. А. вказує, що формулювання способу вчинення державної зради, що досліджується у цій статті, містить чітку вказівку на тих суб'єктів, яким має надавати допомогу у проведенні підривної діяльності громадянин України. Це іноземна держава, іноземна організація або їх представники. Таке формулювання містить певні недоліки, оскільки державною зрадою, вчиненою способом надання допомоги у проведенні підривної діяльності проти України, не охоплюється відповідне сприяння міжнародним організаціям або їх представникам.

Тож автор вважає за доцільне внести зміни у відповідне формулювання ст. 111 КК України, вказавши на те, що допомога у проведенні

підривної діяльності проти України надається іноземній державі, іноземній або міжнародній організації чи їх представникам [2, с. 95].

Таким чином, слід викласти статтю 111 КК України у такій редакції: «Державна зрада, тобто діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітетові, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній або міжнародній організації або їх представникам допомоги в проведенні розвідувально-підривної діяльності проти України».

Використані джерела:

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2001. №25–26. Ст. 131.
2. Загинеї З. А. Надання допомоги в проведенні підривної діяльності проти України як спосіб вчинення державної зради // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. №3. С. 86–101.

Титула Дмитро Вікторович

викладач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики

Навчально-наукового інституту контррозвідувальної діяльності
Національної академії СБ України

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ТЕРОРИЗМ» ТА «ТЕРОРИСТИЧНИЙ АКТ»

У математиці, фізиці, хімії, біології та низці інших наук можна використовувати символи. Всі знають, наприклад, знаки: корінь квадратний, ділення, множення, додавання, віднімання, дорівнює, більше, менше тощо. Юриспруденція символів не використовує. Вона оперує лише словами. В англійській мові слово «формулювання» пишеться як *wording*, – тобто «слово» (*word*) + інгове закінчення. Українською мовою «*wording*» можна було б перекласти як «слововування», хоч такого слова в словниках української мови поки що немає.

На юристів-нормотворців покладається велика відповідальність, адже написані ними та в подальшому прийняті Верховною Радою України

нормативно-правові акти повинні бути зрозумілими всім особам, що мешкають на території України, зокрема тим, які не мають юридичної освіти.

Як правило, правники не використовують знак оклику, знак запитання. Найсуворіший припис вони формулюють стриманою діловою мовою, уникають подвійного поняття терміну.

Прийнято вважати, що в нормативних документах все визначено і немає місця для запитань, сумнівів. Сучасна практика нормотворення, законописання свідчить про інше. Наведемо деякі приклади.

У чинному Кримінальному кодексі України в ряді статей зустрічаємо поняття терористичний акт та тероризм. Наявність цих схожих на перший погляд понять подекуди вносить плутанину, непорозуміння в практичну діяльність співробітників правоохоронних органів, правозахисників.

Проблемам, пов'язаним з визначенням поняття тероризму та терористичний акт, присвячено чимало міжнародних та вітчизняних наукових робіт. Проте, на сьогоднішній день немає єдиного підходу у розумінні, тлумаченні вищезгаданих дефініцій.

Загалом слід відзначити, що сучасна міжнародна правова практика виходить з того, що відповідальність за вчинення діянь котре має конкретні ознаки тероризму, встановлюється правилом «ad hoc» і закріплюється шляхом визначення злочинів, передбачених конкретним нормативно-правовим актом.

Крім того, часто визначення поняттю тероризм дають виходячи зі статусу, репутації осіб, що здійснюють діяльність. Проте такий підхід є невиправданим, так як відношення до діяльності певних осіб, груп осіб подекуди має сильний політичний чи соціальний осуд, який з часом може нівелюватись. До прикладу можна пригадати відношення до діяльності провідників Об'єднання українських націоналістів, вояків Української повстанської армії, активістів «Правого сектору» тощо.

На переконання автора, так як у діючому Кримінальному кодексі України у статті 258 законодавцем сформульоване поняття терористичного акту, то більш широке та загальне поняття тероризму слід виключити з положень Кримінального кодексу України.

Як стає зрозумілим з вищевикладеного, поняття тероризму та терористичного акту є складним та багатогранним, чим і пояснюється проблема універсалізації їх визначення у нормативно-правових актах. Тому при визначенні поняття тероризм слід враховувати більш загальні озна-

ки, напрацьовані міжнародною практикою та відображені у міжнародних конвенціях, хартіях, договорах. Таким чином, слід враховувати, що тероризм насамперед є публічна діяльність, пов'язана з використанням насильства або погрозою його використання, та полягає у створенні стану страху у певних соціальних груп з метою досягнення цілей, як вигідні терористам.

Крім того, слід мати на увазі, що для коректної кваліфікації тероризму загалом та одиничних терактів, зокрема слід відсунути на задній план політичне підґрунтя, на якому він був вчинений і розглядати його саме як суспільно-небезпечне діяння яких воно було спрямоване, та засобів, якими вони досягалися.

На думку автора нормотворцям слід виробити єдиний підхід у термінології та внести зміни до діючого Кримінального кодексу України, видаливши поняття тероризм та замінивши його на терористичний акт. Такі зміни підвищать зрозумілість та однозначність закону.

Список використаних джерел та літератури:

1. Академічний тлумачний словник української мови в томах 11, Том 9, 1987 р. с. 897;
2. Дахно І. Термінологія невігластва. Юридичний вісник України № 1–2 (1226-1227) 1–17.01.2019 р., К., с. 21.
3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

Туманянець Ануш Робертівна,
доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., доцент

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ

Одним із завдань кримінального провадження, закріплених у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), є охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників, що відображає одну із значущих тенденцій розвитку українського законодавства сучасного

періоду – посилення гарантій дотримання прав та законних інтересів особи у взаємовідносинах з органами державної влади. У зв'язку із цим у кримінальному процесуальному законодавстві якісно новий розвиток отримали окремі інститути, спрямовані на захист прав особи, у тому числі й інститут підозри.

Досудове розслідування – це певною мірою система процесуальних дій з формування, легалізації й перевірки підозри. Кожен із цих етапів, з одного боку, вимагає адекватної правової регламентації, а з другого – не повинен відрізнятися пріоритетом форми над змістом. Значна частина порушень прав людини допускається на етапі підозри, що пов'язано з недостатнім нормативним регулюванням процесуальної діяльності на ньому. Підозра, як інститут кримінального процесу, залишається, по суті, так би мовити, «білою плямою» у процесуальному законодавстві України.

16 березня 2018 р. набули чинності зміни до КПК, якими передбачено право на оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру під час досудового розслідування.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК таке право виникає після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом. Окрім цього, обов'язково треба враховувати, що згідно п. 4 § 2 розділу 4 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, наведені вище зміни не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яким відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін. Таким чином, звернутися зі скаргою на повідомлення слідчого, прокурора про підозру підозрюваний, його захисник чи законний представник мають право, якщо кримінальне провадження, у рамках якого її здійснено, внесене в ЄСДР після 16 березня 2018 року, та сплило два місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину (або один місяць з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку) тобто, як мінімум, з 16 травня 2018 року. У випадку подання скарги з порушенням встановлених законом вимог, слідчі судді відмовляють у її задоволенні.

На порушену проблематику доцільно поглянути під дещо іншим кутом зору. Так, адвокат Денис Пономаренко ставить цілком слушне запитання: чи підлягає оскарженню в порядку п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК повідомлення про підозру у випадку, якщо відомості про вчинення кримінального правопорушення внесені слідчим до ЄРДР, наприклад, 1 січня 2017 р. в порядку ст. 214 КПК, а повідомлення про підозру було вручено по цьому кримінальному провадженню 17 березня 2018 р., або повідомлення про підозру було вручено 1 січня 2018 р., а 17 квітня 2018 р. було вручено повідомлення про зміну раніше врученого повідомлення про підозру? Ми погоджуємося з позитивною відповіддю автора на це питання, враховуючи слушні аргументи, а саме, що головним для застосування п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК є не дата, коли було розпочато досудове розслідування, а дата внесення відомостей про повідомлення про підозру або зміни повідомлення про підозру [1].

Встановивши саму можливість оскарження повідомлення слідчого, прокурора про підозру, поза увагою законодавця залишилися питання щодо підстав скасування повідомлення про підозру, а також правових наслідків такого рішення. За результатами розгляду скарги підозрюваного, його захисника чи законного представника слідчий суддя вправі постановити ухвалу про скасування повідомлення про підозру (п. 1–1 ч. 2 ст. 307 КПК). При цьому, аналіз ухвал, розміщених у Єдиному державному реєстрі судових рішень, показує, що в одних випадках слідчі судді під час розгляду скарги вдаються до оцінки доказів, в інших – предметом перевірки охоплюються лише процедурні порушення.

Актуальним також уявляється питання щодо можливості оскарження повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри. Ілюстративною в цьому аспекті є ухвала Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 р., в якій, на нашу думку, була висловлена цікава позиція. Розглядаючи апеляційну скаргу захисників на ухвалу слідчого судді про відмову у відкритті провадження на повідомлення про зміну раніше повідомленої ОСОБА_3 підозри, оскільки оскарження такого процесуального рішення не узгоджується з положеннями ч. 1 ст. 303 КПК, колегія суддів дійшла висновку, що: «(а) на процедуру зміни раніше повідомленої підозри поширюються положення, які регулюють складення та здійснення повідомлення про підозру особі вперше; процесуальні дії та рішення, які здійснюються у зв'язку з повідомленням про підозру, у тому числі й її зміні, можуть бути оскаржені до слідчого судді; (б) скарга на повідомлення про

зміну раніше повідомленої підозри фактично стосується оскарження повідомлення про підозру, тому має бути прийнята до розгляду по суті слідчим суддею за відсутності інших процесуальних перешкод» [2].

Підсумовуючи зауважимо, що наведений перелік недоліків практики застосування оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування, безумовно, не є вичерпним та свідчить про необхідність комплексного дослідження як самого інститут оскарження, так й внесення відповідних змін до діючого кримінального процесуального законодавства з метою підвищення ефективності розглядуваного інституту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пономаренко Д. Оскарження повідомлення про підозру у слідчого судді. Формальний підхід. URL: <http://kdkako.com.ua/oskarzhennya-povidomlennya-pro-pidozru/>.
2. Ухвала Харківського апеляційного суду від 22 липня 2019 р., справа № 642/4673/19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83283968>.

Федоров Віктор Дмитрович
студент 1 курсу магістратури
Інституту підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

НЕКОНСТИТУЦІЙНІСТЬ «БЕЗАЛЬТЕРНАТИВНОГО ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ». ПЕРЕМОГА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ЧИ ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ?

Забезпечення можливості ефективного виконання органами державної влади завдань покладених на них кримінальним процесуальним кодексом є ключовою задачею яка має стояти на меті у законодавця коли він створює нову норму, або змінює чи скасовує стару.

Злочини проти основ національної безпеки, а також злочини пов'язані з терористичною діяльністю є найбільш суспільно-небезпечними діяннями, а тому всі аспекти пов'язані з розслідуванням таких злочинів мають

бути чітко врегульовані, особливо гостро питання щодо згаданих категорій встало починаючи з 2014 року, а саме з подій в АР Крим та на Донбасі.

З моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину або її затримання в процесуальному порядку, зазвичай першим постає питання щодо обрання запобіжних заходів. Запобіжні заходи – це заходи забезпечення кримінального провадження, що полягають в тимчасовому обмеженні прав людини згідно кримінального процесуального законодавства, що мають на меті припинити та запобігти новим кримінальним правопорушенням, забезпечити виконання покладених на особу обов'язків та її належну поведінку.

Згідно із Законом № 1689-VII від 07.10.2014 статтю 176 доповнено частиною п'ятою запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України.[1]

Фактично ця норма передбачала безальтернативне застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою для осіб, що підозрюються або обвинувачуються у вчиненні певної категорії злочинів, без доведення обставин, які є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких запобіжних заходів, передбачених КПК, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. Очевидним є те, що законодавець пішов на такий крок оскільки через агресію РФ кількість злочинів зазначеної вище категорії збільшилася в рази, при цьому застосування тримання під вартою могло зменшити потенційну кількість вчинених злочинів, а також відіграти запобіжну функцію.

Проте, через п'ять років положення частини п'ятої статті 176 було визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду № 7-р/2019 від 25.06.2019. Основним доводом Конституційного Суду стало те, що із частини другої статті 29 Конституції України (у разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою) випливає, що підставою для

правомірного обмеження права на свободу через застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою є, зокрема, рішення, яке не просто формально ухвалює суд, а воно має бути обґрунтованим, справедливим. Формальне судове рішення нівелює мету та суть правосуддя, яке «визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах», а також що тримання під вартою за вмотивованим рішенням слідчого судді, суду у розумінні частини другої статті 29 Конституції України відповідає принципу верховенства права та мінімізує ризик допущення свавілля, чого неможливо досягти, враховуючи виключно тяжкість злочину та не оцінюючи конкретних обставин справи, реальних причин, що обумовлюють необхідність у триманні особи під вартою, неможливість застосування інших, більш м'яких, запобіжних заходів.[2]

Дійсно внесені до КПК зміни стосовно запобіжних заходів формально не відповідали Конституції України, але на мій погляд Конституційний Суд не врахував ряд важливих деталей.

По-перше, про що вже було згадано і зокрема в рішенні КСУ -законодавча ініціатива у внесенні Законом змін до Кодексу зумовлена необхідністю у підвищенні ефективності розслідування окремих злочинів проти основ національної безпеки України та громадської безпеки. Ця необхідність є очевидною і одразу постає риторичне запитання- чи зникла така необхідність 25 червня 2019 року (дата прийняття рішення КСУ)?

По-друге перелік статей КК, що містився у ч. 5 ст. 176 КПК передбачав застосування тримання під вартою для осіб, які гіпотетично могли вчинити зовсім різні за суспільною небезпечністю діяння від поширення матеріалів з закликами до повалення конституційного ладу до диверсії чи терористичного акту. Звичайно, на мою думку було б краще деталізувати цю норму, для того, щоб не застосовувати такий запобіжний захід до всіх осіб незалежно від віку, статі та інших критеріїв. Але скасовувати її лише через це, на мій погляд, під час збройного конфлікту було б недоцільно.

По-третє, не можу не погодитися з окремою думкою судді Конституційного Суду О.О. Первомайського яка полягає в тому, що визнаючи неконституційним положення частини п'ятої статті 176 КПК України у цілому, Конституційний Суд фактично створив ситуацію, коли стосовно особи, яка, наприклад, вчинила диверсію (стаття 113 КК України) або терористичний акт (стаття 258 КК України), хай і гіпотетично, суд може

застосувати не такий запобіжний захід, як тримання під вартою, а інший – домашній арешт, заставу та інші. По-перше алогічно та нерозумно застосовувати до терориста чи диверсанта щось на зразок домашнього арешту з нібито «щирим» наміром того, що це не створить подальших проблем для досудового розслідування та можливого притягнення цих осіб до кримінальної відповідальності. Подібні дії є нічим іншим, як ілюзією правосуддя та удаваною спробою досягнення зазначеної легітимної мети щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності та національної безпеки. По-друге, попередня подібна судова практика застосування відмінних від тримання під вартою запобіжних заходів до осіб, які звинувачувались у державній зраді, диверсії, вчиненні терористичного акту та інших злочинах, мала наслідком те, що такі підозрювані та обвинувачені порушували вимоги КПК України й рішень судів та переходили від органів досудового слідства та судів, в першу чергу на території країни агресора – РФ.[3]

Підсумовуючи, все вищенаведене, можна зробити висновок, що визнання неконституційним в цілому положення ч.5 ст. 176 КПК фактично ускладнило органам досудового розслідування виконання покладених на них завдань. Вважаю за доцільне створення законодавцем іншої норми, аналогічної за змістом, але з більшою деталізацією ознак які мають враховуватися при обранні «безальтернативного» тримання під вартою.

Список використаних джерел та літератури :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88
2. Рішення Конституційного суду України від 25.06.2019 № 7-п/2019 у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чернобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-19#n40>
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О. О. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Ковтун Марини Анатоліївни, Савченко Надії Вікторівни, Костоглодова Ігоря Дмитровича, Чернобука Валерія Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення частини п'ятої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na07d710-19#n2>.

Федосєєв Володимир Васильович
директор адвокатського бюро
«Федосєєв та партнери»,
кандидат юридичних наук

ОРГАНИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ВІД ЗЛОЧИННИХ ПОСЯГАНЬ

Відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Забезпечення та відновлення прав і свобод людини і громадянина від злочинних посягань здійснюється судовими та правоохоронними органами

Статтею 216 КПК України визначений вичерпний перелік правоохоронних органів, слідчі яких мають право здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень:

- органи Національної поліції (п.п. 6 п. 1 ст. 23 Закону України «Про національну поліцію»);
- органи безпеки (п. 3 ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України»);
- органи, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (п.п. 58 п. 4 Положення «Про державну фіскальну службу України», затвердженого ПКМУ від 21.05.2014 р. №236);
- органи державного бюро розслідувань (п.п. 4 п. 1 ст. 6 Закону України «Про Державне бюро розслідувань»);
- Національне антикорупційне бюро України (п.п. 2 п. 1 ст. 16 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»);
- органи Державної кримінально-виконавчої служби України (п. 12 ст. 18 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»).

Окремо необхідно виділити органи прокуратури України, які відповідно до п. 4 Перехідних положень Закону України «Про прокуратуру» продовжують здійснювати досудове розслідування у визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України порядку.

Таким чином, можна констатувати, що перелічені правоохоронні органи наділені законом такою правоохоронною функцією, як здійснення досудового розслідування відповідно до кримінального процесуального законодавства України.

Кримінально процесуальним законодавством України визначений порядок кримінального провадження на території України.

А завданнями кримінального провадження є **захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження**, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна права процедура (ст. 2 КПК).

Якщо проаналізувати закони України «Про Національну поліцію», «Про Службу безпеки України», «Про Державне бюро розслідувань», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», «Про прокуратуру» та положення «Про державну фіскальну службу України» з точки зору завдань їх створення та мети дії цих органів, то тільки в Законі України «Про прокуратуру» чітко прописано, що прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з **метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави (ст. 1 Закону)**.

Наприклад, основним завданням ДФС України є: реалізація державної податкової політики та політики у сфері державної митної справи, державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків і зборів, митних та інших платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом

та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів, державної політики з адміністрування єдиного внеску, а також боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону, торгових патентів (п.п. 1 п. 3 Положення).

Аналогічна ситуація майже по всіх інших правоохоронним органам.

Можливо це правильно. Профільний закон не повинен дублювати норми інших нормативно-правових актів. Що стосується здійснення досудового розслідування, то воно регулюється нормами кримінального процесуального кодексу України.

Але, все ж таки, враховуючи, що правоохоронні органи, крім іншого, виконують правозастосовну функцію, було б правильним щоб на рівні закону було прописано кінцеву мету забезпечення виконання закону.

На превеликий жаль, в гонці боротьби зі злочинністю забувається чи відходить на другий план ця мета – чи були забезпечені та відновлені порушені злочинним посяганням права і свободи людини і громадянина.

Певна робота в цьому напрямі була проведена народними депутатами VIII скликання, які розробили та зареєстрували 02 грудня 2014 року законопроект № 1187 «Про систему досудового слідства України та статус слідчих». Цей законопроект отримав позитивні висновки комітетів, але прийнятий не був.

На наш погляд законопроект № 1187 потребує на увагу, в ньому пропонується на законодавчому рівні прийняти єдиний, базовий для слідчих всіх відомств закон, у якому визначити однаковий для всіх слідчих статус, а також гарантії їх процесуальної діяльності з урахуванням особливостей проходження служби в кожному відомстві, закріпити процесуальну самостійність слідчого, визначити його права і обов'язки, чітко розмежувати функції органів розслідування, вдосконалити діяльність слідчих при здійсненні ними досудового розслідування, підвищити його ефективність та законність. Одним із головних завдань органу досудового розслідування передбачено забезпечення прав і законних інтересів людини, суспільства та держави при здійсненні досудового розслідування. При цьому

сама діяльність органів досудового розслідування здійснюється на основі поваги та дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Ми вважаємо, що законопроект № 1187, з урахуванням останніх змін у законодавстві, потребує доопрацювання та публічного обговорення з метою утвердження і забезпечення прав і свобод людини як головного обов'язку нашої держави на законодавчому і правозастосовному рівнях.

Окремо слід зазначити, що саме через функцію досудового розслідування правоохоронні органи України мають можливість реалізовувати свої правоохоронні та правозастосовні функції відповідно до положень Конституції України.

На наш погляд, в умовах реформування правоохоронної системи України, позбавленню будь-якого правоохоронного органу функції досудового розслідування повинна передувати передача такої функції іншому правоохоронному органу, яка априорі неможлива. Тут можна вести мову про об'єднання правоохоронних органів, або реформування їх всередині зі збереженням функції досудового розслідування.

Пропонується обговорити зазначені питання на конференції, висновки і рекомендації якої будуть направлені до правоохоронних органів України та Верховної Ради України.

Цимбалістенко Олександр Олександрович

заступник начальника відділу нагляду за додержанням законів органами, які ведуть боротьбу з організованою злочинністю, управління нагляду у кримінальному провадженні прокуратури Харківської області, старший радник юстиції, Почесний працівник прокуратури України, кандидат юридичних наук

ДОСВІД РЕГІОНАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПО БОРОТБІ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ (ROCU) У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ. ЗА МАТЕРІАЛАМИ РОБОЧОГО ВІЗИТУ 27.02.2019–01.03.2019

Однією з ефективних форм координації діяльності підрозділів поліції, правоохоронних та інших державних органів і установ у сфері

протидії організованій злочинності у світі без перебільшення можна назвати модель Регіональних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю (Regional Organized Crime Unit, ROCU), відносно нещодавно запроваджену у Великобританії, що пройшла певні етапи розвитку.

Починаючи з 2001 року, коли взаємодія поліції та інших державних інституцій Великобританії в питаннях боротьби з організованою злочинністю здійснювалася за необхідності та не мала єдиної концепції на державному рівні, громадськості та уряду ставало дедалі очевидніше, що місцева поліція не має достатніх ресурсів для ефективної протидії організованим злочинним угрупованням.

Відповідно до Стратегії Національної безпеки (A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy), представленої в Парламенті Прем'єр-міністром Великобританії у жовтні 2010 року [1], Рада Національної безпеки визначила, що на той час та упродовж наступних п'яти років один з найбільш пріоритетних ризиків походить від організованої злочинності (пункт 0.18).

Водночас Стратегією боротьби з серйозною та організованою злочинністю (Serious and Organised Crime Strategy), представленої у Парламенті Державним Секретарем для Міністерства внутрішніх справ у жовтні 2013 року (далі – Стратегія) [2], було констатовано, що організована злочинність представляє загрозу Національній безпеці та коштує Великобританії щонайменше 24 мільярди фунтів стерлінгів на рік, призводить до втрати життів та може позбавити людей їхньої безпеки та процвітання (пункт 1.3 Стратегії).

Тому організована злочинність розглядалася як постійна загроза, що потребувало інвестування обмежених ресурсів у ефективну діяльність правоохоронних органів зі зменшення цієї загрози шляхом застосування спеціалізованих можливостей, негласних заходів, експертних знань та навичок. Протидія організованій злочинності на рівні кожного окремого відділку поліції виявилася занадто коштовною, у зв'язку з чим, починаючи з 2010 року, сформувався і набуває подальшого розвитку в Англії та Уельсі модель ROCU.

Пунктом 1.12 Стратегії закріплено: «Ми продовжимо будувати поліцейські Регіональні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю (ROCU) в Англії та Уельсі. Ці підрозділи також потребують підтримки кращим обміном даними між урядовими відомствами та агенціями».

У листопаді минулого року Національна Агенція по боротьбі зі злочинністю (NCA) заявила, що загроза організованої злочинності у Вели-

кобританії зараз більша, ніж тероризм. На боротьбу з організованою злочинністю буде виділено 48 мільйонів фунтів стерлінгів [3].

У пункті 42 нової Стратегії боротьби з серйозною та організованою злочинністю, представленої у листопаді 2018 року [4], йдеться про те, що дев'ять ROCU є основним зв'язком між NCA та поліцією в Англії та Уельсі. ROCU – це регіональні поліцейські підрозділи з 14 основними спеціальними можливостями, які використовуються для розслідування і припинення серйозної та організованої злочинності на регіональному рівні, водночас спеціальні можливості ROCU доступні для всієї поліції через встановлений механізм управління завданнями. Наразі на регіональному рівні протидія організованій злочинності в Англії та Уельсі здійснюється дев'ятьма ROCU, що об'єднує 2500 офіцерів на території оперативного обслуговування 43 різних за розмірами відділків поліції, які мають окремі юрисдикції та управління.

Вирішальним фактором у досягненні ROCU ефективності протидії організованим формам злочинності є принцип спеціалізації його роботи, оскільки функції ROCU не дублюються жодним з підрозділів поліції нижчого рівня. Більш того, ROCU має спеціальні можливості, відсутні у звичайної поліції. Застосовуючи вказані спеціальні можливості, ROCU надає місцевій поліції послуги в боротьбі з організованою злочинністю та тяжкими злочинами.

Описана модель є свого роду аутсёрсинговою [5] та полягає у передачі місцевою поліцією на підставі угоди частини завдань та процесів до ROCU, співробітники якого є спеціалістами в протидії організованій злочинності та тяжким злочинам, застосуванні спеціальних знань і навичок, з метою скорочення витрат та раціонального використання ресурсів, що є в розпорядженні поліції.

Згадані спеціальні можливості ROCU обумовлюють його складну внутрішню структуру, до якої входять основні підрозділи (команди, відділи) операційної безпеки, для роботи під прикриттям, по захисту осіб, з розшуку та повернення активів, боротьби з економічною та кіберзлочинністю, розвідки, оцінки загроз організованих злочинних груп, оперативні.

Діяльність ROCU здійснюється у межах традиційного британського правового поля та не має спеціального законодавчого регулювання.

Штат ROCU комплектується за рахунок відряджених відповідними відділками поліції офіцерів терміном на 7 років або на більший строк,

що пояснюється високою вартістю підготовки цих поліцейських для виконання спеціалізованих завдань. Такі офіцери проходять процес відбору, вони мотивовані престижністю роботи в ROCU, опануванням нових знань та навиків.

До ROCU також відряджаються працівники прикордонної, податкової, міграційної служб, які так само працюють у ROCU на постійній основі та ведуть справи у разі, якщо вони стосуються компетенції відповідного відомства. Правовою підставою для цього є Меморандум про взаєморозуміння, укладений між державними установами на національному рівні.

Члени ROCU є взаємозамінними, що досягається їх підготовкою відповідно до єдиної затвердженої та стандартизованої програми і уніфікованими методами роботи, вони мають однаковий рівень доступу до інформаційних баз даних, так званих «бібліотек».

Усі 9 ROCU, що крім власних очільників мають єдиного керівника, не лише обслуговують ввірені території та працюють в інтересах відповідних поліцейських відділків, але й співпрацюють один з одним у тих випадках, коли виникає загальнонаціональна загроза, що визначається NCA.

Діяльність ROCU представляє собою безперервний цикл, що складається з етапів ідентифікації, оцінки, управління та огляду, базується на принципах 1) розбудови власних спроможностей; 2) системності, уникнення дублювання функцій з NCA, іншими поліцейськими підрозділами та правоохоронними органами; 3) збільшення потужностей, покращення системи постановки завдань; 4) розуміння ризику, реагування, результатів та вкладу їхньої роботи; 5) розвитку Поєднаної мережі ROCU.

Отже, перевагами моделі ROCU є:

1. Відсутність необхідності створення окремого правоохоронного органу по боротьбі з організованою злочинністю та усунення дублювання спеціальних функцій як різними правоохоронними органами, так і між підрозділами поліції.

2. Узгодженість дій правоохоронних та інших державних органів у протидії організованій злочинності, об'єднання зусиль для виконання національної стратегії боротьби з організованою злочинністю.

3. Раціональне використання матеріальних ресурсів на підготовку спеціалістів і забезпечення правоохоронної діяльності. Підготовка фахових офіцерів для виконання спеціалізованих завдань.

4. Розбудова єдиного інформаційного простору в діяльності поліції та інших державних органів, постійне оновлення та поповнення баз даних, безперервний захищений обмін інформацією.

5. Розвиток і вдосконалення системи оцінки ризиків та загроз організованої злочинності. Виробництво аналітичних продуктів у вигляді стратегічної, тактичної оцінки загроз організованої злочинності, звітів про пріоритетність загроз організованої злочинності в регіоні, оцінки рівня ризиків та загроз конкретних організованих злочинних угруповань.

6. Відмова від неінформативних цифрових показників оцінки ефективності роботи правоохоронних органів з протидії організованій злочинності. Натомість визначення в якості ключового показника оцінки ефективності роботи фактичну ліквідацію організованої злочинної групи.

Попри суттєві відмінності між вітчизняним та британським законодавством, позитивні практичні аспекти ROCU можуть бути успішно апробовані в Україні. З цієї метою доцільно закріпити відповідні положення у Національній Стратегії протидії організованій злочинності, запровадити Систему оцінювання загроз організованої злочинності та тяжких злочинів в Україні, а також вжити системних заходів з формування єдиного інформаційний простору правоохоронних органів.

Список використаних джерела та літератури:

1. A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/61936/national-security-strategy.pdf
2. Serious and Organised Crime Strategy. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/248645/Serious_and_Organised_Crime_Strategy.pdf
3. Organised crime threat greater than terrorism – National Crime Agency // BBC News. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/news/uk-46050428>
4. Serious and Organised Crime Strategy. November 2018. – Режим доступу: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/752854/SOC-2018-print.PDF
5. Термін «Аутсорсинг» // База даних «Законодавство України». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/term/1360>

Черниш Роман Федорович
доцент кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного університету,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ДОКУМЕНТУВАННЯ ПРОТИПРАВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СУДОВІЙ СФЕРІ

В умовах сьогодення все зрозумілішим стає те, що основним чинником, який перешкоджає соціальному та економічному розвитку України, є корумпованість державного апарату та українського суспільства в цілому. Корупція не лише негативно впливає на темпи розвитку економіки держави, але й на систему державного управління та суспільні відносини.

На шляху до реалізації завдання із розробки ефективних способів протидії, зроблено чимало кроків: прийнято нове антикорупційне законодавство; розпочали свою діяльність спеціально створені суб'єкти (НАЗК, НАБУ, антикорупційний суд); ведеться постійний діалог зі світовою спільнотою щодо вироблення ефективних механізмів протидії та подолання корупції; здійснюються наукові дослідження з питань запобігання корупції; формується публіцистика антикорупційного характеру тощо. Незважаючи на це, корупція продовжує залишатися для українського суспільства однією із нагальних проблем, а завдання з ефективної протидії останній постійно ставляться перед правоохоронними та судовими органами.

При цьому, аналіз правозастосовної діяльності із попередження, виявлення і припинення корупційних злочинів в середовищі суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, визначених ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» (високопосадовців, представників судової гілки влади, керівників правоохоронних, контролюючих структур тощо) свідчить про наявність в чинному законодавстві України правової колізії, яка створює перешкоди в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності.

Зокрема, у ст. 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. В свою чергу статтею 5 вказаного Закону визначено, що зазна-

чена діяльність здійснюється оперативними підрозділами Служби безпеки України [2].

Відповідно до ч. 2 ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» передбачається, що до завдань Служби безпеки України також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [1].

Однак, в процесі здійснення оперативно-розшукової діяльності співробітники СБУ стикаються з окремими прогалинами в законодавстві, що, в свою чергу, не дозволяє належним чином ефективно протидіяти корупційним діянням, які вчиняються в судовій сфері.

Так, у відповідності до ч. 9 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», проведення стосовно судді оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися лише з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого за клопотанням Генерального прокурора або його заступника, керівника регіональної прокуратури або його заступника [3].

Зважаючи на наявність недоліків в ході проведення судової реформи, а також т.зв. «корпоративне поручительство» в судових органах, вказане, на практиці, майже унеможливує реалізацію оперативно-розшукових заходів, гласних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій по відношенню до суддів.

Враховуючи, що викладена ситуація є типовою на загальнодержавному рівні, доцільно запропонувати на розгляд Верховної ради України питання щодо внесення змін до Закону України «Про судоустрій та статус суддів», якими виключити ч. 9 ст. 49 вказаного нормативного акту.

На нашу думку, з метою розбудови ефективної системи протягді вчиненню корупційних діянь в судовій сфері, необхідно повноваження щодо санкціонування проведення оперативно-розшукових та слідчих дій стосовно суддів віднести виключно до компетенції Антикорупційного суду України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 р. №2229-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. –1992. – №27. – Ст. 382.

2. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховний_Суд_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Верховний_Суд_(Україна)).
4. Публічне управління та адміністрування : навч. посібник / Скидан О. В., Якобчук В. П., Дацій Н. В., Ходаківський Є. І. [та ін.] ; за заг. ред. О. В. Скидана. – Житомир : ЖНАЕУ, 2017. – 705 с.
5. Черниш Р. Ф. Корупційні ризики в діяльності співробітників державної виконавчої служби як передумова до блокування євроінтеграційних процесів в Україні // Р. Ф. Черниш // Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 8 червня 2018 року / за ред. проф. Р. С. Мельника, відпов. ред. к. ю. н. Л. Ю. Малюга. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 380 с. (с.201–203).
6. Черниш Р. Ф. Корупція в Україні, як один із головних антидержавних чинників / Р. Ф. Черниш // Літописець. Збірник наукових праць. Випуск 10. – Житомир; видавничий центр ЖДУ, 2015. –С. 117–121.
7. Юридична відповідальність за корупційні діяння. Навч. посібник. / Автори-упорядники Р. Ф. Черниш, І. М. Осауленко. – Ж., 2017. – 264 с.

Членов М. В.

старший викладач спеціальної кафедри № 1
Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПОРЯДКУ ОБЧИСЛЕННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ СТРОКІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗА ЗАКОНОПРОЕКТОМ № 1009

04 жовтня 2019 року Верховна рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства України» (законопроект № 1099) № 187-ІХ, який 15 жовтня підписаний Президентом України. Законопроект 1009 передбачав часткову відміну «справок Лозового», внесені Законом України «Про внесення змін до

Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 №2147-VIII, які діють з 16.03.2018 р. Законом №2147 було поширено судовий контроль на порядок призначення судових експертиз, продовження строків досудового розслідування, оскарження повідомлення про підозру викликало жваві дискусії серед науковців та практиків, значно ускладнило та уповільнило роботу всієї правоохоронної системи. У науковій літературі неодноразово висувались пропозиції щодо скасування в цій частині «правок Лозового», що було предметом обговорення в законопроекті №1009.

Після оприлюднення тексту Закону №187-IX з'ясовано, що основні зміни до КПК стосуються: надання права НАБУ і ДБР самостійно здійснювати негласні слідчі розшукові дії зі знання інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); повернення повноважень слідчому та прокурору самостійно призначати судові експертизи (ст. 243, 244); врегулювання питання щодо можливості копіювання протоколів НСРД з яких знято грифи секретності (ст. 254 КПК); дозволу не встановлювати строк дії ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до предметів і документів, яка буде направлятися до іноземних держав для виконання в межах запиту про надання міжнародної правової допомоги (562 КПК).

При цьому, обговорювані на стадії законопроекту зміни до статей 219, 294 КПК щодо порядку обчислення та продовження строків досудового розслідування, а також питання щодо обмеження депутатської недоторканності вказаним Законом не внесені. Проаналізуємо які зміни щодо строків досудового розслідування розглядалися в законопроекті 1009.

На сьогодні, згідно Закону №2147, строки досудового розслідування поділяються два види: 1) з моменту внесення відомостей до ЄРДР до повідомлення особі про підозру; 2) з повідомлення особі про підозру до звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності або до дня ухвалення рішення про закриття кримінального провадження. При цьому, для кожного з цих видів передбачений окремий порядок та суб'єкти продовження строків (прокурор та слідчий суддя).

При цьому існують наступні проблеми правового регулювання: 1) суб'єкта звернення з клопотанням про продовження строків досудового розслідування (колізія ч.1, п.2 і п.3 ч.3 ст. 294 і ч.1 ст. 295–1 КПК); 2) суб'єкта продовження строку досудового розслідування до 3 місяців після підозри (відсутність серед суб'єктів продовження керівника регіональної прокуратури); 3) відсутність врегулювання обов'язку вручення слідчим чи прокурором стороні захисту копії відповідного клопотання у випадках продовження строків досудового розслідування слідчим суддею.

Станом на 03.10.2019 р. законопроект 1009 передбачав скасування обчислення строків досудового розслідування з моменту внесення відомостей в ЄРДР до повідомлення особі про підозру та повернення порядку обчислення строків з моменту повідомлення особі про підозру. Для цього пропонувалось ч. 1 ст. 219 КПК викласти в такій редакції: «1. Досудове розслідування повинно бути закінчено: 1) протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку; 2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину».

Крім того, законопроект 1009 передбачав наступну зміну порядку продовження строків досудового розслідування – замість слідчого судді (ст. 295–1 КПК виключена) суб'єктами продовження розглядалось зробити виключно прокурорів відповідного рівня. Так, ч. 2 ст. 294 КПК продовжувати строк дізнання до двох місяців з дня повідомлення особі підозру у вчиненні кримінального проступку уповноважувався керівник місцевої (після реформи прокуратури називається «окружної») прокуратури. Згідно ч. 3 ст. 294 КПК продовжувати строк досудового розслідування після повідомлення особи про підозру у вчиненні злочину уповноважені: 1) до трьох місяців – Генеральний прокурор, керівник регіональної¹ (обласної) прокуратури чи їх заступник, керівник місцевої (окружної) прокуратури; 2) до шести місяців – Генеральний прокурор, керівник регіональної (обласної) прокуратури чи їх заступниками; 3) до дванадцяти місяців – Генеральний прокурор України чи його заступник.

Текст законопроекту 1009 станом на 03.10.2019 р. в частині строків досудового розслідування містив наступні недоліки.

¹ У зв'язку з прийняттям 19.09.2019 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо першочергових заходів із реформи органів прокуратури» (проект закону № 1032) при прийнятті змін до КПК словосполучення «місцевої» та «регіональної» прокуратури слід замінити, відповідно, словосполученнями «окружної», «обласної» прокуратури, у відповідних відмінках.

Щодо суб'єкта звернення з клопотанням про продовження строків досудового розслідування. У разі виключення законопроектом 1009 ч. 1 ст. 294 та ст. 295–1 в КПК не вирішеним залишалось питання: хто є суб'єктом звернення до відповідного прокурора при продовженні строків досудового розслідування до 2 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (ч. 2 ст. 294 КПК), до 6 та до 12 місяців, відповідно, з дня повідомлення про підозру у вчиненні злочину (п. 2, 3 ч. 3 ст. 294 КПК)? Такі зміни до ст. 294 КПК не враховували принцип правової визначеності, який є основним елементом принципу верховенства права, передбаченого ст. 8 Конституції України, відповідно до якого норми мають бути чіткими, ясними і недвозначними, оскільки інше не може забезпечити їх однакове застосування та не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці. Слід зазначити, що чинна ч. 1 ст. 295 КПК (в редакції Закону України №2147) містить від- сильну норму до п. 1 ч. 3 ст. 294 КПК, яка визначає суб'єкта звернення з відповідним клопотанням тільки щодо випадку продовження строку досудового розслідування до трьох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину. Такими суб'єктами визначено слідчого або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час прове- дення досудового розслідування. На наш погляд, було б доцільнішим для всіх видів продовжень строків досудового розслідування передбачити, що воно здійснюється на підставі клопотання дізнавача (при розслідуванні проступків), слідчого, погодженого прокурором або прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування. Здійснити це можливо двома шляхами: 1) виключити з ч. 1 ст. 295 КПК словосполучення «у випадку, визначеному пунктом 1 части- ни третьої статті 294 цього Кодексу» та передбачити, що клопотання ді- знавача, слідчого погоджується прокурором (процесуальним керівником); 2) виключити ч. 1 ст. 295 КПК та врегулювати це питання в ст. 294 КПК. Зміни до ч. 1 ст. 295 КПК не передбачались, хоча є вкрай необхідними для приведення у відповідність з ч.3 ст. 294 КПК. На нашу думку, ч. 1 ст. 294 КПК доцільніше було б викласти в наступній редакції: «Якщо до- судове розслідування злочину або кримінального проступку неможливо закінчити у строк, визначений ч. 1 ст. 219 цього Кодексу, вказаний строк може бути продовжений за клопотанням прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів під час досудового розслідування або дізнавача, слідчого, погодженого цим прокурором».

Щодо суб'єкта, уповноваженого продовжувати строк дізнання. Законопроектом 1009 передбачались зміни до ч. 2 ст. 294 КПК, а саме: продовження строку досудового розслідування (дізнання) до 2 місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку здійснює керівник місцевої (окружної) прокуратури. Вказане положення не охоплювало правовим регулюванням випадки продовження строків дізнання кримінальних проступків, які будуть розслідуватися органами досудового розслідування обласного рівня. Процесуальне керівництво за кримінальними провадженнями, що розслідуються слідчими обласного рівня здійснюють прокурори не місцевих, а регіональних прокуратур. У зв'язку з цим, в ч. 2 ст. 294 КПК суб'єктом продовження строків дізнання доцільно було б передбачити, крім керівника місцевої (окружної) прокуратури, ще й керівника регіональної (обласної) прокуратури чи його заступників.

Таким чином, зміни до КПК щодо обчислення та продовження строків досудового розслідування були і є предметом наукових дискусій з метою пошуку ефективної моделі для вдосконалення чинного законодавства, підвищення ефективності роботи органів досудового розслідування та досягнення завдань кримінального судочинства. На сьогодні залишаються невирішеними окремі проблемні питання щодо строків досудового розслідування, їх вирішення законодавцем поки що відкладено, ці питання потребують подальших наукових дискусій.

Чорний Геннадій Олексійович

доцент кафедри криміналістики

Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к. ю. н., доцент.

ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТА СТРУКТУРА МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ТЕРОРИСТИЧНИХ АКТИВ.

Дослідження тероризму та терористичних актів зокрема являє собою досить складне заняття. Неможливість або неповнота узагальнення слідчої, судової практики по злочинам терористичної спрямованості приводе до помилкових, іноді не конкретних та ситуативно не обумовлених наукових порад, рекомендацій щодо підвищення ефективності проведен-

ня слідчих розшукових гласних та негласних дій. З іншого боку, при вивченні феномена «тероризм» зустрічаєшся з політичною складовою, ігнорування якої є науково помилковою, приведе до косності дослідження та суджень. [4. С. 48.]

Визначаючи місце методики розслідування злочинів терористичної спрямованості у структурі класифікації криміналістичних методик необхідно зазначити наступні положення. По перше – криміналістична методика розглядається як система інтегрованих наукових положень і сформованих на їх основі комплексів методичних рекомендацій та слідчих технологій у вигляді типових інформаційних моделей, спрямованих на оптимальне здійснення розслідування та попередження (запобігання) злочинів. [7. С. 100]

Криміналістична методика складається в систему окремих криміналістичних методик – типових моделей певних видів (категорій, груп тощо) злочинів. Р. С Белкін вказує, що система виступає як комплекс порад типізованого характеру, тобто відбиває типове для розслідування злочинів певного виду. Підставами для створення таких комплексів слугують: а) комплексний характер завдань, вирішуваних у процесі розслідування; б) необхідність розроблення комплексу дій, що задіюються для вирішення цих завдань; в) комплексна участь в розкритті, розслідуванні і попередженні злочинів в межах своєї компетенції; г) реально існуючи зв'язки і залежності між рекомендаціями. [1. С. 302–303]

На сьогоднішній час у криміналістиці існує декілька наукових підходів, теорій щодо класифікації або диференціації таких методик. [2. С. 490.; 4. С. 334–335. 5. С. 128–130.; 6. С. 155. 8. С. 485–486.]

Більш вдалім, на нашу думку, є наукова позиція професора Журавля В. А., який виходячи з конфігурації системи криміналістичних методик розслідування злочинів запропонував їх упорядкування по горизонталі та вертикалі. [3. С. 189–190] Відповідно до наведеної класифікації методика розслідування терористичних актів розглядається як видова криміналістична методика.

Терористичний акт розглядається як застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного кон-

флікту, міжнародного ускладнення або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою.

Для формування методики розслідування терористичних актів важливе значення мають наступні елементи криміналістичної характеристики – спосіб вчинення злочину; типові сліди; місце, час та обстановка; особа злочинця; особа потерпілого. **Спосіб вчинення злочину** передбачає наявність дій, спрямованих на підготовку до вчинення терористичного акту, безпосередньо вчинення злочину та дії, направленні на приховування вчиненого злочину. До підготовчих дій, необхідно віднести дії, спрямовані на підшукування та вербування осіб, які надали згоду на вчинення терористичного акту; придбання, виготовлення необхідних документів, зброї, вибухових речовин та/або вибухових предметів; детальна розробка плану вчинення злочину з урахування його місця, часу та інших суттєвих ознак; планування дій, спрямованих на сокриття злочину (підготовка алібі, житла та/або приміщень з метою подальшого переховування після вчинення терористичного акту, резервування та придбання білетів для виїзду в інше місто або країну. Способи вчинення терористичного акту можуть бути виражені у двох формах: 1) вчинення терористичного акту; 2) погроза вчинення такого акту. Першу форму в залежності від наявності та характеру причино наслідкових зв'язків між діями та настанням суспільно небезпечних наслідків поділяють на: 1) способи, зміст яких складає вплив, який сам по себе складає небезпеку загибелі людей, створює небезпеку для їх життя чи здоров'ю або заподіює значну майнову шкоду чи настання інших тяжких наслідків. До таких дій слід віднести застосування зброї, вчинення вибухів, підпалів. Застосовуючи зазначені способи вчиняються вбивства керівників держав і урядів, лідерів провідних партій або громадських організацій, дипломатичних представників тощо. 2) способи впливу, які створюють умови для виникнення небезпеки загибелі людей. До таких дій необхідно віднести організація обвалів та аварій на об'єктах життєзабезпечення населення, блокування транспортних систем, затоплення, зараження джерел

води або продуктів харчування, розповсюдження мікробів, які можуть визвати епідемії, епізоотії, втручання в електронні системи держаних та приватних організацій, установ, напад на об'єкти підвищеної небезпеки (атомні станції, підприємства хімічної промисловості тощо). Особливістю способів приховування терористичного акту є те, що злочинці, як правило, не намагаються приховати саму подію та її наслідки, а, навпаки, вчиняють такі дії, щоб вона стала відома як найбільшому колу осіб (публічно беруть відповідальність за вчинений злочин, здійснюють його відео фіксацію з наступним розміщенням у засобах масової інформації та в мережах інтернет.

Дії, спрямовані на приховування терористичного акту злочинці застосовують на підготовчому етапі шляхом: 1. Вибору місця, часу, знярядь вчинення злочину які унеможливають розкриття злочину; 2. Маскування підготовчих до злочину дій під виробничу або іншу діяльність; 3. Маскування вогнепальної зброї, вибухових речовин та пристроїв тощо. Після вчинення терористичного акту злочинці здійснюють: 1. Приховування або знищення знярядь вчинення злочину, авто та мото транспорту, використаного одягу; 2. Зміна міста проживання; 3. Непомітний відхід з місця вчинення злочину тощо. **Типові сліди злочину** знаходяться у кореляційній залежності зі способом вчинення злочину. При використанні вогнепальної зброї можуть бути виявлені: гільзи, кулі, сліди їх застосування, зброя, яку злочинці залишили на місці події. При підпалах виявляються наступні сліди: засоби підпалу або їх фрагменти, сліди рідин, речовин, у тому числі засоби їх транспортування та переміщення, ознаки проникнення на місце вчинення злочину, ознаки створення умов для виникнення труднощів при виявленні підпалу та його гасіння. Використання вибухових пристроїв та речовин супроводжується виявленням наступних слідів: воронка, як місце найбільш інтенсивних руйнувань, деформації предметів, частини, деталі механізмів, електроприводів, електродетонаторів, капсульдетонаторів, акумуляторів, наявність слідів впливу вибуху на одязі та тілі потерпілих. **Місце, час, обстановка** вчинення злочину мають суттєве значення в структурі криміналістичної характеристики. Обстановка вчинення терористичного акту обумовлена насамперед ситуацією безпеки для самих злочинців при вчиненні злочину: відсутність або слабка охорона, відключення засобів візуального спостереження за об'єктом нападу, погодні умови. Вибір об'єкту залежить від його важливості з точки зору

державної значимості, громадського резонансу після його вчинення і такими, як правило, є: станції метро, супермаркети, аеропорти, вокзали, готелі, стадіони, споруди військового призначення, а також інші місця великого скупчення людей. Час вчинення зумовлений з одного боку найбільш безпечний для реалізації злочинних намірів, з іншої сторони знищення якомога більшої кількості людей, завдання тілесних ушкоджень, руйнувань з метою тиску владу, дестабілізації обстановки у районі, місті, державі. **Особа злочинця** характеризується різноманітними соціальними, віковими, освітніми даними. Поняття «особа злочинця» при вчиненні терористичних актів має декілька аспектів: організація, група, виконавець. Терористична організація або група має чітку ієрархічну складову. В таких установах існує певна підпорядкованість між її членами, відповідний порядок життя, проводиться ідеологічна «обробка» майбутніх виконавців терористичних актів. Відповідно до мети та завдання терористичного акту обирається виконавець з урахуванням його професійних здібностей, соціальної, релігійної та політичної спрямованості. **Особа потерпілого** характеризується наявністю певних відносин з органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними особами в ситуації коли терористичний акт вчиняється внаслідок саме виконання ними певних владних повноважень. З іншої сторони, потерпілими від зазначеного виду злочину, найбільш частіше, є особи, які випадково опинилися на місці події. Велике значення мають наслідки вчинення самого терористичного акту який викликає у невизначеного кола громадян емоційні переживання у формі страху, жаху, паніки. Такі страждання тягнуть за собою соціальну агресію, суспільну паніку, масовий психоз що приводить до невдоволення громадян щодо представників влади або органів місцевого самоврядування, правоохоронців. У громадян виникають та тривалий час підтримуються різного роду фобії та манії (боязнь перебування у багатолюдних місцях, замкненому середовищу, здійснення авіаційних перелетів або пересування на залізничному транспорті тощо).

Використані джерела:

1. Белкин Р. С. Курс криминалистики в 3 т. Т. 3. Криминалистические средства, приемы, рекомендации. – М. Юристь. 1997. – С. 302–303.
2. Ищенко Е. П. Криминалистика.: учебник. / Е. П. Ищенко . А. А. Топорков.: под. Ред. Е. П. Ищенко. – М. ИНФРА – М. 2006. – С. 490.

3. Журавель В. А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції. Монографія. / – Х. Вид. агенція «Апостіль». 2012. – С. 98.
4. Кабанов П. А. Политический терроризм. Криминологическая характеристика и меры здерживания. Нижнекамск. 1998. С. 48
5. Шурухнов Н. Г. Криминалистика.: учебник. / Н. Г. Шурухнов. – 2-е изд. Исправ. И доп. – М. Косарев С. Ю. История и теория криминалистических методик расследования преступлений. Под. ред. Рохлина В. И. – СПб. – Юрид.центр. 2006. – С. 334–335.
6. Шмонин А. В. Методика расследования преступлений. учеб. пособие. – М. ЗАО Юстицинформ. 2006. С. 128–130.
7. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик. Монографія. – Х., Харків юридичний, 2010. С. 100.
8. Яблоков Н. П. Общие положения криминалистической методики расследования преступлений./ Яблоков Н. П. // Криминалистика: учебное пособие. // отв. Ред. Н. П. Яблоков. – М. Изд-во. БЕК. 1995. С. 485–486.

Шаренко Світлана Леонідівна

доцент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, к.ю.н., доцент
голова Київського районного суду м. Харкова

ОКРЕМІ ПИТАННЯ АРЕШТУ МАЙНА ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Перша і найважливіша вимога ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав та основоположних свобод полягає в тому, що будь-яке втручання публічної влади в право на мирне володіння майном має бути законним та повинно здійснюватися з дотриманням «справедливого балансу» між вимогами законного інтересу суспільства та вимогами захисту основоположних свобод.

Ст. 41 Конституції України гарантує кожному право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.

Законодавством України передбачений порядок обмеження права власності за умови наявності підстав, визначених КПК України. Однак,

таке втручання в права власника можливе за умов здійснення судового контролю, шляхом прийняття слідчим суддею відповідного процесуального рішення про тимчасове вилучення майна та його арешт. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження створює необхідні умови для виконання завдань кримінального провадження, здійсненні процесуального впливу на учасників кримінального провадження та третіх осіб з метою забезпечення виконання ними процесуальних обов'язків, подолання негативних обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати здійсненню досудового розслідування та судового провадження; забезпечення можливості збирати докази; відшкодувати шкоду, завдану внаслідок кримінального правопорушення чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди; забезпечити виконання вироку в частині конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи чи спеціальної конфіскації.

З моменту набрання чинності Кримінального процесуального кодексу України (з 19.11.2012 р.) до 08.10.2016 р. редакція ст. 170 КПК України дев'ять разів зазнавала змін. Законодавець змінював мету арешту майна; визначався з переліком майна, на яке може бути накладено арешт; колом осіб, чиє майно може бути арештоване; видами майна, що підлягає арешту; правовими підставами арешту майна.

Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК України порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Арешт майна допускається з метою забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи; 4) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання,

перетворення, пересування, передачі, відчуження. Слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженим прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Якщо у визначений строк прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано у кримінальному провадженні.

Поява такої законодавчої конструкції щодо негайного, невідкладного вирішення питання про арешт майна за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України пояснюється тільки перебільшеними очікуваннями громадянського суспільства щодо миттєвого розшуку та вилучення активів, які отримані корупційним шляхом. Однак, зазначена норма не знайшла свого активного застосування. На наш погляд, ефективним могло бути тільки накладення попереднього арешту на кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах, оскільки отримання інформації про наявність коштів на рахунках

відповідної особи, а далі – звернення з клопотанням до слідчого судді та вирішення його по суті, дає достатньо часу для розпорядження такими коштами до отримання ухвали слідчого судді про їх арешт. Разом з тим, немає ніякого сенсу для попереднього арешту на майно, адже за загальним правилом, в разі виявлення, вилучення майна прокурор повинен звернутися до слідчого судді з клопотанням про його арешт в строк до 24 годин, якщо майно вилучене без дозволу слідчого судді, і в строк до 48 годин, якщо майно вилучене за попереднім дозволом слідчого судді. Аналогічна процедура передбачена і для попереднього арешту майна за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України.

Щодо суб'єкта, який наділений правом тимчасово обмежити фізичну чи юридичну особу на відчуження, користування, розпорядження належним їй майном – Директора Національного антикорупційного бюро, слід зазначити, що ст. 17 Закону «Про Національне антикорупційне бюро» визначає права Національного антикорупційного бюро: на підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України «Про банки і банківську діяльність», а отримання від Центрального депозитарію цінних паперів, Національного банку України та депозитарних установ інформації, що міститься у системі депозитарного обліку цінних паперів, – в порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про депозитарну систему України». Суб'єкти, яким адресовано зазначене рішення, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів, надати відповідну інформацію. У разі неможливості її надання у зазначений строк з обґрунтованих причин за зверненням відповідного суб'єкта Національне бюро може продовжити строк надання інформації на строк не більше двох календарних днів; на підставі відповідного рішення суду на строк до 10 діб опечатувати архіви, каси, приміщення (за винятком жилих) чи інші сховища, брати їх під охорону, а також вилучати предмети і документи у порядку, передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України.

Арешт може бути накладений на майно власника (володільця), яким є: підозрюваний, обвинувачений, засуджений, цивільний відповідач, будь-яка інша фізична чи юридична особа майно, якої може бути речовим доказом у кримінальному провадженні; будь-яка фізична чи юридична особа, яка набула майно безоплатно або за вищу чи нижчу від ринкової вартості, і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає критеріям спеціальної конфіскації. На виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської місії про стан виконання Україною Плану дій щодо ліберізації Європейським союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації від 18 лютого 2016 р. КПК України доповнено ст.64–2, якою введено нового учасника кримінального провадження – третю особу, щодо майна якої вирішується питання про арешт. Такий статус набуває будь-яка фізична чи юридична особа з моменту звернення прокурора до слідчого судді із клопотанням про арешт майна. Така особа має права та обов'язки, аналогічні правам підозрюваного, обвинуваченого, в частині, що стосується арешту майна. Арешт на майно третьої особи може бути накладений у двох випадках: з метою збереження речових доказів; для забезпечення спеціальної конфіскації. Процесуально-правовими (юридичними) підставами арешту майна третіх осіб відповідно до частини першої ст. 171 КПК України є ухвала слідчого судді (під час досудового розслідування) або суду під час здійснення судового провадження, постановлена за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням із прокурором, цивільного позивача (ч. 1 ст. 171 КПК). Вбачається, що вказані підстави необхідно диференціювати залежно від мети застосування цього заходу забезпечення кримінального провадження. Так, якщо метою є збереження речових доказів, то підставою арешту майна є ухвала слідчого судді (під час досудового розслідування) або суду під час здійснення судового провадження, постановлена за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням із прокурором, цивільного позивача (ч. 1 ст. 171 КПК). У випадку ж, коли метою арешту майна третіх осіб є забезпечення спеціальної конфіскації, то юридичною підставою для його застосування є ухвала слідчого судді (під час досудового розслідування) або суду під час здійснення судового провадження, постановлена за клопотанням прокурора, слідчого за погодженням із прокурором.

Шингарьов Денис Олександрович
слідчий Першого слідчого відділу слідчого управління
Територіального управління Державного бюро
розслідувань, розташованого у місті Полтаві,
кандидат юридичних наук

ПРОЦЕСУАЛЬНІ І ТАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Підготовка до обшуку та його проведення, процесуальне оформлення вилучення речових доказів та документів, а також складання протоколу цієї слідчої (розшукової) дії, вимагає від слідчого та прокурора ґрунтовних знань криміналістичної тактики, норм кримінального процесуального законодавства, а також необхідності суворого дотримання вимог останніх.

Отримання належних та допустимих доказів під час проведення обшуку залежить від дотримання процедури їх збирання, забезпечення прав та законних інтересів учасників вказаної слідчої (розшукової) дії. Особливості регламентації здійснення обшуку у чинному КПК України обумовили низку процесуальних і тактичних аспектів, які мають принципове значення для досягнення мети обшуку, закріпленої в ч. 1 ст. 234 КПК України, а також забезпечення виконання завдань кримінального провадження, проголошених в ст. 2 КПК України.

По-перше, КПК України чітко визначає, що суб'єктом проведення обшуку у житлі та іншому володінні особи є слідчий або прокурор. У зв'язку з цим, цілком виваженим став висновок, викладений у постанові Касаційного кримінального суду від 29 січня 2019 року, у справі №466/896/17, що за змістом ч. 1 ст. 236 КПК України, виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України відповідним оперативним підрозділам.

Між тим, слід чітко відмежовувати доручення на проведення обшуку оперативному підрозділу від залучення співробітників оперативного підрозділу, в порядку оперативного супроводження кримінальних проваджень. Останнє ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 236 КПК України

про те, що для участі у проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Співробітники оперативних підрозділів можуть залучатися як для надання допомоги слідчому або прокурору у проведенні пошукових дій, так і надання технічної допомоги у процесуальному статусі спеціалістів (для здійснення відеозапису, вимірів, складання схем, тощо). До належного створення та функціонування оперативних підрозділів Державного бюро розслідувань, у відповідних кримінальних провадженнях, набула поширення практика залучення для проведення обшуку співробітників управління захисту економіки, департаменту внутрішньої безпеки Національної поліції України, а також оперативних підрозділів Служби безпеки України.

З огляду на це, недоречними вбачаються зауваження захисників та адвокатів, що надають правову допомогу особам під час проведення обшуку, з того приводу, що залучені співробітники оперативних підрозділів не мають повноважень здійснювати пошукові дії або ж взагалі бути присутніми під час проведення обшуку.

По-друге, згідно вимог абзацу третього ч. 3 ст. 236 КПК України, слідчий, прокурор не має права заборонити учасникам обшуку користуватися правовою допомогою адвоката або представника. Більше того, виходячи з вимог ч. 3 ст. 223 КПК України, слідчий або прокурор зобов'язані роз'яснити зазначене право на користування правовою допомогою перед початком проведення слідчої (розшукової) дії. В даній нормі КПК України знайшло своє відображення конституційне положення про те, що кожен має право на професійну правничу допомогу (ст. 59 Конституції України). В той же час, варто зауважити, що реалізація права на користування правничою допомогою не може перешкоджати представникам сторони обвинувачення у законному проведенні обшуку. З огляду на це, законодавець чітко визначив, що слідчий, прокурор зобов'язані допустити адвоката або представника до обшуку на будь-якому етапі його проведення. Проте, з цього законодавчого положення ніяким чином не випливає обов'язок не розпочинати проведення пошукових дій до моменту з'явлення адвоката. Між тим, у практиці проведення досудового розслідування часто можна зустріти зауваження адвокатів до протоколів проведення обшуку, відносно того, що слідчий або прокурор допустили порушення вимог КПК України, розпочавши проведення обшуку до прибуття адвоката.

По-третє, згідно ч. 3 ст. 236 КПК України, перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. В той же час, у практиці досудового розслідування зустрічаються випадки оголошення змісту ухвали під відеозапис, перед початком слідчої (розшукової) дії. Вбачається, що така практика є виправданою (і лише в межах резолютивної частини) у тих випадках, коли слідчим або прокурором було запропоновано володільцю житла видати вказані в ухвалі речі і документи. Необхідність виконання такої дії прямо не передбачена чинним КПК України, проте, її здійснення дозволяє значно підвищити результативність обшуку, що проявляється або у швидкому отриманні вказаних в ухвалі речей або ж у виявленні негативного ставлення особи до представників правоохоронних органів та врахування цього ставлення під час проведення пошукових дій.

По-четверте, окремої уваги заслуговує проведення особистого обшуку особи. Згідно вимог абзацу другого ч. 5 ст. 236 КПК України, здійснення такого обшуку можливо винятково особами тієї самої статі. З огляду на це, в ході підготовки до обшуку, в ході якого може виникнути необхідність особистого обшуку чоловіків або жінок, керівник органу досудового розслідування повинен завчасно включити до складу слідчої групи слідчих відповідної статі. При цьому, якщо обшукуваний висловить вимогу присутності адвоката чи представника під час проведення такого обшуку, присутність цього учасника кримінального провадження є обов'язковою. В той же час, на забезпечення явки останнього КПК України відводить три години. Після спливу зазначеного строку слідчий та прокурор мають право провести особистий обшук особи.

По-п'яте, згідно ч. 9 ст. 236 КПК України, другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові. В практиці здійснення досудового розслідування було вироблено декілька способів виконання вказаної норми законодавства: 1) вироблення другого примірника за допомогою копіювальної техніки (переносного принтеру або використання обладнання володільця житла або іншого володіння, зазвичай, юридичних осіб); 2) використання під час складання протоколу обшуку копіювального паперу.

В той же час, опис вилучених документів та тимчасово вилучених речей має оформлюватися окремим процесуальним документом, оригінал якого залишається у особи, а копія – долучається до протоколу обшуку.

Практика проведення обшук свідчить про складність цієї слідчої (розшукової) дії та необхідність суворого дотримання вимог КПК України під час її здійснення, врахування рекомендацій криміналістичної тактики та юридичної психології. У цьому дослідженні були висвітлені лише ті особливості проведення обшуку, які обумовлені змінами до кримінального процесуального законодавства України.

Наукове видання

**ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ:
актуальні проблеми
та шляхи їх вирішення**

**Матеріали науково-практичної конференції
(м. Харків, 25 жовтня 2019 р.)**

Видається в авторській редакції

Комп'ютерна верстка *М. В. Журавльової*

Підписано до друку з оригінал-макета 21.10.2019.
Формат 60×84 ¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 7,6. Ум. друк. арк. 8,25. Вид. № 2310.
Тираж 70 прим.

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України
та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
вул. Чернишевська, 80а, Харків, Україна, 61002
Тел./факс (057) 716-45-53
Сайт: www.pravo-izdat.com.ua
E-mail для авторів: verstka@pravo-izdat.com.ua
E-mail для замовлень: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції — серія ДК № 4219 від 01.12.2011 р.

Виготовлено у друкарні ФОП Дуюнова Т. В.
Тел. (057) 717-28-80